

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİMDALI
YÖNETİM VE ORGANİZASYON PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**AKADEMİSYENLİK MESLEĞİNE YÖNELİK
ETİK KODLARIN GELİŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN
GÖRGÜL BİR ARAŞTIRMA**

Hazırlayan: GÜNCE YILMAZ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. AYLİN ÜNAL

Manisa, 2007

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU

Tez no:

Konu:

Üniv.Kodu:

Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tezin yazarının

Soyadı: YILMAZ

Adı: GÜNCE

Tezin Türkçe Adı: AKADEMİSYENLİK MESLEĞİNE YÖNELİK ETİK
KODLARIN GELİŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN GÖRGÜL BİR ARAŞTIRMA

Tezin Yabancı Adı: AN EMPIRICAL RESEARCH RELATED TO THE
IMPROVEMENT OF THE ETHICAL CODES ORIENTED ACADEMIC
PROFESSIONS

Tezin yapıldığı

Üniversite : CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ

Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yılı : 2007

Diğer kuruluşlar:

Tezin Türü: 1- Yüksek Lisans (*)
2- Doktora ()
3- Tıpta uzmanlık ()
4- Sanatta yeterlilik ()

Dili : Türkçe

Sayfa sayısı : 143

Referans sayısı: 110

Tez Danışmanlarının

Unvanı: Yrd.Doç.Dr. Adı: AYLİN

Unvanı: Adı:

Soyadı: ÜNAL

Soyadı:

Türkçe anahtar kelimeler:

1- Etik
2- Ahlak
3- Etik Kod
4- Akademik Etik
5- Akademisyenlik Mesleği

İngilizce anahtar kelimeler:

1- Ethic
2- Moral
3- Ethic Code
4- Academic Ethic
5- Faculty

Tarih:

İmza :

ÖZET

Etik ve etik kod kavramı günümüzde pek çok alanda karşımıza çıkmaktadır. Etik kodlar, davranışları yöneten rehber şeklinde tanımlanabilir ve bu kodlar genel olarak bir kurumun ya da mesleğin çalışma prensiplerine yönelik olarak geliştirilirler. Dünyada ve ülkemizde pek çok meslek için etik kodlar geliştirilmeye başlanmıştır.

Akademisyenlik mesleğinde etik kodlar ile ilgili literatür taraması yaptığımızda ise karşımıza “bilimsel araştırma etiği” ile ilgili pek çok çalışma ve araştırma çıkmasına rağmen, mesleğin geneline ilişkin herhangi bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Oysa akademisyenlerin güvene ve dürüstlüğe dayalı değerler çerçevesinde çalışabilmesi için akademisyenlik mesleğinde etik kodların geliştirilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca akademik etik kapsamında belli standartlar geliştirilmesi ile üniversite içinde ve üniversiteler arasında sağlıklı bir çalışma ortamının yaratılması hedeflenmektedir.

Akademisyenlik mesleğinde bilimsellik, öğretim, yönetim ve toplumsal sorumluluklarla ilişkili etik değerlerin güçlendirilmesi için çaba göstermek ve etik olmayan davranışlarla mücadele etmek üniversitelerimizin en önemli görevlerindedir. Etik kodların ortaya konulmasıyla akademisyenler, öğrenciye, meslektaşına, mesleğe, topluma ve bilime karşı sorumluluklarına daha rahat bir şekilde sahip çıkabileceklerdir.

ABSTRACT

Nowadays we are confronted with the concepts “ethics” and “ethical code” in many areas. Ethical codes can be defined as the guide directing the behaviours and these codes are generally improved according to the working principles of the institution or profession. Ethical codes are begun to be improved in the world and in Turkiye for many professions.

When we scan literature about ethical codes for academic professions, although there are lots of studies and researches about “scientific research ethics”, there are not any studies considering the whole profession. In order to work with values based trust and honesty, the improvement of ethical codes are thought to be useful for academic professions. Moreover, by developing specific standards in academic ethics scope, it is aimed to make a reliable working atmosphere within the university and among the universities.

To work hard to strengthen ethical values related with science, education, management and social responsibilities and to struggle with unethical behaviours are among the most important duties of the universities. By displaying ethical codes, academicians will be able to possess their responsibilities towards the students, colleagues, the profession, society and science more easily.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Akademisyenlik Mesleğine Yönelik Etik Kodların Geliştirilmesine İlişkin Görgül Bir Araştırma” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografya da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

Günce Yılmaz

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü / / tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 8. Maddesi gereğince Enstitümüz İşletme Anabilim Dalı Yönetim Organizasyon Programı öğrencisi Günce YILMAZ'ın "Akademisyenlik Mesleğine Yönelik Etik Kodların Geliştirilmesine İlişkin Görgül Bir Araştırma" konulu tezi incelenmiş ve aday / / tarihinde saat 'da/de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN

Üye

Üye

Evet

Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

İÇİNDEKİLER

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
YEMİN METNİ.....	v
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar	ix
ŞEKİLLER.....	xi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ETİK	3
1.1 Etik İle İlgili Kavramlar.....	3
1.1.1 Değerler.....	3
1.1.2 İnançlar.....	8
1.1.3 Normlar	9
1.2 Ahlak.....	10
1.3 Din Kuralları.....	13
1.4 Hukuk Kuralları	14
1.5 Etik ve Etik ile İlgili Çalışma Alanları	15
1.5.1 Tanımlayıcı Etik.....	17
1.5.2 Normatif (Kuralsal) Etik	18
1.5.3 Meta Etik (Kavramsal Etik)	18
1.5.4 Uygulamalı Etik	18
1.6 Tarih Sürecinde Etik ile İlgili Felsefi Yaklaşımlar.....	19
1.7 Ahlak –Etik Ayrımı	28
1.8 Etik Kuramları	30
1.8.1 Bir Eylemin Sonuçlarıyla İlgilenen Kuramlar (Teleolojik Kuramlar).....	31
1.8.1.1 Hazcılık.....	31
1.8.1.2 Mutlulukçuluk.....	31
1.8.1.3 Egoizm	31
1.8.1.4 Faydacılık.....	31
1.8.2 Tek Kural Kuramları (Deontoloji Kuramları).....	32
1.8.2.1 Evrensellik Yasası.....	32
1.8.2.2 Kantçılık.....	33
1.8.3 Çok Kurallı Sonuçsal Olmayan Kuramlar	34
1.8.3.1 Etiksel Relativizm.....	34
1.8.3.2 Erdem (Fazilet) Kuramı	35
1.9 Ahlak ve Etikle İlgili Diğer Kavramlar	36
1.9.1 Yönetim Etiği	36
1.9.2 İş ve Meslek Ahlakı	36
1.9.3 İş Etiği	37
1.9.4 Çalışma Ahlakı.....	37
1.9.5 Sosyal Sorumluluk	38
2. BÖLÜM: ETİK KODLAR	41
2.1 Etik Kod Kavramı.....	42

2.2	Etik Kodların Önemi.....	44
2.3	Etik Kodların Kapsamı	46
2.3.1	Kurumsal Etik Kodlar	46
2.3.2	Mesleki Etik Kodlar	47
2.4	Etik Kodların İş Yaşamındaki Yeri	48
2.5	Etik Kodların Geliştirilmesi.....	49
2.6	İdeal Etik Kodlar Nasıl Olmalıdır.....	51
2.7	Ülkemizde Etik Kod Uygulamaları	52
3.	BÖLÜM: AKADEMİSYENLİK MESLEĞİ ve ETİK KODLAR	59
3.1	Meslek Olarak Akademisyenlik	59
3.2	Akademisyenlik Mesleğinin Nitelikleri.....	61
3.3	Akademik Etik	64
3.4	Akademisyenlik Mesleğinde Etik Kodlar.....	69
4.	BÖLÜM: AKADEMİSYENLİK MESLEĞİNE YÖNELİK ETİK KODLARIN GELİŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN GÖRGÜL BİR ARAŞTIRMA	77
4.1	Araştırmanın Amacı ve Araştırma Metodolojisi	77
4.2	Örneklem Seçimi	77
4.3	Verilerin Toplanması	78
4.4	Anketin Yapısı	78
4.5	Güvenirlilik ve Geçerlilik Analizi	84
4.6	Verilerin Analiz Yöntemi	85
4.7	Araştırmadan Elde Edilen Bulgular.....	86
4.7.1	Etik Kodların Öğrenciye Karşı Sorumluluklar Açısından İncelenmesi	87
4.7.2	Etik Kodların Meslektaşına Karşı Sorumluluk Açısından İncelenmesi.....	90
4.7.3	Etik Kodların Mesleğe Karşı Sorumluluk Açısından İncelenmesi	93
4.7.4	Etik Kodların Toplumla Karşı Sorumluluk Açısından İncelenmesi	95
4.7.5	Etik Kodların Bilime Karşı Sorumluluklar Açısından İncelenmesi.....	98
4.8	Demografik Değişkenlerin Belirtilen Görüşlere Etkisi	101
4.8.1	Boyutlar Açısından Anlamli Farklılıklar	101
4.8.1.1	Üniversite Niteliğine Göre Anlamli Farklılıklar.....	101
4.8.1.2	Yaşa Göre Anlamli Farklılık Gözlenen İfadeler.....	103
4.8.1.3	. Akademik Unvana Göre Anlamli Farklılık Gösteren İfadeler.....	104
4.8.1.4	Akademisyenlik Yılına Göre Farklılıklar	106
4.8.2	Soru Bazında Elde Edilen Anlamli Farklılıklar	107
4.8.2.1	Cinsiyet Faktörüne Göre Gözlenen Anlamli Farklılıklar	108
4.8.2.2	Medeni Duruma Göre Gözlenen Anlamli Farklılıklar.....	109
4.9	Katılımcıların Belirttiği Görüşlere Göre Akademisyenlik Mesleğiyle İlgili Olması Önerilen Etik Kodlar	112
	SONUÇ	116
	KAYNAKÇA	119
	EK: 1	127

TABLolar

Tablo 1: Üniversitelerdeki Öğretim Elemanları Sayıları	78
Tablo 2: Ankette Öğrenciye Karşı Sorumlulukları Belirten İfadeler	79
Tablo 3: Ankette Meslektaşına Karşı Sorumlulukları Belirten İfadeler	80
Tablo 4: Ankette Mesleğe Karşı Sorumlulukları Belirten İfadeler	81
Tablo 5: Ankette Toplumla Karşı Sorumlulukları Belirten İfadeler	82
Tablo 6: Ankette Bilime Karşı Sorumlulukları Belirten İfadeler	83
Tablo 7: Katılımcıların Demografik Özellikleri	86
Tablo 8: Üç Kriteria Göre Puan Ortalamalarının Kıyaslanması	87
Tablo 9: Akademisyenlik Mesleğinde Öğrenciye Karşı Türkiye’de Uygulanan ve İdealde Olması İstenen Etik İlkeler	87
Tablo 10: Akademisyenlik Mesleğinde Meslektaşına Karşı Türkiye’de Uygulanan ve İdealde Olması İstenen Etik İlkeler	90
Tablo 11: Akademisyenlik Mesleğinde Mesleğe Karşı Türkiye’de Uygulanan ve İdealde Olması İstenen Etik İlkeler	93
Tablo 12: Akademisyenlik Mesleğinde Toplumla Karşı Türkiye’de Uygulanan ve İdealde Olması İstenen Etik İlkeler	96
Tablo 13: Akademisyenlik Mesleğinde Bilime Karşı Sorumluluk Açısından Türkiye’de Uygulanan ve İdealde Olması İstenen Etik İlkeler	98
Tablo 14: Etik İlkelerle İlgili Görüşlerin Türkiye Genelinde Uygulanan Durum İle Akademisyenlik Mesleğindeki Önemi Açısından Karşılaştırılması	101
Tablo 15: Üniversite Niteliğine Göre Anlamlı Farklılıklar	102

Tablo 16: Yaşı Göre Anlamli Farklılıklar	104
Tablo 17: Akademik Unvana Göre Anlamli Farklılıklar	105
Tablo 18: Akademisyenlik Yılına Göre Anlamli Farklılıklar	107
Tablo 19: Cinsiyet Faktörüne göre anlamli farklılık gözlenen sorular	108
Tablo 20: Medeni Duruma Göre Anlamli Farklılık Gözlenen Sorular	111
Tablo 21: Anket Sonuçlarına Göre Önerilen Etik Kodlar.....	112

ŞEKİLLER

Şekil 1: Ahlaki Davranış Modeli	7
Şekil 2: Mesleki Davranışlar	48
Şekil 3: Özel Bir Şirketin Etik Kodları	56
Şekil 4: Mimarlık Mesleği Etik Kodları	57
Şekil 5: Etik Kodların Öğrenciye Karşı Sorumluluk Açısından Kıyaslanması	90
Şekil 6: Etik Kodların Meslektaşına Karşı Sorumluluk Açısından İncelenmesi	92
Şekil 7: Etik Kodların Mesleğe Karşı Sorumluluk Açısından İncelenmesi.....	95
Şekil 8: Etik Kodların Toplum Karşı Sorumluluk Açısından İncelenmesi	97
Şekil 9: Etik Kodların Bilime Karşı Sorumluluk Açısından İncelenmesi.....	100
Şekil 10: Devlet, Vakıf yada Özel Üniversitelerin Demografik Dağılım	102
Şekil 11: Yaşa Göre Demografik Dağılım	103
Şekil 12: Akademik Unvana Göre Farklılıklar	105
Şekil 13: Akademisyenlik Yılına Göre Dağılım	106
Şekil 14: Medeni Duruma Göre Dağılım	110

GİRİŞ

Etik kavramına ve özellikle iş etiği konusunda işletmelerin **etik kod** geliştirme çalışmalarına, son yıllarda büyük ilgi gösterilmektedir. Bununla birlikte aslında etik ve etik ile ilgili diğer kavramlar, Türkçeye yeni yeni girmeye başlamış ve bu nedenle hem literatürde hem de günlük hayattaki kullanımlarında farklı veya hatalı kullanımlar söz konusu olabilmektedir. Örneğin Tevruz (2007) Akademisyen Harun Tepe'nin 1998 yılında akademik bir dergiye gönderdiği '**Etik ve Meta-etik**' başlıklı yazısına editörün verdiği cevapta, etik sözcüğü editöre anlamsız görüldüğü için kelimenin '**etnik**' olarak düzeltilmesi istendiğinden bahsetmektedir. Yine TEDMER (**Türkiye Etik Değerler Merkezi**) tarafından 2002'de yapılan bir araştırmada '**iş etiği kavramını duyduunuz mu?**' sorusuna verilen cevapların % 36 sının '**hayır**' olması, bu kavramın ülkemizde hala yeterince bilinmediğini göstermektedir. Benzer bir durum, Baumhart' in 1968' de 100 den fazla işadamaı üzerinde yapmış olduğu bir çalışmada görülmüştür. Araştırmaya katılan işadamlarına '**etik sizin için ne anlamına geliyor?**' sorusu yöneltilmiştir. Soruya verilen bazı cevaplar şu şekildedir, "Ne demek olduğunu bilmiyorum.", "Hislerimin bana doğrudur dediği şeydir.", "Ahlaki standartlardır.", "İnsanın kişisel veya sosyal refahı için belirlenmiş standartlardır.", "Doğru olduğuna inandığımız şeylerdir." şeklinde olmuştur. Aslında bu cevaplar etik ile ilgili de olsa etiği tanımlamakta yetersiz kalmaktadır (Tevruz; 2007; 2).

"Etik" kavramı, yaklaşık 2500 senedir özellikle felsefeciler tarafından tartışılmakta, bu süre içinde, neyin iyi ve doğru ya da kötü ve yanlış olduğuna yönelik çok farklı yaklaşımlara rastlanmaktadır. Ancak etik kavramı tarihsel süreç içerisinde, çoğu zaman ahlak ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır ve yüzyıllar boyu yaşamın ahlaki boyutunu da içeren, yani insanın yaşamındaki erdem, fazilet gibi değerlerini ve yargılarını incelemiştir. Ahlak, **Latince** kökenli "**morality**" teriminden gelen anlamıyla, insanların birbirleriyle veya devletle olan ilişkilerinde kendilerinden yapmaları istenen ve bu nedenle toplum düzeninin sağlanmasında önemli bir rolü olan **kurallar ve**

normlar bütünüdür. Ahlak toplumsal bir olgu olarak, toplumdan topluma ve zaman içerisinde değişebilmektedir. Bundan dolayı her toplumun kendine göre bir ahlak anlayışı vardır. Etik ise bu farklı ahlakların kesiştiği ortak noktada oluşmakta ve evrensel normları ortaya koymaktadır. Ahlak Latince olmasına karşın etik **Yunanca** kökenli bir kelimedir ve “prensip”, “karakter” anlamına gelen **etikhos** kelimesinden gelmektedir. Ancak etik bu anlamdan farklı olarak dilimizde **ahlak felsefesi** olarak da kullanılmaktadır.

Birinci bölümde günümüzde organizasyonların etik kod geliştirmeye büyük ilgi göstermesiyle popülerleşen etik ve etik kod kavramına değinilmiştir. Etik kavramının değer, inanç, norm, ahlak, din ve hukuk kuralları arasındaki ilişkisi ele alınmış ve iç içe kavramlar olması sebebiyle sık sık birbiri yerine kullanılan etik ve ahlak kavramının literatürdeki ayrımı hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca etik ile ilgili çalışma alanları ve etik kavramının tarihsel süreci literatür taraması ile incelenmiştir. Etik kavramının toplum ve bireyler üzerindeki etkisi üzerine geliştirilen etik kuramlarına değinilmiştir. İkinci bölümde, çalışmamızın temelini oluşturan etik kodlar tanımlanmış ve organizasyon için önemi ve kapsamı üzerinde durulmuştur. Oluşturulan etik kodların kurumsal ve mesleki olarak ikiye ayrıldığı belirtilmiştir. Ayrıca etik kodların iş yaşamındaki yeri hakkında bilgi verilerek, etik kodlar ile ilgili bazı örnekler verilmiştir. Üçüncü bölümde akademisyenlik mesleğine değinilmiş ve akademisyenlik mesleğinin nitelikleri üzerinde durulmuştur. Bilgiyi üretip paylaşan ve yöneten üniversiteler için oldukça önem taşıyan akademik etik ele alınmıştır. Ayrıca akademisyenlik mesleğinde uygulanan bazı ahlaki ilkeler örnek verilerek akademisyenlik mesleğinde etik kodların belirlenmesi amaçlanmıştır. Dördüncü bölümde ise ülkemizdeki üniversitelerde fiili olarak görev yapan akademisyenlerin görüşleri ve farklı meslekler için hazırlanmış literatürde yer alan etik kodlar incelenmiştir. İnceleme sonucu elde edilen akademisyenlik mesleğiyle ilgili 71 adet etik ilke ankete katılan akademisyenler tarafından 0–5 arasında puanlanmış ve elde edilen sonuçlar analiz edilerek akademisyenlik mesleğine yönelik etik kodlar oluşturulmaya çalışılmıştır.

1. BÖLÜM: ETİK

Etik kodları açıklamadan önce etik kavramına açıklık getirilmelidir. “*Etik olmanın*” ne demek olduğunu anlamak ve hangi meslekten olursa olsun etik ilkelere bağlı olarak çalışmak için; etik kavramı ile ilgili diğer terimler ve kavramlara da yer vermek gerekmektedir.

1.1 Etik İle İlgili Kavramlar

Bir toplumda çoğunlukla yazılı olmadığı halde, yaygın olarak bilinen ve uygulanmaya çalışılan bazı kurallar mevcuttur. Bu kuralları, genelde etik değerler şekillendirmektedir. Bu nedenle etiği açıklayan kavramların başında ‘**değer**’, ‘**inanç**’ ve ‘**norm**’ kavramları gelmektedir.

1.1.1 Değerler

Kuçuradi (2003) ye göre değer kavramı, iktisattan etiğe geçmiş olduğu söylenen bir kavramdır ve felsefenin bir alanı olan aksiyolojinin¹ konusunu oluşturmaktadır. Değer kavramı; **soyut bir kavram olup**, ne nesnel ne de öznel bir kavram değildir. Değer; özne ile nesne arasındaki ilişkiden ötürü var olan, ilişkisel anlam taşıyan bir kavramdır (Arslan,1996; 109). İzveren (1994; 22)değeri; herhangi bir nesne için tanımlanan (olumlu veya olumsuz) bir nitelik şeklinde tanımlamaktadır. **Ahlak felsefesi alanında ise ‘değer’** yine İzveren’e(1994; 22) göre; insanın nesne ile olan ilişkisinden kaynaklanan ve değerlendirme dediğimiz saptama ile ortaya çıkan bir

¹ *Aksiyoloji: Felsefenin insan davranışlarını hukuksal yönden düşünce konusu yapan hukuk felsefesinin inceleme ve düşünce alanıdır (Adil İzveren, Hukuk Felsefesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları; 2. Bası, Ankara ,1994; 3)*

takdir ölçüsüdür. Ancak değerler; bireyin tek ve eşsiz olabilmesinde insanlığın özel bir parçası haline gelebilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Değerleri, bireyin iç dünyasını arındırmak amacıyla; doğadan tanrıya, bireyden topluma, cimrilikten cömertliğe doğru yöneltici bir işlemi yerine getiren bir kavram olarak, neredeyse her insan odaklı filozofun eserinde bulmak mümkündür. Değerler, bu anlamda insanın varlığına kattığı bir bilinç boyutudur. Bireyin ilişki kurduğu insanlar karşısındaki tutumu, yaşadığı olaylar ve bu olaylarda aldığı her karar ve gösterdiği her davranış, olaylar karşısındaki değerlendirmesine bağlı olarak değişmektedir. Söz konusu bu tutum, karar ve davranışlar insanın yaşamına verdiği yönü gösterirken, yaşama verilen yön ise; bireyin insanı ve kendisini nasıl değerlendirdiğine bağlı olarak değişmektedir. İnsanın yaşamı boyunca farklı etmenlere verdiği önem de değerlerinin bir yansımasıdır ve insan sahip olduğu değerleri ile geleceğini belirlemektedir (Kuçuradi , 2006; 5).

Yıldırım (1987) ise değer kavramının, benimsenen, üstün tutulan, aranan, gerçekleştirilmek ya da ulaşılmak istenen, ilgi çeken, doğru, güzel gibi çeşitli anlamları içerdiğini belirtmiş ve bu terimleri de açıklarken; 1-etik (**ahlaki**) ve 2-estetik olmak üzere iki tür değerden söz etmiş ve bunlara ilişkin çeşitli kuramlar geliştirildiğini vurgulamıştır (Şişman,1996; 79).

Genellikle bireylerin geliştirdiği tek bir değerden değil, değerlerden söz edilmelidir (Aydın, 2002: 13). Değer ile değerler aynı şey değildir. **Değerler** var olan şeyleri var olan imkânları açıklarken, **değer** ise bir şeyin bir çeşit özelliğini ifade etmektedir. Buna göre bir şeyin değerliliği kendisiyle aynı cinsten şeyler arasındaki yerinin insan için taşıdığı özel anlamdır. Değerler ise kişilerin yaptıkları ve yaşamları ile gerçekleştirilen insan fenomenleridir; insanın, kişilerce gerçekleştirilen varlık yapısı, imkânlarıdır(Kuçuradi 2006; 40–42). Bu açıdan değerler birbirinden bağımsız olamazlar.

Örneğin sağlıklı yaşama hakkı ve ekonomik ilerleme ile yaşam standardını geliştirme hakkı iki temel insani değerdir. Bazı temel değerler ise, iş yaşamında ahlaki bir pusula durumundadır. Bunlar, o ülkenin normlarına, yasalarına veya şirket

kurallarına uygun olsa bile, kabul edilebilir veya kabul edilemez şeklinde tanımlanabilir. Ancak kişisel değerler ise öznel amaçlar içerisindeki hükümlere, faaliyetlere ve durumların ötesine rehberlik ederler ve bireylerin düşünce, tutum, davranış ve yapıtlarında birer ölçüt olarak toplumsal bütünselliğin ayrılmaz bir ögesini oluşturmaktadırlar (Şişman,1996; 79).

Herkes kendi değer profilinde en önemli olan değer konusunda farklılık göstermekle birlikte, hangi değeri ön planda tutarsa tutsun hemen herkesin ortaklaşa paylaştığı bir değerler bütünü vardır ki, bu da **ahlaktır**. Bu kapsamda ele alındığında ahlak bir değer bütünüdür ve tanımı konusunda en çok tartışma bulunan, etikle ilgili bir diğer kavramdır.

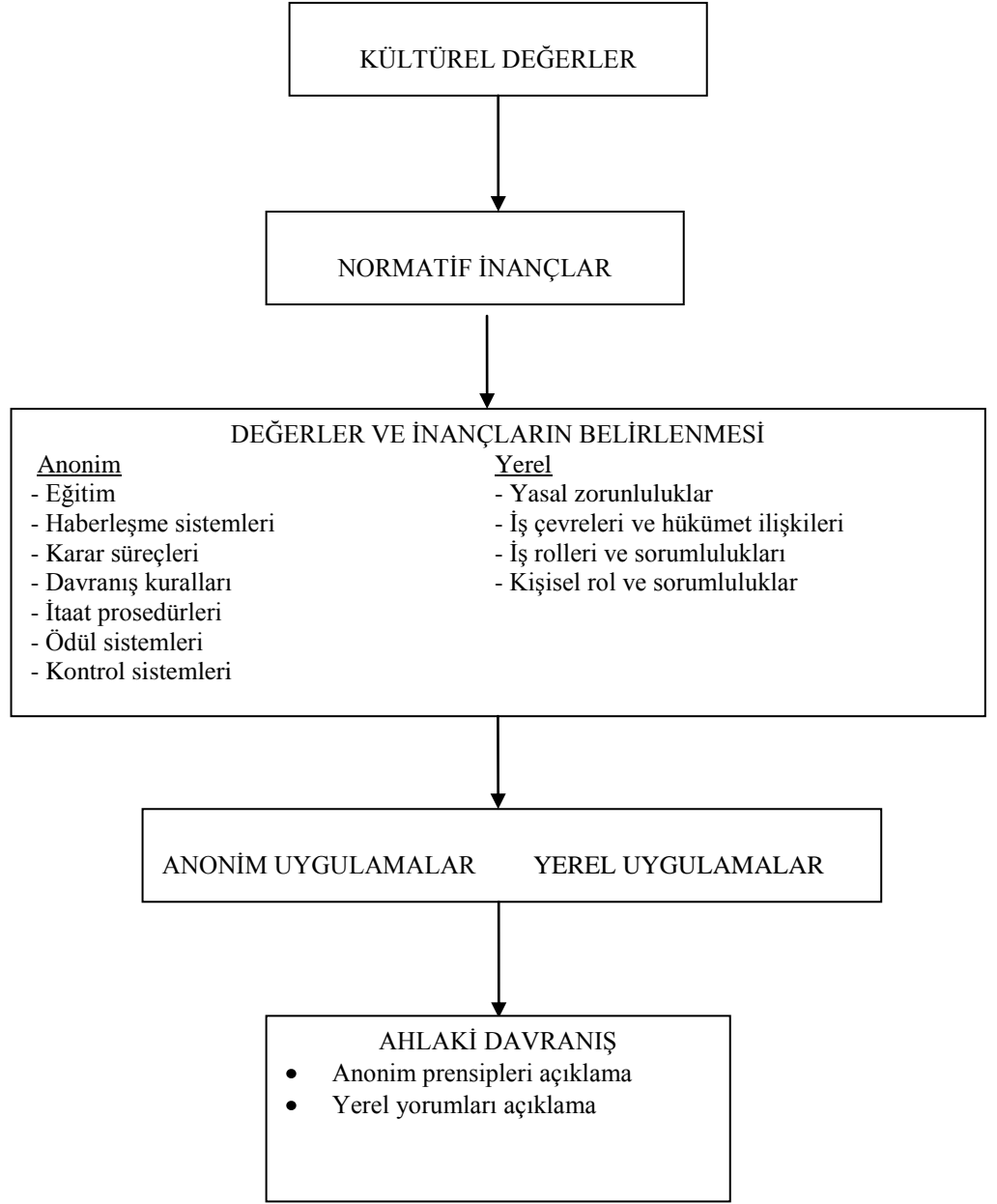
Ancak İzveren'in(1994; 22) de belirttiği gibi insanın davranışlarına ilişkin takdir ölçüleri, değer türü ve hiyerarşik düzeni belirli bir zaman kesitindeki dünya görüşüne dayanan davranışlara bağlı olarak değişmektedir. Bu nedenle insan davranışlarına ilişkin takdir ölçüleri yani değerler ve değer yargıları her zaman görecelidir. Modern felsefede değer kuramının en önemli sorunu; insan davranışlarına ilişkin takdir ölçüleri olarak, değerlerin insandan mı kaynaklandığı veya bunun dışında kendine özgü bir değerler alanında mı yer aldıkları sorusunun yanıtını bulmaktır. Kişi, iyiye yönelmeli, kötünden ise kaçmalıdır. İyiye yönelik bizi felsefenin "erdem" dediğimiz değer yargısına götürmektedir

Hofstede(1989; 21) ise değerleri en geniş anlamında ele alarak kültürün daha çok gözle görülmeyen, öznel ve içsel yönünü oluşturduğu fikrini savunmuştur. Ayrıca kültürel değerlerin; doğru davranışların gösterilmesini sağlayan, normatif etik inançlar üzerinde önemli etkileri bulunduğunu ileri sürmüştür.

Değerler yalnız bireysel düzeyde değil, örgütsel düzeyde de gelişmektedir. Örgütte paylaşılan değerler, "örgütsel değerler" olarak ifade edilir ve örgüt kültürünün bir alt bileşeni olarak tanımlanmaktadır. Yani, değerler örgüt kültürüne yansımaktadırlar. Değerler arasında etik ile ilgili olanları "etiksel değerler" olarak ifade etmek mümkündür. Etik, daha önce belirtildiği gibi birey ya da grupların davranışlarında neyin doğru veya yanlış olduğunu kapsayan değerlerdir. Etiksel

değerler, davranışlarda ve karar vermede neyin iyi ya da kötü olduğunu gösteren standartları ortaya koymaktadır (Wilkins ve Patterson, 1988; 267).

Değer ve inançların iş ortamında ahlaki davranışlara olan zincir etkisini açıklayan yapı, Şekil 1’de gösterilmektedir. Buna göre işyerindeki davranışlar üzerinde, kültürel değerler başta olmak üzere, inanç ve iş uygulamalarının etkili olduğu görülmektedir (Hofmann vd., 1994: 154–157).

Şekil 1: Ahlaki Davranış Modeli

Kaynak: M. Hoffman, J.B. Kamm, R.E. Fredrick, E.S. Perty ; Emerging Global Business Ethics, London Oorum Books, 1994, s.154

Etik değerlerin diğer değerlere göre özelliği, etik ilişkilerde ortaya çıkmalarıdır. Etik değerler kişinin;

- a) Etik ilişkilerinde edindiği, değer korumaya yönelik eylemleri aracılığıyla kazandığı belirli özellikler,
- b) Yine bu etik ilişkilerinde belirli bir içeriği -nesnel karşılığı- olan değerlilik yaşantılarıdır.

Buna göre etik değerlerin iki türünden söz edilebilir; etik kişi değerleri ve etik ilişki değerleri. Etik kişi değerleri, dürüstlük, saygılı olma gibi kişi özelliklerini ifade etmektedir. Etik ilişki değerleri ise, saygı, sevgi, güven, minnet gibi değerlilik yaşantılarını kapsamaktadır. Bu değerlerden birincisi, kişinin her türlü etik ilişkilerinde kişinin belirli bir şekilde eylemde bulunmakla edindiği özelliklerdir. İkincisi de, kişi ve bu kişinin diğer kişiler ile ilişkisinde yaşanabilen değerlilik yaşantılarıdır (Kuçuradi, 2006; 173).

Kuşkusuz ki değerler, davranışları veya eylemleri etkileyen tek etmen değildir. Değerlerle birlikte inançlar da, temel etmenler arasında yer almaktadır.

1.1.2 İnançlar

İnançlar, genellikle değerlerle birlikte, bilişsel bir yapı içinde ve kişiliğin bir görünümü olarak değerlendirilir. Bu değerlendirme içinde “inanç” kavramı, yalnız dini değil, ideolojik bir anlam taşıdığı gibi, insanların fert fert, grup grup birbirine karşı olan ilgilerinin temelinde bulunan inançla ilgili faktörleri de ifade etmektedir (Yakar; 1998; 17).

“İnanç” kelime olarak; “Bir şeyin ya da bir kimsenin varlığına, bir iddianın doğruluğuna inanma, biri için güven besleme durumu”(Cevizlioğlu, 1996;278) olarak tanımlanmaktadır. Yani, kişinin bir konu veya kişi hakkındaki düşüncelerine ait, kendisi için çıkardığı bir sonuç fikri, düşünce oluşumdur.

Söz konusu sonuç fikirleri ya da düşünce oluşumları, bireylerin tutum ve davranışlarının ortaya çıkmasını sağlayan temel öğelerdir. Bir inancın tutum ve davranışa etkisinin önemi kabul edildiğinde, inancın nasıl oluşması gerektiği tartışma

konusu haline gelmektedir. Bu kapsamda, inançlar ile etik arasında ilişki ortaya çıkmaktadır.

İnançları etik açıdan iki temel yaklaşım içinde incelemek mümkündür: Bunlardan ilki, “epistemolojik yaklaşım”dır. Epistemolojist’lere göre, inanç etiğinin kuralları yalnızca epistemolojik esaslara dayanmalıdır. Başka bir deyişle, bu esaslar beş duyudan elde edilen kanıtlara, mantıksal açıklamalara vb. işaret etmelidir. Epistemolojistlerden W.K.Clifford, bu konuda en uç noktadaki fikirlerden birini ortaya atarak, “bilimsel olarak kanıtlanmamış hiçbir şeye inanmaya hakkımız yoktur.” demiştir. Buna karşın R.M.Chisholm, “aksi ispatlanmadıkça herhangi bir varsayıma inanma hakkımız vardır” tezini ortaya koymuştur. İkinci grup ise, “pragmacılar” (pragmatist) dir. Pragmacılara göre, inanç etiğinin kuralları epistemolojik olmamalıdır. Pragmatik düşünce: a) Epistemik düşünce olumlu ve olumsuz bir görüş belirtmediğinde ya da herhangi bir kanıt bulunmaması durumunda, inanç seçiminin pragmatik olmasını, b) bazen de epistemik düşüncenin kanıtlarının göz ardı edilmesi gerektiğini savunmaktadır(Honderich, 1995; 83)

Yukarıda değinilen yaklaşımlar, kuşkusuz ki bir inancın nasıl oluşması gerektiği yönünde farklı temel ölçüleri içermektedir. Ancak değişik bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, inançların değişebilirlik yapısına da işaret edilmektedir. Epistemik yaklaşımda genel anlamıyla elde edilen kanıtlar, pragmatik yaklaşımda ise sonuçlar değişikçe bireylerin inançları değişebilecektir.

Bununla birlikte, bireylerin eylemlerini tutarlı kılan ve değişik inançların etkisini dengeleyen çeşitli unsurlar da söz konusudur. Bunlar içinde “sorumluluk” kavramı önemli bir yer almaktadır (Halıcı, 2000; 17)

1.1.3 Normlar

Belirli durumlarda uygun olan veya olmayan değer, tutum ve davranışları belirleyen ve yaptırımlarla desteklenen ortak toplumsal anlayışlardır. Normlar bir toplumun veya grubun tüm üyelerince paylaşılan kolektif bir yapıdadır. Toplumsal normlar, belli bir grup içindeki bireylerin ilişkilerini düzenlemekte ve eylemlerine yön

vermektedir. Bu açıdan, normlar genel olarak aşağıda belirtilen ortak özellikleri göstermektedirler:

Normlar, grupların temel değerlerini yansıttıkları için, üyelerin diğer bireylerden farklılıklarını göstermektedir.

Normlar, grup üyelerinden beklenen davranışları basitleştirerek, tahmin edilebilir hale getirmektedir. Böylece, üyelerin davranışları önceden sezilebilmekte ve bu da grubun işleyişini kolaylaştırmaktadır.

Normlar, bireylerin çelişkili durumlara düşmesini engellemektedir.

Normlar, grubun yaşamasına katkıda bulunmaktadır. Normlar aracılığı ile üyelerin uyumsuz davranışları reddedilerek, grubun varlığının sürdürülmesine çalışılmaktadır (Bozkurt, 1990; 91).

1.2 Ahlak

Türkçedeki ahlak kelimesinin kökeni Arapçadır. Ahlak, bir insanın yaratılışı gereği gerçekleştirdiği davranışı dile getiren Arapça “**hulk**” sözcüğünün çoğuludur. Bu kavram, töre, gelenek, görenek, alışkanlık, huy ve karakter anlamlarını çoğul olarak kapsamaktadır.

Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğünde (2005) ahlak, “Bir toplum içinde kişilerin benimsedikleri, uymak zorunda kaldıkları davranış biçimleri, kuralları” olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Türk Dil Kurumu etik kavramını; ahlak bilimi olarak açıklamaktadır. Hançerlioğlu, Felsefe Ansiklopedisinde ahlakı, belli bir toplumda belli bir dönemde geçerli olan bireysel ve toplumsal davranış kurallarının tümü şeklinde tanımlanmaktadır (Hançerlioğlu, 1993; 32). Larousse’da (1994) ise ahlak, 1-) Bir toplumda belli yaşam anlayışından kaynaklanan ve mutlak olarak iyi olduğu düşünülen davranış kurallarının tümü. 2-) Bir kişinin iyi yanlarını, huyunu veya karakterini belirten tutum ve davranışlarının tümü biçiminde tanımlanmaktadır. Yine aynı sözlükte, felsefi olarak ahlak; bir toplumun belli bir döneminde bireysel ve toplumsal davranış kurallarını saptayan ve inceleyen bilim yani, iyinin ve kötünün bilimi olarak; hukuksal

açından da ahlak kuralları, bir toplumda zaman içinde ortaya çıkan, devletin yaptırım gücünden yoksun olsalar da insan davranışlarını iyi veya kötü diye nitelendirerek toplum hayatında düzenleyici rol oynayan kuralların tümü biçiminde açıklanmaktadır. Ülkemizin önemli felsefecilerinden Özlem (2004; 7), Ahlakı; bir kişinin, bir grubun, bir halkın, bir toplumsal çevrenin, belli bir tarihsel dönemde yaşamına giren inanç, değer, norm, buyruk, yasak ve tasarımlar topluluğu ve ağı olarak tanımlamıştır. Cevizci (2002; 3) ise ahlakı; bir kültür çerçevesi içinde kabul görmüş, belirlenmiş ve tanımlanmış değerler manzumesi ve amaçlarla, bu değerlerin nasıl yaşatılacaklarını, söz konusu amaçlara nasıl ulaşılabileceğini ortaya koyan kurallar öbeği şeklinde tanımlamaktadır. Ahlakı; bir yaşam biçimi olarak kabul edersek, bir insan topluluğunun belli bir tarihsel dönem boyunca belli türden inanç, emir, yasak, norm ve değerlere göre düzenlenmiş ve söz konusu düzenlemeye bağlı olarak gelenekselleşmiş yaşama biçimi şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Cevizci, 2002; 3).

Tanınmış ahlak felsefecilerinden Gert (1998; 6), ahlak kavramının sorgulamaya açık olduğu olgusunu geride bırakarak ahlak kavramını şu şekilde özetlemektedir. Ahlak bütün mantıklı insanların, diğer insanlarla ilişkilerinde davranışlarını yöneten bir kamu sistemidir. Ahlakın amacı kötünün en aza indirilmesidir ve ahlak evrensel olarak kabul edilen değerleri kapsamaktadır (TÜSİAD, Cilt:1, 2005; 35).

Yapılan tanımlar dikkate alındığında; ahlak kavramına değişik alanlarda değişik şekillerde anlamlar yüklendiği görülmektedir. Bunlardan birincisi, toplum tarafından ortaya konmuş ve benimsenmiş davranışların bütünü şeklindeyken, ikincisi, belirli normlara bağlı olarak sergilenen davranışlardır.

Konuyla ilgili filozofların çoğu genellikle ahlak ile etik arasında belirli ayrımlara gidilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu kapsamda etik, karakterin eğitilmesi ve uygulamada karar verebilmeye karşılık gelirken; ahlak ise daha genel olarak toplumun doğru ya da adaletli olarak kabul ettiği uygulamalar anlamına gelmektedir. Ancak ahlak; kişilere, toplumlara, bölgesel, ulusal değerlere ve başta görgü olmak üzere ekonomik, kültürel, eğitim düzeyi ve din gibi öğelere bağlı olarak farklılıklar gösterebilmektedir.

Her insan topluluğu (aile, grup, cemaat, ulus, vs.) düşünce, inanç, töre, alışkanlık, geleneklerin ve bunlara adapte olan değer, buyruk, norm ve yasakların meydana getirdiği görünmez bir ağ içinde yaşamaktadır. Herkes daha doğar doğmaz, böyle bir ağ içinde yaşamaya başlamakta ve daha sonra bu ağın yönlendirmesi ile davranışta bulunmaktadır. Ancak insan çocukluğundan başlayarak, ailesi, çevresi ve gitgide toplumun çoğunluğu tarafından kendisine ikna, telkin ve hatta zora başvurarak uygulatılan bu eğilim, düşünce, inanç, töre, alışkanlık, gelenek ve diğerlerini kendince tartmaya ve bunlardan kendine uygun gelmeyenleri sorgulamaya ve hatta yargılamaya başlamaktadır. Kimi zaman bu yargılama uzun soluklu ve sürekli olabilmektedir fakat çözümleyemediği noktalarda birey, belli bir süre sonra mevcut ahlak ağını aynen kabul etmeyi tercih etmektedir (Özlem, 2004; 15)

Etik ile ahlak arasındaki farkı kısaca özetlemek gerekirse; etik, doğru ve yanlış davranış teorisisdir, ahlak ise onun pratiğidir (Billington, 1997; 45). Kuçuradi (1988; 21) bu konuda etik davranış değil, etik eylemlerin bulunduğunu ifade etmektedir. Birçok felsefeci de ahlaki ilkeler yerine, etik ilkeler ve etik davranış yerine ahlaki davranış kavramlarının kullanılması gerektiğinden söz etmektedir (Billington, 1997; 45).

Dolayısıyla herhangi bir ahlaki değer, kabul gördükçe daha “katı” hale gelmekte ve doğru ve yanlış arasındaki çizgiler netleşmektedir. İlgili ahlak değerleri önce etik alana, daha sonra ise hukuk sisteminin içine doğru hareket etmektedir. Bu hareket, değerlerin ve ahlaki yapıların incelenerek kurallar halinde ortaya konulması sonucunda oluşmaktadır. Böylelikle etik, toplumda yaygın olan ahlaki değerlerden daha özel, daha bireysel ve daha felsefi hale gelmektedir (George, 1994; 9). Bu çerçevede, bir iş ya da meslek ahlakından söz edildiği zaman kastedilen genel bir ahlak değil, etik olarak ifade edilen özel bir ahlaktır. Örneğin; tıp etiği, basın etiği, gibi. Daha da somutlaştırmak istersek tıp etiğinden söz edilebilirken tıbbi ahlaktan söz etmek mümkün olmamaktadır. Ancak bir tıp doktorunun ahlakından söz etmek olanaklıdır. Çünkü tıp etiği, mesleğin gözetmeye çalıştığı ya da nasıl çalışması gerektiği gibi mesleki genel ilkelerle ilgilidir. Bir doktorun ahlakı ise, onun kendi kişisel davranışlarıyla ilgilidir (Billington, 1997; 45).

İnsanların toplum içinde yaşamaları, diğer bireylerle sosyal ilişkiler kurmaları için yerine getirmeleri gereken değişik ödevleri ve bunlar için kullanabilecekleri yetkileri belirleyen sosyal düzen kuralları mevcuttur. Toplum yaşamını düzenleyen, başlangıçta aynı nitelikte sayılıp ancak uzun bir evrim sonucu birbirinden ayrılan sosyal kuralları başlıca üç grupta toplamak mümkündür. Bunlar ahlak, din ve hukuk kurallarıdır. Bu açıdan toplumsal yaşamı düzenleyen ahlak kurallarının yanı sıra “**Din Kuralları**” ve “**Hukuk Kuralları**”na da değinmek gerekmektedir.

1.3 Din Kuralları

Kural olarak din kuralları, tanrı ile kul arasındaki ilişkileri düzenleyen ve ölümden sonraki yaşama ilişkin olan (uhrevi) kurallardır. Din kuralları, kurallara uymama durumunda öteki dünyada karşılığını bulacak olan bazı emir ve yasaklar koyarlar. Bazı düşünürlere göre, bireylerin ve toplumun belirli davranışları iyi veya kötü olarak nitelendirmeleri esasına dayanan din kuralları ile ahlak kuralları iç içedir. Hatta tarih boyunca bazı din kurallarının ahlak kuralları ile birlikte anıldığını görmek mümkün olmakla birlikte, ahlak kuralları dini inançların sürdürülmesini, din kuralları da yaptırımlarıyla ahlak kurallarına uyulmasını kolaylaştırmaktadır. Örneğin, İslam dininin ‘Güzel Ahlak’ olduğuna atıf yapan birçok hadis mevcuttur(Dugan, 2007; 9).

Birçok sözlüğe göre; genel olarak büyük ve üstün, insanın karşı koyamayacağı tabiatüstü ilahi bir varlık tarafından bazı şekiller altında emredildiği kabul olunan kural ve inançlardan oluşmuş bütüne din denilmektedir. Bir başka tanıma göre ise din; insanların duygusal ya da bilinçli olarak bağlı buldukları bir takım doğaüstü kudretlere ya da varlıklara inanması ve bunlara ibadet etmesidir. Din, sadece insanla tanrı arasındaki ilişkiyi düzenlemez, insanın insanla ve toplumla olan ilişkileri konusunda da kurallar içermektedir. Hatta hukukun başlangıcında dine ait bazı kuralların yer aldığı olduğu düşünülmektedir. Ancak ahlak kuralları ile din kuralları arasında birçok farklılık ta mevcuttur. Din kuralları değişmezken ahlak kuralları değişebilmektedir. Ahlak kurallarının kaynağı ilahi değildir ve ahlak kurallarına uyulmaması halinde, yaptırımı toplum tarafından belirlenmekte ve uygulanmaktadır. Din kurallarında olduğu gibi yaptırımı ilahi kudrete bağlı değildir. Burada belirtmemiz gereken bir diğer nokta da din kurallarının zaman zaman ahlak kuralları ile

çelişebilmesidir (Toplum hayatını düzenleyen kurallar www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/2293/unite02 15ağustos 2006).

1.4 Hukuk Kuralları

İnsan toplulukları, toplumsallaşma aşamasına geçtiklerinden beri, her dönemde farklı yapılarda da olsa mutlak bir ahlak yapısı var olmuştur. Buna karşılık devlet ve hukuk, ahlaka göre daha geç ortaya çıkmış fenomenlerdir. Devletsiz ve hukuksuz toplumlar olmasına rağmen, ahlaka sahip olmayan bir toplum olması söz konusu değildir. Bu nedenle tarihte ahlak, hukuktan önce var olmuştur.

Bireylerin toplumla, birbirleriyle ve devletle ilişkilerini, haklarını, yükümlülüklerini, ödevlerini düzenleyen ve uyulması kamu gücü ile sağlanan kurallar hukuk kuralları olarak tanımlanmaktadır. Özlem (2004); hukuku, **(I) Amaçsal \ normatif, (II) İşlevsel** olarak iki şekilde tanımlamaktadır. Amaçsal (normatif) yönüyle hukuk, toplumsal düzenin sağlanması amacı doğrultusunda, bireylerin birbirleriyle ve devletle ilişkilerini düzenleyen bir normlar bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu normlar bütünü de, çoğunlukla ve özellikle Batı hukuk geleneğinde, kendisine kaynaklık eden bir üst hukuk olarak “doğal hukuk” zeminine bağlanmaktadır. İşlevsel yönüyle hukuk; kendilerine uyum sağladığı takdirde devletin koyduğu yasalara (pozitif hukuk yasaları) dayalı olarak yine devletin zorlamasıyla gerçekleştirilen yaptırımlara yol açan, düzenleyici kurallar topluluğu olarak da tanımlanabilmektedir.

Bu kapsamda, Ahlak ve Hukukun ortak ve farklı yönlerine de değinmek gerekmektedir. Her şeyden önce bir kurallar bütünü olarak ahlak ve din; insanların ortak yaşamlarındaki zorunluluğun bir sonucu olarak şekillenen toplumsal yaşam içerisinde oluşmaktadır. Öte yandan ahlak ve hukuk herkesin istediğini yaptığı yerde ortaya çıkacak olan kargaşayı önlemek gibi bir pratik zorunluluğun ürünleridir. Ahlak ve hukuk, çağdan çağa, kültürden kültüre değişikliğe uğradıkları gibi, aynı çağ ve kültür içerisinde de farklılık göstermektedir. Bu nedenle ahlak ve hukuktan birer tarihsel veya toplumsal fenomen olarak söz etmek gerektiğinde, bu kavramları çoğul olarak yani **hukuklar ve ahlaklar** olarak değerlendirmek gerekmektedir(Özlem, 2004; 205).

Ayrıca hukuk kuralları bu dünyaya ilişkin (dünyevi) kurallardır. Din kuralları ise, hem ölümden sonraki yaşama ilişkin yol gösterirken hem de, belli oranda bu dünyadaki ilişkileri düzenlemeye yönelmiştir. Bu noktadan baktığımızda hukuk kuralları ile din kurallarının işlev ve amacı aynıdır. Ancak zamanla toplumsal yaşamdaki değişimler, teknolojik ve bilimsel ilerlemeler ve hukuk anlayışında ortaya çıkan gelişmeler, din ile hukukun birbirinden ayırt edilmesini gerektirmiştir. Ancak bugün bile, bazı ülkelerin hukuk sistemleri, daha hala dinin etkisi altındadır. Örneğin, birçok İslam ülkesinde, dini hukuk geçerlidir ve toplumsal ilişkiler kural olarak din esaslarına göre çözümlenmektedir. Bunun gibi, halkının koyu Katolik olduğu, İtalya ve İspanya gibi ülkelerde de, dinin etkisi ile hukuk kurallarında bazı düzenlemelere rastlanmaktadır(İzveren, 1994; 27). Hukuk kurallarını ahlak kurallarından ayıran en önemli yön ise, hukuk kurallarının devlet gücüyle sağlanmış bir yaptırım gücünün bulunmasıdır(Özlem, 2004; 205).

Hukuk Felsefesi ile Ahlak Felsefesi, Aksiyoloji diye adlandırılan pratik felsefeyi oluşturan iki ayrı düşünce ve bilim dalı olarak farklı nitelikleri açısından da birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Trillhaas'a(1970) göre ahlak, insanın fiil ve davranışlarına karşın, ona yüklenen isteklerin yerine getirilmesini amaçlayan öğretiyi anlamında 'uygulamalı antropoloji' kabul edilmektedir. Trillhaas, ahlak kavramında toplanan bu yükümlülüklerin tümünün oluşturduğu ahlak düzeninin yaptırım gücünün, kişinin vicdanında saklı olduğunu söylemektedir. Ancak hukuk kurallarının yaptırım gücü bulunmasına rağmen ahlak ilkeleriyle uyum içinde ve bağdaşık olmayan bir hukuk düzeninin uzun süreli uygulama olanağından bahsetmek mümkün değildir (İzveren, 1994; 27). Yine Kant (2003) sadece hukuktan değil, hukuk etiğinden söz etmenin doğru olacağını belirtmektedir (Özlem, 2004; 210). Ancak hukuk fenomenini ve normatif hukuk sistemlerini ele alan yönüyle hukuk felsefesi ahlak felsefesinden bağımsız olamamaktadır. Çünkü " hukuksal" olan, aynı zamanda ahlaksal da olandır.

1.5 Etik ve Etik ile İlgili Çalışma Alanları

Etik sözcüğünün etimolojik kökeni Yunanca ethos kelimesinden gelmektedir. Ethos sözcüğü ise; birbirinden farklı birçok anlama gelmektedir. Yunancada çoğul olarak kullanıldığında genellikle bir kişinin esas yeri, yurdu, kaldığı yer, ikamet ettiği ev

bark, memleket anlamına gelmektedir. Sözcüğün genellikle çoğul olarak kullanıldığında karşılaştığımız anlamlar, alışkanlıkları, geçmişten gelen birikimleri, insan davranışının alışıldık, bildik tarzlarını, hayatın belli alışkanlıklarını, töreleri, adetleri vs. kapsamaktadır (Atayman, 2005; 11). Buna karşın Türkçede “etik” kavramının, gerek bilimsel literatürde gerekse günlük kullanımında yaygın bir şekilde ahlak veya ahlak bilimi kavramlarının yerine kullanıldığı görülmektedir. Ahlak veya ahlaklılık üzerine çalışan, ahlaksal sorunları yargıları ile irdelemeye amaçlayan kişi etik veya ahlak felsefesi yapmaktadır (Tepe, 1992; 47).

Kuçuradi (2003) ye göre etik kavramı, çok eski olmakla birlikte özellikle son on yılda **moda** olan bir kavramdır. Ancak bununla beraber etik, felsefe disiplinleri içersinde yeri belirgin olan bir disiplin olmasına karşın, konu ve konuyla ilgili sorunların çeşitliliği nedeniyle teori çokluğu bakımından kavramın netlik kazanamaması sorunu yaşanmaktadır.

Preston (1996), Johnson ve Reath (2004) gibi yazarlar ahlak ve etik kavramlarını neredeyse eş anlamlı olarak kullanmıştır. Sözlük anlamıyla etik, ahlak ilkelerinin ışığında, doğru davranışı incelemektir. Yunanca **Ethos**'dan gelen etik Yunancada karakter anlamındadır. Hangi değerlerin benimseneceği, bir diğer kimseye nasıl davranılacağı ya da kişinin diğerlerine olan sorumlulukları karakter ya da etik meselesidir.

Öte yandan etik, aklın yolunu esas aldığından ahlakın teolojik ve dinsel yaklaşımlarından da farklı bir kavramdır. Aynı zamanda etik hayattaki hangi kuralların ve değerlerin izlenmesi gerektiğini kesinleştirmeye çalıştığından antropoloji, psikoloji ve sosyolojiden de ayrılmaktadır. Söz konusu bu disiplinlerin hepsi, insanların nasıl davrandıklarını açıklarken, etik ise insanların nasıl davranmaları gerektiğini açıklamaya çalışmaktadır (De George , 1999; 6).

Perry'e (2000) göre erdem, haysiyet, saygı, dürüstlük günlük konuşmalarımızda çok kullandığımız fakat karşılıklı etkileşimlerimizde nadiren uygulanan kavramlardır. Bu kavramların hepsi de etik ile ilgilidir. Genel olarak etik; bir insana aileden veya

ilköğretimden başlayarak bütün eğitim sürecinde aşılması amaç edinilen bir değerler bütünüdür (TÜSİAD, Cilt:1, 2005; 26).

Atayman ise yaşanan hayatın pratik yolunu ahlaksal ilişkiler ve bu ilişkilerin ötesinde yer alan bir ahlak felsefesi olarak tanımlamaktadır (Atayman, 2004; 8).

Kant (2003; 85) ise etiği açıklarken; eylemin zorunluluğu açısından ele almaktadır. Baskıdan doğan eylemleri de kapsamaktadır ama buradaki motif baskı değil, manevi niteliktedir. Bu açıdan etik pratik bir felsefedir. Örneğin borcunu ödeyen bir kimse sırf bu yüzden hemen namuslu sayılmaz; bunu cezalandırılma korkusu ile yapıyorsa iyi bir yurttaştır ancak buradaki eylemi etiğin değil, yasanın doğruluğunu içermektedir. Ya da eylemin manevi iyiliği nedeniyle yapıyorsa o zaman da zihniyeti ahlaksal sayılmaktadır.

Kant'a (2003;86) göre ahlak, etik öğretisi şeklinde de tanımlanmaktadır. Çünkü eylemin doğruluğu içseldir. Baskı nedeniyle yasaları uygulayan bir kimse henüz erdemli değildir. Burada erdem; insanın ahlaksal zihniyet bakımından kendine hâkim olma ve kendini aşma gücünü göstermektedir.

Sonuç olarak etik; insanların izlemesi beklenen ahlak ilkeleri üzerindeki felsefi yaklaşımları içermektedir. Bu yaklaşımlar, hem ahlaki değerler ve nedenselliklerinin ispatı ile ilgili çalışmaları açıklayan bir disiplini hem de yaşanan davranış ilkelerini ve fiili değerleri içine alan bu disiplinin konularını ifade etmektedir.

1.5.1 Tanımlayıcı Etik

Buhholz ve Rosenthal'a (1998; 3) göre etik konusunda yapılan çalışmaları dört kategoride toplamak mümkündür (Tevruz, 2007; 2). Tanımlayıcı Etik kuralcı olmayan analitik bir yaklaşımdır. Tanımlayıcı etik, antropoloji, sosyoloji ve psikoloji ile yakından ilgilidir. Ahlaki davranışı inceleyen antropologlar, sosyologlar ve psikologlar bu yaklaşımı kullanarak ahlaki tutum, kural ve inançların toplumdan topluma kişiden kişiye farklı olup olmadığını açıklamaya çalışmaktadır(De George, 1999; 20).

Bu etik anlayışı norm bildirmek ya da kural koymak yerine, sadece insan eylemini gözlemleyerek eylemlerin sonuçlarını betimlemektedir. Tanımlayıcı etik, ahlak ve ahlaki eylem bağlamında, olması gereken ya da değer yerine olan olgularla ilgilenmekte ahlaki inançlarımızla ilgili sosyolojik ya da psikolojik olguları ifade etmektedir. Tanımlayıcı bakış açısında etik; seyirci, gözlemci ya da gözlemleyici durumundadır, ahlaki olgu ve olaylara dışarıdan bakmakta ve bilimsel bir yaklaşımla gözlemlemekte ve açıklamaya çalışmaktadır (Cevizci, 2002; 6).

1.5.2 Normatif (Kuralsal) Etik

Ahlaki yaklaşımı yönlendiren temel, ahlaki normların belirlenmesi ve korunması ile ilgilidir. İnsanlara yaşamlarında iyilik getirecek prensipleri ve standartları belirtmektedir. Ahlak sistemindeki temel ahlaki değerleri veya prensipleri açığa çıkarmaya, geliştirmeye ve doğruluğunu göstermeye çalışmaktadır. İyiliği hedefleyen bir amaç olarak, nötr veya tarafsız bir yaklaşım olduğu söylenemez (Tevruz, 2007; 3).

1.5.3 Meta Etik (Kavramsal Etik)

Meta etik, genel olarak herhangi bir ahlak teorisinin ortaya koyduğu ilkeyi veya herhangi bir ahlak sisteminde ifade edilmiş olan ahlak normlarının anlamını analiz etmeye yönelik etik türüdür. Meta etik terimi, çeşitli ahlakların nötr, tarafsız ve nesnel bir bakışla ele alınabileceği, onların birer olgu halinde incelenebileceği varsayımında geçerli olan bir kavramdır. Oysa meta- etiğin imkânsızlığını savunanlar da mevcuttur (Özlem, 2004; 208). Meta etik: temel etik kavramlarını ele alarak ahlaki sistemlerin temellerini ve ahlakın sosyal sistemler içindeki fonksiyonlarını anlamaya çalışmaktadır. Bir takım varsayımları açıklığa kavuşturmaya ve değerlendirmeye çalışmakta ve etik düşüncelerin anlamını ve ne derece ispatlanabilir olduğunu incelemektedir (Tevruz, 2007; 2).

1.5.4 Uygulamalı Etik

Uygulamalı etik kuralsal etiğin bir türüdür. Ahlaki sorunlarla karşılaşma durumunda olan insanların sorumluluklarını belirleyip netleştirmek için kuralsal etiğe başvurulmaktadır. Uygulamalı etik iş ve meslek hayatında karşılaşılabilecek ahlaki

sorunlara, kuralsal etik prensiplerinin uygulanmasıyla ilgilidir. Örneğin iş etiği uygulamalı etik olup, karar verme durumunda olan yöneticilerin ve çalışanların ahlaki sorumluluklarının ahlaki yükümlülüklerinin incelenip netleştirilmesini içermektedir (Tevruz, 2007; 3).

1.6 Tarih Sürecinde Etik ile İlgili Felsefi Yaklaşımlar

Etik ile uygarlık tarihi arasında çok yakın bir ilişki mevcuttur. Çünkü ahlak kavramları ve doğru sayılan eylem formülleri, insanlar arasındaki ilişkilerin ağır basan özelliklerini yansıtmaktadır. Bu nedenle etiğin tarihi ile insanlık tarihi arasında birçok benzerlik mevcuttur.

İsa'dan önce on ikinci ve onuncu bin yıllık dönemler arasında insanlar yakın doğuya göçler sonucunda yerleşik hayata geçtiler ve bu bölgelerde kendi besinlerini üretmeye başladılar. Önce kalelerin içinde başlayan yerleşik hayat sonraları şehrin oluşumunu başlattı. İsa'dan önce dördüncü bin yılın sonunda iki büyük uygarlık olarak nehir boyunda kurulmuş Mezopotamya ve Mısır Uygarlıkları vardı ve bu uygarlıklar yazıyı bulmuşlardı ve kullanıyorlardı. Bu uygarlıkların yazılı olarak bıraktıkları kaynaklarda kahramanlık hikâyeleri, kanunlar ve etikle ilgili yazdıkları bilgiler yer almaktaydı. Bu yazılı kaynaklar daha sonra Batıda etiğin temellenmesinde de rol oynamıştır. Mezopotamya'da bulunan kaynaklarda etikle ilgili ilk bilgiler, ticari belgeler, hukuk kuralları, atasözleri, kahramanlık hikâyeleri ve efsaneler vardır. Bu kayıtların bize gösterdiği genel yapı Dicle ve Fırat nehirlerince giden hat boyunca yer alan uygarlıkların oldukça bürokratik bir yapıya sahip olduğudur. Mezopotamya'da hükümdar, devlet sınırları içinde yer alan tüm toprakların ve bu topraklar üzerinde yaşayan insanların sahibi konumundadır. Bölgedeki diğer önemli monarşik devletlerden biri Sümerlerdir. Sümerler insanlık tarihindeki ilk yazılı kurallara sahip devlettir. Tarihte yazılı ilk epik eser olan ve Uruk kralı Gılgamış'ın hayatını anlatan Gılgamış Destanında, **“sonsuz bir yaşam var mıdır?”** sorusu sorulmuş ve destanın sonunda yer aldığı üzere sonsuz yaşam olmayacağı için, etik kavramının temelinde yatan **“nasıl yaşamalıyız?”** sorusu şekillenmeye başlamıştır (Singer, 2006; 30)

Mısırda etik kavramının temelinde “**Ma’at**” vardır. Ma’at; Mısır’da ahlaksal ve fiziksel kanunların, düzenin, normların, gerçeğin ve adaletin tanrıçasıdır. Antik Mısır’da doğrular ve yapılması gerekenler belirlenmiş olduğu için bu kuralların uygulanması kolay olmaktadır. Okullarda bu doğrular anlatılmakta ve bireylere ancak bu kurallara uyulursa ticarete, idarede ve yaşamın her noktasında başarının sağlanabileceği öğretilmekteydi. Bu durum, etik kurallara uyulmasını oldukça yaygınlaştırmaktaydı. Mısır’daki inanişe göre etik kurallara uymak sadece bu dünya için değil ölümden sonra da yaşama inandıklarından, ölümden sonraki yaşam için de önemliydi. Çünkü eğer kişiler yaşamlarında etik kurallara uydular ise ölümden sonraki yaşamda da rahat etmekteydiler (Singer, 2006; 34).

Antik Yunanda ise etik ile ilgili ilk felsefi yaklaşımlar; M.Ö 500’lü yıllarda Perikles, Demokritos, Epiktetos, Epiküros ve Sokrates tarafından ortaya atılmıştır. Perikles etiği; (M.Ö. 495–429) vatandaşların kendi özel işlerini yaparlarken kamu işlerinden kendilerini tamamen soyutlamaları olarak değerlendirmektedir. Epiktetos ise etiği kendi ifadeleriyle “bilge odur ki kimseyi kötülemez; kimseyi övmez; kimseden yakınmaz; kimseyi suçlamaz,” şeklinde dile getirmektedir. Bu etik felsefesi, aynı zamanda “**Sekinizm**” olarak da adlandırılmaktadır. Stoa ise; bilgeliği **ideal** olarak ele almış ve en üstün iyinin kaynağı yalnızca ahlaklılık, mutluluğa layık oluş, yani iyi davranışlardır ve bu mutluluk, ahlaklılığın sonuçlarından biridir bu yüzden de davranışları iyi olan kişi mutlu sayılmaktadır görüşünü savunmuştur(Kant, 2003; 17). Sofistlerin etik anlayışında ise; her şeyin ölçütü insan olarak kabul edilmiştir. İyi ve kötü insandan insana değişmektedir ve evrensel sayılabilecek tek bir doğru mevcut değildir (Özlem, 2004; 38). Sofistler doğal olarak hukuk sorunlarıyla da ilgilenerek bu sorunlara çözüm aramışlardır. Onlara göre yasalar kutsal kurallar olmayıp değişebilmektedirler (İzveren, 1994; 34).

Sokrates (M.Ö. 469-399) yaşamı boyunca, felsefeyle ilgili yazılı belgeler bırakmamışta olsa, Batı düşünce tarihinde ahlak öğretisi geliştiren ilk filozoftur(Özlem, 2004; 41). Sokrates ile birlikte felsefe tarihinde ilk kez doğrudan insan sorunlarına yönelme eğiliminin ortaya çıkmasıyla, etik de felsefe içinde ağırlık kazanmaya başlamıştır. Sokrates’e göre hakiki ahlak, insanın ve doğanın içindeki manevi-ruhsal bir

ilkenin farkına varılmasıyla gerçekleşebilir (Atayman, 2005; 23). Sokrates'in ahlak öğretisi, mutlulukçu bir öğretilir. Buna göre, mutluluk, insan eyleminin en son hedefi, "en yüksek iyi"dir (Özlem, 2004; 42). Sokrates doğruyu, bilgiyi ve erdemi özdeşleştirip kaynağını da insanın kendi içine yerleştirmesi gerektiğini söylemektedir. Böylece ahlaki üstünlük ve erdemli olmak; bilgiye dayanırken bilginin kaynağı da insan olunca, genel geçerli yasalara herkesin kendi içindeki iyiyi tanıyarak ulaşması mümkün olmaktadır (Atayman, 2005; 23). Ancak Sokrates, ahlaksal yaşamı doğal yaşamın bir uzantısı saymakta ve tıpkı evrensel doğa yasaları gibi ve onların yol göstericiliğinde evrensel ahlak yasasının da var olduğunu belirtmektedir. Yani bireylerin ahlaksal eylemlerini her durumda tartabileceğimiz, yargılayabileceğimiz evrensel ölçütler, nesnel, değişmez, mutlak özler mevcuttur (Özlem, 2004; 43). Yine ilk kez Sokrates, Sofistlerin hukuk sorunları üzerindeki münferit, dağınık ve sübjektif görüşlerine karşın, ahlakta, iyi ile doğrunun gerçek anlamını bulmaya yönelerek, insanın kendisini tanıması gerektiğini ve doğal yasa insanın yüreğinin içinde bulunduğu için, ruhun insana ahlaki ölçüyü de vermesi gerektiğini savunmaktadır (İzveren; 1994; 35).

Demokritos (M.Ö.460-370) için ise etik; mutluluktur ve ruhun dinginliğidir. Kişi mutlu olduğunda ruhunun iyi durumda olduğu düşünölmektedir. Mutluluğa erişmek isteyen, yararına olanla olmayanı ayırt etmeyi bilmelidir. Bunun ölçüsünü de; insan ancak, haz ve acı verici duygularla bulabilmektedir. Yalnız insan, görelî olarak iyi olanla, mutlak olarak iyi olanı ayırmayı da bilmelidir. Görelî olarak iyi olanlar; maddi-duyusal sevinçler, güzellik, şeref ve zenginlik gibi şeylerdir. Mutlak iyi ise, ruhun iyi bir durumda bulunmasıdır. Ruh böyle bir durumda olunca, insan yalnız iyi olandan sevinç duyar, kötüyü hiç bir şekilde yapmak istemez. Dolayısıyla insanın ahlakça değerinin ölçüsü, düşünüşüdür (Gökberk, 1999; 36).

Sokrat'ın öğrencisi ve Aristo'nun hocası olan Platon (M.Ö. 427- 347) da eserlerinin çoğunda etik ideallere yer vermiştir. Platon'a göre etiğin öncelikli amacı ; iyi bir yaşam sürmek, iyilik ve erdemi ayrıntılı bir biçimde açıklamaktır. Platon Devlet adlı eserinde adalet kavramını incelemekte ve adaleti en saygı değer ve asil bir düşünce olarak açıklamakta ve adaletli olmanın aynı zamanda iyi olmayı da beraberinde getirdiğini ileri sürmektedir. Platon'un etiği; iyinin gerçekleştirilmesini ve ahlaki

kusursuzluğu idealize etmeye çalışmaktadır. Bu açıdan Platon'un etik anlayışı idealisttir. Platona göre idealler insan ruhundan ve mantığından bağımsız olarak var olmaktadır. Adalet gibi idealler de evrenseldir, tanımları her zaman ve her yerde aynıdır, kişiden kişiye ve zaman içerisinde değişmez (TÜSİAD, Cilt:1, 2005; 22). Platon mutluluğu bireyin kendi beceri ve tercihleri içinde çözülecek bir sorun olarak görmeyip, devleti ve çevresinde toplanmış olan toplumu da işin içine sokarak bu sorunları inceler. Onun aradığı yetkin bireyden çok, yetkin, iyi düzenlenmiş bir toplumdur. Platonun ahlak boyutu bizi ideal devlet anlayışına ya da arayışına götürmektedir (Singer, 2006; 126).

Aristoteles(M.Ö. 385-322) ise, Platon ve Sokrates'i takip ederek etiğin; adalet, cesaret, kendine hakim olma ve bunun gibi erdemlerin karmaşık mantıksal, duygusal ve toplumsal yetenekler bütünü olduğunu savunmaktadır. (Brodie, 1991; 23) Aristoteles'e göre etiğin amacı insan yaşamını geliştirmektir. Aristoteles, Platon felsefesine ve etiğine karşı çıkmış, bunu yaparken de kendi etiğini yaşadığı dönemin pratik sorunları ile şekillendirmiştir. Aristoteles, insanı toplumsal bir varlık olarak ele almıştır ve kendi ahlak teorisini geliştirmiştir. Felsefi etiğin kurucusu Aristoteles olarak düşünülmektedir. Aristoteles, dönemin çok yönlü ve çeşitli etik sorunlarını felsefi düzlemde ele alıp işlemiş, ahlaki davranış ve çabaların biçim ve şartlarını analiz etmeye, aynı zamanda da töresel-ahlaksal olanın özünü, bu özü belirleyen etmenleri, ahlaksal olanın amaç ve hedeflerini tespit edip bütün bunları sistematik bir biçimde ifade etmeye çalışmıştır. "Etik", onun felsefi yazılarıyla ve bu yazıları disiplinlere göre bölme çabasıyla birlikte felsefeye girmiştir(Atayman, 2005; 19-28). Aristoteles için bütün çabalarımızın en yüksek ereği mutluluktur. Mutluluk bir bakımdan dış koşullara da bağlıdır, ama ahlakın asıl konusu, insanın kendi içinde bulunandır, yani insanın kendi etkinliği ile elde ettiği mutluluktur, kendisinin "iyi"yi gerçekleştirmesidir. İnsan ancak özü olan akıl ile aklını işletmesiyle, aklının etkinliği ile mutlu olabilir. Etik olarak nitelendirilen erdemler insana, pratik akla uymak, yani kararlarında doğru bir görüşe dayanma yeteneği kazandırır. Bu tip erdemler için genel olarak yatkinlik, alışkanlık ve doğru görüş gereklidir ve bu çeşitli erdemlerin özü de eylemde "doğru olan orta"yı bulmaktır. İtkilerimiz bizi hep kötü olan aşırılıklara doğru sürüklerler; bu arada "doğru görüş" bize iki aşırılığın ortasındaki doğru'yu, "pek çok" ile "pek az"ın ortasını buldurur ve yapı

yapa edinilen alışkanlıklar da, hep bu “doğru orta”yı bulacak gibi istencimizi ayarlar (Gökberk, 1999; 79-80)

Epiküros (M.Ö. 341-270)’un etik anlayışına göre mutluluk; erdem peşinde koşmakla değil, gündelik ve yakın kaygıların ötesinde sükun ve huzurla temin edilmektedir ve en üstün iyinin kaynağı mutluluktur ve iyi davranışlar, mutluluğa ulaşmak için yalnızca bir araçtır (Kant, 2003; 17)

Hindistan’da etik kavramı “Dharma” ile karşımıza çıkmaktadır. “Dharma” anlayışına göre var olan her şey küçük parçalardan oluşmaktadır ve bu küçük parçalara “Dharma” adı verilir. “Dharma”lar sürekli değişim halindedir ve her dharma kendinden önceki dharma’ların oluşturduğu koşullar ve ortam içinde belli bir kurala bağlı olarak, bir etkileşim sonucu ortaya çıkar. Bu etkileşim her şeyi birbirine kaçınılmaz ilişkiler ağıyla bağlamaktadır ve bu varoluşun yasası olarak düşünülür. “Dharma” dünyadaki olaylar için geçerli olduğu gibi davranışlarımızı da şekillendirir. Davranışlarımızda ve toplumla olan ilişkilerimizde bir düzen yaratan dharma zamanla yaygınlaşarak ahlak yasasına dönüşür. Böylece erdemli davranışlara dayalı bir toplum düzeninin temelini oluşturur. Dharma genel anlamıyla Evrenin düzenini ve ruhsal gelişimi sağlayan kozmik doğa yasaları, doğruluk, erdem, ahlak, bilgelik olarak tanımlanmaktadır” (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Dharma> erişim tarihi 07/03/2007 saat 11.27). Hindistan’da etik, daha çok insanların ahlak tutkularını ve karmaşık tinsel duygularını karşılayan sosyal ve politik yapıdır ve kültür içinde ana motif olarak tekrarlanmakta ve hikâyelerde, masallarda, ayinsel yazılarda ve politik anlaşmalarda karşımıza çıkmaktadır(Singer, 2006; 43).

Hindistanda etik ile ilgili bir diğer kavram olan “Karma” düşüncesinde de her şey bir neden sonuç ilişkisi içinde ilerler ve şimdi yaptıklarımız gelecekte karşımıza çıkacakların şekillenmesinde etkilidir. Ölümünden sonraki yaşam inancı da bu düşüncede etkilidir. Kişinin yaptığı hiçbir şeyin sonuçsuz kalmayacağı öğretisi vardır ve bireyler bunun için doğru yaşamalı, iyi ve doğru olanı yapmalıdır.

Hindistan’da etik kavramı değerlendirildiğinde iyi ve kötü kavramlarının insan hayatında bulunduğu karşılıklara değinecek olursak “iyi”; mutluluk, sağlık, hayatta

kalma, zevk alma, sakinlik, arkadaşlık, bilgelik ve gerçekliktir, diğer taraftan “kötü”; mutsuzluk, hastalık, ölüm, acı, öfke, verimsizlik, düşmanlık, hata, cehalet, sahteliktir (Singer, 2006; 43-44). Budizm etik temelli bir düşünce sistemi olarak düşünülmektedir. Budizm’de ızdıraptan ve acıdan uzak durmak için sekiz önemli davranış gösterilmiştir bunlar; doğru anlayış, doğru düşünme, doğru söz, doğru hareket, doğru kazanç, doğru çaba, doğru fikir, doğru konsantrasyondur (Singer, 2006; 60). Hindistan’da, özellikle Budizm’de karşımıza çıkan ancak, tüm diğer inanışlarda ortak olarak gördüğümüz ve etik değerlendirmemizde de önemli yer teşkil eden beş doğruluk yasası vardır. Bu yasalar;(Singer, 2006; 61)

1-Canlı olan hiç bir yaratığı öldürme

2-Yalan söyleme

3-Başkasının kadınına el sürme

4-Çalma

5-Sarhoş edici içkiler içme

olarak karşımıza çıkmaktadır.

Klasik Çin öğretisinde her şey sosyallik üzerine kuruludur ve “Tao” anlayışı vardır. Tao dünyayı yöneten sebeptir, hiçbir şeye muhtaç değildir ve kişilerin hareketlerine yön veren onlara iyiyi gösteren rehberdir(Singer, 2006; 70). Taoizm’de esas olan hayattan en yüksek hazzı almak, iyi olmak ve iyi davranmaktır. Kötü davrananlara karşı bile iyi davranılması Taoizm’deki genel düşüncedir. Klasik Çin öğretisinde düşünürler, iyiliğin nasıl korunacağı ve yayılacağı üzerine çalışmışlardır. Bu düşünürler arasında Konfüçyüs (M.Ö 551- 479) ilk akla gelen ve en ünlü olan isimdir. Konfüçyüs’e göre ritüel kodlar rolleri şekillendirmekteydi. Bireylerin duydukları, yaptıkları, söyledikleri ve davranışları onların kişiliklerini şekillendirmektedir ve iyi kişilikler iyi toplumsal yapıları, siyasal erdemleri oluşturmaktadır. Bu sebeple ahlaklı kişiler olmak, ahlaklı davranmak gerekiyordu ve ahlaklı olmak için doğru davranış öğrenilmeliydi. Aynı zamanda birey bu ahlaklı davranışları uygulamalıydı ki, toplum da ahlaklı bir yapıya sahip olabilsin (Singer, 2006; 70-72). Ahlaklı davranışın temelinde “ren” kavramı yatmaktaydı. “Ren” kavramının kesin bir karşılığı olmamakla birlikte

insanlık ve iyimserlik olarak karşılık bulmaktadır. Anlam olarak ise “ren”, insanlar arasında kurulması gereken en iyi ilişki şekli olarak tanımlanmaktadır. “Ren” in oluşması için insanların her yönüyle davranışlarını düzenleyen, doğru davranışlara ulaşmasında bireylere yol göstermek için oluşturulmuş kurallar bütününe uyması gerekmektedir. Ve bu kurallar bütünü etiğe karşılık gelmektedir (<http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=2360#ahlak> erişim tarihi 09/03/07 saat 14.41).

Musevilerde etik konusu oldukça önemlidir. Tek tanrı olarak gördükleri “Yehova” tarafından Hz. Musa’ya indirilmiş Tevrat’ta yer alan on emir yaşamın her noktasında etkisini göstermektedir. On emir günümüzde de etik değerlerin belirlenmesi konusunda, özellikle bazı maddeleri ile önemli bir yere sahiptir. Bu maddeler şöyle sıralanabilir “çalmayacaksın”, “öldürmeyeceksin”, “yalancı şahitlik etmeyeceksin”. Bazı etik değerlerin net bir şekilde on emir arasında belirtildiği ve günümüzde de hala kısmen geçerliliğini koruduğu gözlenmektedir (Singer, 2006; 82-87).

İslam dini yukarıda adı geçen dinlere göre daha gençtir. Suudi Arabistan’da ortaya çıkan ve günümüzde dünyanın pek çok noktasına yayılmış bir inanıştır. İslamiyette genel inanış ve değerler iki kaynağa göre şekillenmiştir, bunlardan birincisi Allah ve onun elçisi Muhammed ikincisi ise Kur’an dır(Singer, 2006; 106). Yapılması gerekenler ve yapılmaması gerekenler, iyi ve kötü, doğru ve yanlış, kısacası etik ilkeler bu iki kaynağa göre belirlenmiştir ve uygulanmaktadır. Ancak İslam etiğine baktığımızda ahlakın değişken olabileceği karşımıza çıkmaktadır. Kişi Kutsal kitap Kur’anda yer alan ayet ve hadisler ile toplumun ve kendinin ahlakını değiştirebilir. Çünkü değişim her an mutlak ve bu değişime uymak, ahlakın geçerliliğini koruması için gereklidir (Aydın, 2005; 21-22).

Yukarıda belirtilen farklı toplumlar ve düşünürlerle birlikte, günümüze kadar batı tarihi içinde etik alana katkı getirmiş birçok isim saymak mümkündür. Ancak, bunların içinde Aristoteles, Sokrates, Platon dâhil etkili olan on büyük ahlâk felsefecisinden söz edilmektedir. Bunlardan biri olan Saint Augustine (M.S.354), Hıristiyan etiğinin ve teolojinin gelişmesinde en etkili kişilerdendir. Doğrunun saf şeklini ifade eden antik çağın sonrasında Augustine, Tanrı’nın anlamını ortaya koyarak,

Hıristiyan etiğinin istediğı Tanrısal ve dünyevi ayrımları tartışmaktadır(Maclntyre, 2001; 45)

Hıristiyanlık gibi uzun süre varlığını koruyan inanışlarda, bazı topluma özgü hayat formlarından nispeten bağımsız hale gelen bir inanç ve davranış tarzı kümesini, inşa edilip sağlamlaştırmış halde buluruz. Hıristiyan etiğinde görülen temel düşünce “Tanrı inancı” ve “Tanrıya iman” etmedir. Tanrının buyukları önemlidir. “Çünkü o iyidir”. Hıristiyanlık da ahlaki nasihatler, buyuklar çerçevesinde ve ahlaki iyilik, itaat çerçevesinde düşünülür (MacIntyre, 200; 47). Tanrı insana doğrudan el uzatmasa bile, insanlaşmış Tanrı İsa’nın ve onun kurduğuna inanılan kilisenin vasıtası ile insan nihai kurtuluşa ulaşabilmektedir. Bu kurtuluşa kutsal kitap İncil yol göstericidir. Öyleyse kilisenin gösterdiği insani eylemler Hıristiyanlık da uyulması gereken ahlakı kuralları oluşturmaktadır (Atayman, 2005; 57)

Diğer on büyük ahlâk felsefecinin arasında sayılan, Thomas Hobbes (1588), David Hume (1711), Immanuel Kant (1724), John Stuart Mill’in (1806) katkıları etik teorileri bölümü içinde yer almaktadır. Aynı şekilde tarihsel gelişim içinde, Friedrich Nietzsche (1844) ve Jean-Paul Sartre (1905) de en önemli on felsefeci arasında belirtilmektedir(Halıcı, 2000; 9).

17. yüzyılda etik konusunda ilk akla gelen isim Hobbes’tir. Hobbes, iradenin birinci hedefinin varlığı korumak olduğunu ileri sürer. Başkasının iyilik ve yararını düşünmek bile “ben”ciliğın belli bir biçimidir. Genelın yararına olan şey ölçü alındığında, yani toplumun bağlamı içinde iyi ve kötü birbirinden ayırt edilebilir. “Ben”ciliğın genelın çıkarları ile örtüşen şekli iyi, örtüşmeyeni ise kötüdür. İnsan insanın kurdudur, yaklaşımıyla Hobbes, herkesin herkesle savaş içinde olduğunu da belirtmiştir. (Halıcı, 2000; 11)

Spinoza, felsefenin materyalist temellerini insana ve topluma uygulamaya çalışırken, etiğe de rasyonel, akla dayalı, sağlam bir temel sunmaya çalışır. Spinoza etik öğretisinde, etik alanının nasıl zorunluluklarla örülü olduğunu açıklar. Önce erdem kavramı ile doğamızda bulunduğunu düşündüğü “kendini koruma isteğı” arasında bir bağ kuran Spinoza’ya göre, bu isteğın kökeninde kendimizi güçlendirme ve

yetkinleştirme etkisi vardır. Spinoza için etik yasası doğa yasasına aykırı olamaz; hatta onunla aynı şeydir. Spinoza'ya göre etiğin görevi, tutkuları ile giriştiği umutsuz mücadelede insanı desteklemektir. Bu destek, düşünce gücüyle tutkularını yenmek olmalıdır. Tutkular ancak onları bilerek ve kavrayarak yenilebilir (Özlem, 2004; 97-99).

Daha sonraki dönemlerde ise özellikle Machevelli (1469- 1527) etik ile ilgili çalışmalarında insanı ele almış, insanın bütün tutku ve zaafalarını incelemeye çalışmış, insanları idare edebilmek için bu zaafaların nasıl yönetileceğini de açıklamaya çalışmıştır ve özellikle erdemi bir siyaset felsefesi olarak değerlendirmiştir (TÜSİAD, Cilt:1, 2005; 3).

Nietzsche'ye göre, etik felsefenin temelinde, Hıristiyan ahlâk anlayışına ve bunun dinsel desteklerine düşmanca bir saldırı vardır. Nietzsche, “Tanrı öldü.” demekte ve buna ek olarak toplumsal ahlâkın çok yakında yerle bir olacağını çeşitli gerekçelerle savunmaktadır. Ona göre, ahlâk gerçekte, zayıfların silahıdır. Bu silah toplumdaki tüm bireyleri aynı düzeyde tutmak için kullanılmaktadır. Modern ahlâkçıların aksine, Nietzsche gururlu bir elitisttir ve özellikle insanların eşit olmadıkları fikri üzerinde durmaktadır. Buna göre, bazı insanlar diğerlerinden daha iyidir ve kendi değerlerini izleme hakkına sahiptirler (Halıcı, 2000; 10).

Etik tarihine bakıldığında, antikçağdan, yeniçağda Kant'a kadar etik konusunda başat problemin “en yüksek iyi” problemi olarak kaldığı ve çözüm denemelerinde mutlulukçu bir çizgiyi izledikleri görülmektedir. Kant ise etik düşüncesini, temelinde hiçbir uzlaşım olmayan ”mutluluk” ya da “en yüksek iyi” gibi bir ereğe bağlamanın yanlış olacağından hareket etmektedir. Kant'a göre, bilgide olduğu gibi etiğin temelinde de, herkes için aynı olan, herkes için geçerliliğe sahip bulunan, mutlak ve her türlü denetimden önce gelen bir öncelikli temelin, bir yasanın bulunması gerekmektedir(Özlem, 2004; 69). Kant'a göre bir eylemin “iyi” olabilmesi için, görev buyruğundan ileri gelmiş olması gerekir. Böyle bir buyruktan ileri gelmiş eylemin ahlaki değeri ise ulaşılmak istenilen amaç ve hedeften değil de, ödevi verenden ileri gelir. Demek ki bir eylem, ulaşılmak istenilen hedeflere göre değil de, hareket noktasındaki davranış ilkelerine göre ahlakilik değerini alır ya da almaz (Atayman, 2005; 49-50). Etik ancak genel geçerli bir yasaya dayandığı takdirde biricik ve evrensel

bir etik olabilir. Bu yasa öyle bir yasa olmalıdır ki, bu yasaya uyan tüm insan eylemleri “ahlaksal” olarak değerlendirilsin. Kant’a göre böyle bir ahlak yasası, insanın hem kendisi için istemiş ve kendisine koymuş olduğu, eylemlerin ona göre yönlendirdiği bir bireysel ilke, hem de aynı zamanda başkalarının da isteyebileceği ve başkalarının da kendilerine koymuş oldukları, eylemlerini ona göre yönlendirdikleri bir genel ilke olarak konumlanabilir(Özlem, 2004;70).

Etik, buraya kadarki açıklamalarımızdan da görüldüğü gibi, insanların hayatlarında karşılarına çıkan pratik görevlerin üstesinden gelinme zorunluluğu ile sınıksız bir bağ içinde olagelmıştır. Genel anlamda etik ”pratik felsefe” olarak anlaşılmış, teorik sistemde geliştirilen felsefi kavrayışların insanların bireysel ve toplumsal hayatlarına, eğitime, yetiştirmeye, politikaya, kültüre uygulanması yoluna gidilmiştir. Bu yüzyıllardır süregelen ve etiği pratik felsefe olarak kavrayan yaklaşımda, teori ile pratiği, “salt akıl” ile “pratik akıl”, “mutlak ide” ile “ahlaksallığı” karşı karşıya koymak anlayışı geçerli olmuştur. Marx etik tarihinde, insanların, toplumların ahlaki hayatlarını, toplumsal gerçekliğe dayanarak açıklama yoluna gitmiştir. Maddi hayatın üretim tarzı, geri kalan bütün o sosyal, zihinsel, manevi, kültürel yaşama süreçlerini de belirler (Atayman, 2005; 61-63).

1.7 Ahlak –Etik Ayrımı

Günümüzde birçok filozof etik ve ahlakı birbirinden ayırt etme çabasıdadırlar. Aydın (2002) ahlakla etik arasında genişlik darlık, kuram veya uygulama açılarından farklılıklar bulunduğunu söylerken Arslan (1996) ise bu yaklaşımlara katılmamaktadır.

Özlem(2004; 22) e göre etik ve ahlak arasında yaptığımız bu ayrımlara rağmen günlük dilde, hatta felsefede, her iki sözcüğün birbiri yerine kullanıldığı da sıklıkla görülmektedir. Ahlak, kişinin veya grubun veya bir ulusun belli bir tarihsel dönemde yaşamına giren ve eylemlerini etkileyen inanç, değer, norm, yasak vs. olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında bu anlamıyla ahlak; her alanda hayatımızın içindedir. Tarihsel olarak kişisel ve toplumsal düzeyde ahlak, aynı zamanda yaşanan bir şeydir. Her tarihsel dönemde ve her insan topluluğunda Konfüçyüs Ahlakı, Budist Ahlakı, Hıristiyan Ahlakı, İslam Ahlakı, İş Ahlakı, Ödev Ahlakı, Hümanist Ahlak gibi farklı şekillerde

karşımıza çıkmaktadır. Ancak, hayatımızın her alanında değişik şekillerde karşımıza çıkan ahlak kavramı üzerine düşünölmeye ve felsefe yapılmaya başlandığında, bu kez etik kavramı gündeme gelmekte ve Özlem'e(2004; 18) göre bu anlamda etik, bir ahlaklar çokluğu şeklinde tanımlanmaktadır.

Haynes (2002) ise günlük dilde ahlakın, sıklıkla kişisel yaşamla, özellikle alışkanlıklar ve kurallarla ilişkilendirildiğinden bahsetmekte ve birçok filozofun etik sözcüğünü ahlakın felsefesi olarak incelediğini belirtmektedir. Bu durum etiği daha üst düzey bir felsefi düşünce haline getirmektedir. Genellikle, etik, uygulamaya yönelik “ Burada ve şimdi ne yapmalıyım?” gibi ahlaki soruları daha geniş, şematik ya da kuramsal bir bakış açısından incelemek üzere, bunları sormanın ötesine geçmesi bakımından farklılıklar göstermektedir. Riceour (1992) ise etik amaç ile ahlaki kural arasında bir ayrım yapmaktadır. Etik amaç, Aristocu düşünceye dayanmakta ve burada etik; **iyi bir yaşamı** hedefleme olarak tanımlanmaktadır. Ahlaki norm ise, Kantcı tutuculuk üzerine kuruludur ve burada ahlak kurallara uyma zorunluluğudur. Ricouer'un (1992) savı şöyledir (Haynes; 2002; 19-20):

- İnsan ahlak sahibi olmak için önce etik sahibi olmalıdır.
- Etik amaç, kuralın eleğinden geçmelidir.
- Her ne zaman kural uygulamada çıkmaza girerse, amaca göre etik başvurulabilir bir yoldur.

Ricoeur'un yaptığı bu ayrımdaya; diğer birçok tanımdan farklı olarak etik bir ahlak bilimi şeklinde ele alınmamıştır.

Özlem ise “ahlak” ve “etik” kavramlarının birbirine sürekli karıştırılan ve birbiri yerine kullanılan kavramlar olduklarına dikkat çekmektedir. Her iki terim de etimolojileri bakımından birbirine benzemekte, hatta kimi zaman aynı anlamda kullanılmaktadır. Bununla birlikte, felsefe tarihinin eski dönemlerinden ve özellikle geçen yüzyıldan beri, etik ve ahlak kavramları birbirinden ayrı tutulmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşımda “**ahlak**”, her topluma, her kültüre, her çağa özgü olarak değişik çeşit ve tipler halinde karşımıza çıkan bir fenomen olarak tarif edilmektedir. Buna karşılık,

ahlak felsefesi karşılığı olarak “etik” terimi, örneğin geçen yüzyıldan bu yana Alman felsefesi geleneğinde çeşitli irdeleme, çözümlenme ve eleştiri geliştirmeyi görev edinmiş olan bir felsefe disiplininin adı olarak kullanılmaktadır. Ancak özellikle relativistler “ahlak” ve “etik” arasındaki ayrımı çoğunlukla zorlama, yapay, bulanık bir ayırım olarak yorumlamakta ve ahlaklar üstü bir noktadan inceleme olanağının bulunmadığını savunmaktadırlar. Bununla birlikte ahlaklar veya etikler arasında ayırım yapılmasının gereklilik olduğunu da ileri sürmektedirler. Bu noktadan hareket edildiğinde, günümüzde yaygın olarak kullanılan “**tıp etiği**”, “**bilim etiği**”, vb terimlerin kullanılmasının uygun olmadığı relativistler tarafından belirtilmektedir. Relativistlere göre, bu kavramlar yerine “tıp ahlaki”, “bilim ahlaki” vb. terimlerini kullanmak gerekmektedir. Eğer tek tek meslek ahlakları, irdeleme, çözümlenme ve eleştirme amaçlı olarak ele alınıyor ise bu noktada karşımıza “meslek etiği” kavramı çıkmaktadır. Kısaca Özlem, etiğin bir alt dalı olarak meslek etiğinin, çeşitli mesleklerin ahlaklarını konu edindiğini belirtmektedir (Özlem, 2004; 207).

1.8 Etik Kuramları

Etik kavramı, tarihsel süreç incelendiğinde teleolojik ve deontolojik olmak üzere başlıca iki yaklaşımla öne çıkmaktadır (De George, 1999; 52). Teleolojik yaklaşıma göre bir davranışın doğru ya da yanlış olduğuna o davranışın sonuçlarına bakarak karar verilirken, deontolojik yaklaşımda ise sorumlulukların davranışlardan bağımsız olarak değerlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Bu iki kuramdan başka özellikle son yıllarda çok ulusluluğun artması ve kültürel göreceliğin önem kazanmasıyla her iki yaklaşımı da kabul eden bir üçüncü yaklaşım gündeme gelmiştir.

1- Bir eylemin sonuçlarıyla ilgilenen kuramlar (Teleolojik Kuramlar)

2- Kural kuramları (Deontolojik Kuramlar)

3- Birçok kuramı bir arada içeren kuramlar

1.8.1 Bir Eylemin Sonuçlarıyla İlgilenen Kuramlar (Teleolojik Kuramlar)

Bu kurama göre eylemin ahlaki haklılığı, eylemin sonuçlarına bakılarak belirlenebilir. Eylemin sonuçları “iyi” ise eylem ahlaka uygun, “kötü” ise ahlaka uygun değildir. Diğer bir deyimle, etiksel eylem, iyi yönleri alternatiflerinden daha fazla olan eylemlerdir. “İyi ve kötü” kavramı sonuçlarla ilgilidir. Sonuçların, kişinin kendisi veya eylemin etkilediği herkes için mi dikkate alınacağı kararı, dört temel sonuçlar kuramı ortaya çıkarmaktadır: “Hazcılık, Mutlulukçuluk, Egoizm, Faydacılık” (Ural, 2003; 8).

1.8.1.1 Hazcılık

Doğalcı etiğin en iyi örneklerinden biridir. Hazcılık, (bedene) haz sağlayan şey “iyi” acı veren şey ise “kötü” dür. Hazcılık evrensel ahlak yasasının varlığını reddederek ahlaksal eylemin amacının haz olduğunu savunmaktadır.

1.8.1.2 Mutlulukçuluk

İnsan eylemlerinin amacı, sadece bedensel hazza yönelmek değil, daha çok, tüm yaşam süreci göz önünde tutulduğunda, en az acıyla yaşamayı sağlayacak bir hoşnutluk maksimizasyonuna varmaktır. Özellikle hazcılık ve arkasından mutlulukçuluk, her şeyden önce bireyci (hatta egoist) kuramlardır. Ancak bu kuramların etkisi modern etik kuramlarında da görülmektedir.

1.8.1.3 Egoizm

Günlük dilde başkalarını dikkate almadan yalnız kendini, kendi çıkarını düşünme anlamına gelen bir sözcüktür. Egoizm, insanın tüm eylemlerinin ben sevgisi ile belirlendiğini, ahlaklılığın da kendini koruma içgüdüsünün dışı vurmasından başka bir şey olmadığını kabul etmektedir. Ancak, egoizm bireylerin uzun dönemli çıkarları “en iyi”yi sağlamaya yönelik olduğunda etikseldir.

1.8.1.4 Faydacılık

Faydacılık kuramına göre ise, evrensel bir ahlak yasası mevcuttur. Ancak bu yasa tanrıdan ya da öncelikli bir takım değerlerden kaynaklanmamaktadır. Varlığını

insandan, onun öznel yaşamından alır ve insanın karşısına onun eylemlerini belirleyen bir yasa biçiminde çıkmaktadır. Kuramı geliştirenler ahlak yasasını, öznel özelliklerin belirlediğini savunmaktadırlar. Faydacılık kuramına göre, insanlar doğası gereği acıdan kaçınmakta ve mutluluğa erişmek istemektedirler. Ne var ki kişinin mutluluğu, çevresindeki insanların mutluluğu ile ilgilidir. Çünkü kişi, yalnız kendi eylemlerinin değil, bir arada yaşadığı insanların eylemlerinin de etkisi altındadır. Ancak kolektif mutluluk için yapılan bir eylem, kimi zaman birey bazında zararlara neden olabilmektedir. Örneğin; hastaların yüzde yetmiş beşini iyileştiren bir ilacı piyasaya süren üretici bir işletme, geri kalan yüzde yirmi beşinin ölüm riskini göze alıyor demektir. Ancak faydacı görüş ilacın satılması gerektiğini, kullanıcı çoğunluğunun fayda sağlayacağı düşüncesiyle ileri sürebilir.

1.8.2 Tek Kural Kuramları (Deontoloji Kuramları)

Tek kural kuramları sonuçsal olmayan kuramlardır. Sonuçsal kuramların bir eylemin ahlaki yönünün değerlendirilmesinde, eylemin sonuçlarının değerlendirilmesi gerekliliğinin aksine, sonuçsal olmayan kuramlar, bir davranışın, olayın gerçekleşmesinde etkili olan her tür faktörü de dikkate almak gerektiğini savunmaktadırlar. Tek kural kuramlarının en önemlileri Evrensellik Yasası ve Kantçılıktır.

1.8.2.1 Evrensellik Yasası

Bu kurama göre, evrensel bir ahlak yasası mevcuttur. Yasa varlığını insandan, onun öznel yaşamından almamaktadır. Aksine, söz konusu yasanın kaynağı insanın dışındadır ve varlığını insana benimsetmekte, hatta ona zorla kabul ettirmektedir. Evrensellik kuramında odak noktası insandır ve kuramın savunduğu görüş: “Sana nasıl davranılmasını istiyorsan sen de başkalarına öyle davran” ilkesine dayanmaktadır. Bu açıdan evrensellik kuramında bir eylemin sonucunun ne kadar iyi olacağı önemli değildir. Dolayısıyla bir eylemi başarmak için ahlaki olmayan bir yolun kullanılması asla söz konusu olamaz.

1.8.2.2 Kantçılık

Evrensellik kuramının temelinde Kant'ın “**Koşulsuz Buyruk Kuramı**” yer almaktadır. Kant' a göre ahlaksal bakımdan “ iyi” olarak nitelenebilecek bir eylemin dayanacağı tek ilke ve tek bir özellik vardır, o da ahlak yasalarıdır. Eyleme “ahlaksal değerini veren bu ahlak yasalarıdır. Kant' a göre ahlak herkes için aynı kalan, değişmeyen bir yasayla temellendirilmeye çalışılmıştır. Bir eylemin ahlaklılığı, o eylemin içeriğinde değil, salt iyiyi istemeye bağlıdır. Örneğin, birisi gösteriş yapmak gibi bir nedenle bir yoksula yardımda bulunmuşsa, bu kişinin eylemi ahlaksal niteliğini yitirmektedir. Çünkü Kant 'a göre ahlaklı insan, yoksula koşulsuz yardım eden insandır. Dolayısıyla bir koşula bağlanan, buyruk ahlaksal sayılmaz. Nitekim “sana inanılmasını istiyorsan yalan söyleme” buyruğu bir koşula bağlı olduğu için ahlaksal değildir. “ Yalan söyleme” buyruğu ise bir koşula bağlı olmadığı için ahlaksaldır. Dolayısıyla iyi niyete dayanan ve ödev duygusundan kaynaklanan her eylem, sonucu ne olursa olsun ahlaksaldır. Kant her şeyden önce, koşullu ve koşulsuz buyurucu (kural) olmak üzere, savunduğu ahlak anlayışını kavramamıza zemin hazırlayan iki ayrım üzerinde durmaktadır. Koşulsuz buyurucuda “yalan söyleme” gibi herhangi bir koşula bağlanmamış bir buyruk söz konusudur. Bu durumda birey koşullu buyurucuya göre daha etik bir eylem sergilemiş olur. Çünkü koşullu buyurucu, ulaşılması gereken sona ya da sonuca göre davranması eğilimini ifade etmektedir. Sözgelimi, “Güvenilir kabul edilmek istiyorsan yalan söyleme” ifadesi bu tür kurallara örnektir. Koşullu buyurucu içeren kurallarda, göze ilk çarpan, kişisel çıkarın ön plana çıkmasıdır. Bu açıdan ahlaki eylemler, koşullu buyurucu olmaksızın yerine getiremeyen bir bireyin özgür hükümler vermesi mümkün görünmemektedir. Böyle bir kişinin, yapması gerekeni yapmış olsa da, söz konusu eylemi, başkaları iyi, doğru ve akılcı bulduğu için ve bu eylemin iyi, doğru ve akılcı olduğunu başkalarından tecrübe ya da Pieper 'in (1999) ifadesine göre **terbiye** yoluyla öğrendiği için, bütünüyle ahlaklı bir davranış sergilediği söylenemez. Çarpıcı bir ironi niteliğinde olan bu incelemeden yola çıkılarak, ahlak anlayışı çift yönlü bir karakter sergilemektedir (Ülger, 2003; 68). Bu da Kant' a yöneltilen eleştiridir. Kant'ı bu yönden eleştirenlere göre; “ ahlaksal bir eylem, hem salt iyi niyete dayanan, hem de etkili iyi sonuçları olan bir eylem olmalıdır”. Evrensellik kuramının önemi, karar alıcının bir eylemin ve bu eylemden etkilenecek tüm kişiler üzerindeki etkisinin

doğruluğunu ve yanlışlığını sınama sorumluluğunu vurgulamasıdır. Evrensellik kuramında herhangi bir kararda kişisel insan refahı ön planda tutulmaktadır.

1.8.3 Çok Kurallı Sonuçsal Olmayan Kuramlar

Sonuçsal olmayan tek kural kuramlarının aksine, bazı çok kurallı sonuçsal olmayan kuramlar, bir eylemin ahlak yasalarını belirlemede eylemin sonuçlarından hareket etmek yerine farklı ahlak kuramlarından destek almaktadırlar. Bu kuramlardan en bilinenleri “Etiksel Relativizm “ ve “Erdem Kuramı”dır (Tsalikis ve Fritzsche, 1998; 698).

1.8.3.1 Etiksel Relativizm

Etiksel relativizmi ilk kez M.Ö. 5 yy da ortaya koyan filozof Protagoras iki olguyu ileri sürmektedir. Birincisi, ahlak ilkeleri herkes için geçerli değildir. İkincisi insanlar içinde buldukları toplumun geleneklerini izlemelidirler. Protagoras’ın söylemleri etiksel relativizmin bir şekli olarak kabul edilmektedir. Ancak etiksel relativizm biraz daha farklı bir anlamda kullanılmaktadır. Bazen bir ortamda, bir eylemin yanlış olduğunu düşünen bir kimse, başka bir ortamda bu eylemin yanlış olmadığını düşünüyor ise, bu kişinin relativist olduğunu söylemek mümkündür. Ancak genel olarak herkes, bir eylemin kendine özgü koşullarının o eylemin ahlaksallığını farklılaştırılabileceğine inanmaktadır. Diğer bir görüşe göre ise; bir kişi, farklı sosyal grupların farklı değer yargılarına ve etiksel seçeneklere sahiptir ve bir kişi değer yargılarının kendi grubunun değer yargılarına yakın olduğuna inanıyor ise bu kişi “relativist” tir. Bu anlamda etiksel relativizm “**etiksel mutlaklığı**” reddeder ve gerçek bir etik kurallar sistemi varlığını kabul etmez. Başka bir ifadeyle bir durumda bir koşulda doğru olarak düşünülen, başka bir durum veya koşulda doğru olarak düşünülmemektedir. Bu kuram özellikle kültürlerarası çalışmalarda büyük önem taşımaktadır. Robin (1980), etiksel relativizmin daha modern bir yorumunu şu şekilde açıklamaktadır. Etiksel relativizm kuramına göre, sınırlı ahlak yasaları birçok bakımdan tartışılabilir. Her ahlaki koşul için tam anlamıyla çözüm oluşturabilecek ahlak yasaları mevcut değildir. Dolayısıyla bir ahlak sorununun her zaman ve herkesi aynı derecede tatmin edebilecek bir çözümü yoktur. Koşullar sürekli değişmekte ve bu değişen koşullar temel değerler ve ahlak yasalarının sürekli yeniden ele alınmasını da

gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla Tsalikis ve Fritzsche (1989) a göre ahlaki kararlar geçici denemelerdir ve risklidirler, ancak gereklidirler. Etiksel relativizm kuramın da belli kararlar alınırken vicdani ve tam anlamıyla öğüt verebilecek kuramsal çalışmalar mevcut değildir. Relativist etiğin en önemli yorumu, tüm ahlak normlarının kendi kültürüne bağlı olma olgusudur. Bir toplumda takdir edilen eylem diğerinde takdir edilmeyebilir. Her toplum kendi normlarına sahiptir ve ahlaksallık tamamıyla bireyin kendi kültüründe kabul edilen kural ve standartların şekillendirilmesi sorunudur. Basit bir ifadeyle, doğru olan şey benim üyesi olduğum toplumun onayladığıdır. Yanlış olan şey ise benim toplumumun onaylamadığıdır. Ancak bu kuramın sakıncalarından biri de ahlaka uygun olmayan davranışı haklı göstermede kullanılabilmesidir.

1.8.3.2 Erdem (Fazilet) Kuramı

Erdem kuramına geçmeden önce buna zemin hazırlayan “değer etiği”ni açıklamak gereklidir. Değer etiği, maddi veya araç değerler ile ahlaksal değerler arasında bir ayrımı ortaya koymaktadır. Araç değerler insanlar için şu veya bu açıdan önem taşıyan nesnelere ilgilidir. Araç değerlerin en temel olanları hava, ışık ve beslenme ile ilgili gereksinimlerdir. Araç değerler aşağıdan yukarıya doğru bir değer hiyerarşisi içindedir. Daha üst basamakta, insana düşünsel, sanatsal veya benzeri tatminler getiren değerler bulunur. Aynı şey ahlaksal değerler için de geçerlidir. İçinde bulunulan yaşam, mutlaka başkaları ile bir arada bulunmamızı gerekli kılmaktadır. İşte ahlaklılığın kaynağı bu bir arada bulunma eyleminde yatmaktadır. Değer etiğine göre, ahlaksal değerler insanların onları tanıyıp tanımamasından bağımsız olarak ideal bir varlığa sahiptirler. (Özlem, 2004; 38)’a göre etik, yani ahlaksal bakımdan iyi olan, tıpkı geometrinin, geometrik bakımdan doğru olanı öğrettiği gibi öğretilir. Bu bilgi insana kendi değer duygusu ile verilmiştir. Değer duygusu ise burada bilişsel olarak yorumlanır. Bu kapsamda erdem ahlaksal değerlerin en yükseğidir ve erdem kuramının temelini erdemli yaşama arayışı oluşturmaktadır. Erdem teorisinin kökenleri Aristoteles’e dayanmaktadır. Erdem belli türden bir karakter özelliği, belli tarzlarda davranma eğilimidir. Erdemli eğilimin elde edilmesi ise kısmen eğitimin ve deneyimin bir sonucudur. Görev ve çıkarların ötesinde gerçek iyi, erdemli olma ruhuyla hareket etmektedir. Erdemli davranışın Lacnizak ve Murphy’e göre üç temel kavramı mevcuttur: İyi alışkanlıklar öğrenilebilir

ve uygulanabilir olmalıdır, erdemli insan, ondan bir şeyler öğrenilebilecek bir model olmalıdır ve erdemin kalitesi görülebilmelidir.

1.9 Ahlak ve Etik ile İlgili Diğer Kavramlar

Dilimizde çoğu zaman etik ve ahlak kavramları birbirinin yerine kullanılmakla birlikte etik ve ahlakla birlikte açıklanan yönetim etiği, iş ve meslek ahlakı, iş etiği, çalışma ahlakı, sosyal sorumluluk gibi kavramların kullanılmasında ise belirgin ayrılık görülmektedir. Dolayısıyla işletme etiği ve kültür ilişkisine geçmeden önce bu kavramların üzerinde teker teker durmakta fayda vardır.

1.9.1 Yönetim Etiği

Yönetim etiği, örgütlerin amaç ve süreçlerini tanımlayan yasalar, yöneticilerin ve diğer işgörenlerin nasıl davranması ve neyi yapıp yapmamaları gerektiğini belirleyen ilkeler bütünüdür. Söz konusu ilkeler, örgüt kültürü gibi örgütteki bireylerin değer yargılarından, örgütün amacından ve yönetim anlayışından oluşmaktadır. Yasalar ise, o dönemde yürürlükte olan düzenleyici hukuk kurallarıdır. Ancak hukuk kurallarının var olması, her zaman onlara uyuluyor olması anlamına gelmemektedir. Özellikle işgörenler etik değerler açısından yeterince gelişmemişlerse yasalar etik ilkelere uygun ahlaki davranışlar göstermelerini çoğu zaman sağlayamamaktadır (Tutar, 2003; 9).

1.9.2 İş ve Meslek Ahlakı

Aslında iş ahlakının tam olarak neyi ifade ettiği konusunda bir görüş birliği yoktur. Örneğin Kotar (1998) ahlak felsefesi olarak kullanılan etik kavramını dar anlamda iş ve meslek ahlakı olarak tanımlamaktadır. Yine iş ahlakı, birçok kaynakta bütün ekonomik faaliyetlerde dürüstlük, güven, saygı ve hakça davranmayı ilke edinmek ve çevreyle temas halinde bulunurken, aynı çevreyi paylaşan topluma destek olmak şeklinde açıklanmıştır. İş ahlakı, bu açıdan genelde işyerinde doğru ve yanlışın ne olduğunu bilmek ve doğru olan şeyi yapmaktır. İş ahlakı, özellikle ahlaki standartların işletme politikalarına, kurumlara ve davranışlarına nasıl uygulanacağı üzerinde odaklanmaktadır. İş ahlakı, modern toplumların mal ve hizmetleri üretmesi ve dağıtması esnasında örgütlerdeki ilgili bireylerin hareketlerine ahlaki standartların nasıl

uygulanacağına ilişkin bir çalışmadır. Arslan'a (2001) göre iş ahlakı terimi çalışma ve meslek ahlakını da içermektedir. Çalışma ahlakı dendiğinde bir toplumda iş ve çalışmaya karşı geliştirilen tavırlar ve bu konudaki değerler anlaşılmaktadır. Bir toplumun işe yönelik tutumu bir başka toplumdaki farklılıklar gösterebileceği gibi toplumun çeşitli katmanları arasında da farklı yaklaşımlar söz konusu olabilmektedir. Yine meslek ahlakı, belli bir mesleğin mensuplarının yeterlilik, güvenilirlik, tarafsızlık, bağımsız karar alabilme, kendi kendilerini denetlemelerinin ve dürüstlüğünün ifadesidir. Başka bir ifadeyle meslek ahlakı, belli bir mesleğin mensuplarının uyması gereken ahlak ilkelerini ifade etmektedir. Meslek ahlakının en önemli yanlarından biri ise dünyanın neresinde olursa olsun, aynı meslekte çalışan bireylerin bu davranış kurallarına uygun davranmasının gerekli olmasıdır. Yine Arslan' a (2001) göre meslek ahlakının temelinde yatan düşünce, meslek sahiplerinin mesleklerini icra etmek suretiyle kendilerine ihtiyaç duyanlara hizmet ederek, kamu yararına çalışmalarınıdır. Başka bir ifadeyle bir mesleğin icrasından kaynaklanan maaş, gelir, güç, statü gibi kişisel faydalar, meslek sahibi için ikinci planda yer almaktadır (Ege vd., 2003; 19). Örneğin Türkiye Bankalar Birliği (2003) bankacılık mesleği açısından önem taşıyan etik prensipleri “dürüstlük, tarafsızlık, güvenilirlik, bankacılık mevzuatına uyum ve şeffaflık” şeklinde belirlemiştir (http://eab.ege.edu.tr/pdf/2_2/C2-S2-M10.pdf. erişim tarihi 23.03.2007).

1.9.3 İş Etiği

Genel olarak ahlak ve etik arasında yaptığımız ayrımı iş ahlakı ve etiği konusunda da yapmak mümkündür. İş ahlakı, iş görme sırasında uyulması gerekli olan normlar ve standartlar olarak tanımlanmakta, iş etiği ise, işle ilgili değerlerin, normların ve kuralların toplumsal sorumluluk ruhuna uygun olarak geliştirilmesi süreci şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

1.9.4 Çalışma Ahlakı

Çalışma ahlakı üzerine büyük bölümü Batı'da olmak üzere pek çok araştırma yapılmıştır. Çalışma kavramının iş ya da meslek dallarından bağımsız olarak her devirde var oluşu, bu kavramın iş veya meslek ahlakı kavramlarından ayrı olarak daha

geniş bir bakış açısıyla ele alınmasını gerektirmektedir. Etik ve ahlak kavramlarında olduğu gibi, çalışma ahlakı kavramı da günümüzde sıkça karıştırılan kavramlar arasındadır. Bu konudaki ilk yanlış, çalışma ahlakı denilince akla ilk gelen kavramın iş ahlakı olmasıdır. Aslında iş ahlakı teriminin çalışma ve meslek ahlakı gibi kavramları da kapsadığı doğrudur. Çalışma ahlakı en geniş anlamıyla, bir toplumda çalışanların işe ve çalışmaya yönelik tutumları ve çalışmaya yükledikleri değerleri ifade etmektedir. Buna göre çalışma, bir kullanım değeri olan, mal ve hizmeti üreten her türlü etkinliktir. Dolayısıyla kar amacı güdülen bir işten, sosyal fayda amaçlanan bir işe kadar, hatta öğrencinin ders çalışmasından, ev kadının zorunlu ev işlerine varıncaya kadar her türlü iş, çalışmanın kapsamına girebilmektedir.

Çalışma etiğinde en radikal değişimin ortaya çıktığı iddia edilen ülkelerin başında Amerika gelmektedir. Her ne kadar abartıldığı kadar olmadığını ortaya koyan çalışmalar olsa da, çalışma etiğinin bu ülkede oldukça önem kaybettiğinden bahsedilmektedir. Bunun sonucu ülkede bugün işletme fakültelerinin çok büyük bir bölümünde çalışma-iş etiği dersleri okutulmaya başlanmıştır ve konuyla ilgili çok sayıda enstitü kurulmuştur (Bozkurt, 2000; 35-36).

1.9.5 Sosyal Sorumluluk

Sorumluluk, genel tanımıyla, “bireyin eylemlerinin sonuçlarını üstlenebilmesi”(Cevizci,2000; 16) anlamına gelmektedir. Aynı zamanda sorumluluk, “üstlendiği işin hesabını verme yükümü” nü de dile getirmektedir (Hançerlioğlu, 1993; 379).

Lawrence vd.(1992; 1086) göre; sorumluluk terimi birçok farklı anlamda kullanılmaktadır. Bu anlamların her birinin ayırt edici özellikleri vardır ve genel olarak iki değişik kullanım alanından söz etmek mümkündür. Bunlardan birincisi, “nedensel sorumluluk” (causal responsibility), diğeri ise “kişisel sorumluluk” (personal responsibility) tur.

Nedensel sorumluluk, bir olay ile diğeri arasında ilişkiyi ortaya koyma anlamındadır. Türkçede sık rastlanılmamakla birlikte yabancı literatürde, bir olayın nedenini açıklarken kullanıldığı görülmektedir.

Kişisel sorumluluk ise, hem ileriye hem de geçmişe yönelik bireylerin sorumluluğuna işaret etmektedir (Kolektif bir sorumluluğu da kapsayabilir). Örneğin, “öğretmen, öğrencilerin eğitiminden sorumludur.” ifadesi bir görevi ifade eder ve ileriye yöneliktir. Buna karşın, “öğrencilerin başarısızlığının sorumlusu öğretmendir” ifadesi bir görevin yapılmadığı anlamını içerir ve geçmişe yöneliktir.

İster ileriye ister geçmişe yönelik kullanılsın kişisel sorumluluğun iki ana boyutu vardır (Lawrence vd., 1992; 1089).

1- Yasal sorumluluk

2- Ahlâki sorumluluk

Yasal sorumluluk, kanunlar tarafından belirlenen gerekleri yerine getirmeyi ifade etmektedir. Bunlar yasal yükümlülükleri yerine getirmeyi ve yasal yükümlülüklere uymamadan doğan suçların cezalarını çekmeyi içermektedir. Ahlâki sorumluluk da, ahlâki yükümlülükleri yerine getirmeyi ve ahlâksal yönü olan eylemler için ödül ve ceza ölçülerini yerine getirmeyi kapsamaktadır. Böylelikle, yasal boyutta teminat ve ceza, ahlâki boyutta takdir ve ayıplama ifadeleri ortaya çıkmaktadır.

Ahlaki sorumluluk, kişinin yaptığı davranışın sonuçlarının ahlaki olarak değerlendirilmesidir. Davranış sonucunda, kişinin ayıplanması ya da övülmesi bu sorumluluk tanımı içinde yer almaktadır Ancak bu noktada vurgulanması gereken önemli konu, kişinin kendisinin kontrolünde olmayan bir durumdan sorumlu tutulup tutulmayacağı ve bilgisi dâhilinde olmayan bir durumdan da aynı şekilde sorumlu tutulup tutulmayacağıdır. Valesquez (2002), “kişi kontrolünde olmayan bir durumdan sorumlu tutulamaz” der ve ekler ” Kişi bilgisi dâhilinde olmayan bir durumdan da sorumlu tutulamaz (Yaşar, 2007; 45–46).

Buna ek olarak, ahlaki sorumlulukta; davranışın gönüllü mü yapıldığı yoksa toplum tarafından mı kişiye yüklendiği önemlidir. Örneğin Aristo, gönüllü

yapmadığımız davranışlardan sorumlu tutulmamamız gerektiğini söylemektedir. Öte yandan Kant Mutlak Emir yaklaşımında “ o davranışı herkes yapsa ne olur sorusunu sormakta ve herkes mecbur kaldığı için zararlı ürünler üreten şirketlerde çalışırlarsa ortaya çıkacak durum herkese zarar verici olur” der, ve bu davranışları ahlaki bulmaz. Yine Kant’ın “Tersine Çevrilebilirlik “ ilkesine göre ise, bir insan kendisi satın almak istemediği halde ürün veya hizmeti satıyorsa, davranışı yine ahlaki olmamaktadır (Yasar; 2007: 46).

2. BÖLÜM: ETİK KODLAR

Etik kodlar; iyi ve doğru davranışlar için değerler ve normlar koymakta, standartlar belirlemekte, ahlaki davranışları göstermekte ve ikilemler karşısında ahlaki kararlar alınmasına yardımcı olmaktadır.

Özellikle son yıllarda dünyada ve ülkemizde iş dünyasından medya dünyasına siyasetten bilime kadar neredeyse her alanda yaşanmaya başlanan **ahlaki erozyonun** giderek yaygınlaştığı konusundaki görüşlerin sıklıkla dile getiriliyor olması, etik ve etikle ilgili konulara daha fazla önem verilmesine neden olmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da neredeyse her alanda ve her meslekte bir **etik kod** oluşturma çabası dikkat çekmektedir.

Hammurabi ve Hipokrat'tan bu yana, kişinin neyin doğru neyin yanlış olduğunu bilmesi durumunda, doğru olanı yapmasının daha kolay olacağı düşünülmektedir. Bunun bir sonucu olarak yazılı hale getirilip sistemleştirilen davranış standartları, kabul edilir davranış hakkında minimum beklentileri izah etmek ve aydınlatmak amacıyla etik davranmayı sağlayan kurallar, günümüzde etik davranış kodları (*ethical code of conducts*) adı altında yazılı hale getirilip sistemleştirilmekte zaman içinde mükemmelleştirilerek mevzuatlarla da desteklenmektedir. Bu çalışmalardaki ortak amaç ise; etik alt yapıların incelenerek etik ilkeler konusunda uluslararası standartları ortaya koymak ve her meslekte etik anlayışının benimsenmesine yardımcı olmaktır. Bu kapsamda **etik kod**; literatürde son yıllarda en sık rastlanan terimlerden biri olmakla birlikte, ülkemizde yine en sık rastlanan ve bir o kadar da farklı ve yanlış tanımlamalarla ele alınan bir kavramdır. Çalışmanın ikinci bölümünde bu nedenle etik kod kavramına ve bu konunun ülkemizdeki ele alınış örneklerine yer verilerek konuya açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

2.1 Etik Kod Kavramı

Pearson ve Nelson (2000) kod kavramını, diğer kişi ya da kişilerin zihninde anlamlar yaratmak için kullanılan simgelerin sistematik olarak düzenlenmiş halidir şeklinde tanımlarken (Harlak, 2003; 19), Paters ve Gills (2003; 764) ise etik kodları; ahlâkî uyum politikalarını içeren yani ahlâkî standartlar, temel değerler, prensipler, organizasyonun etiksel uyumunu ifade eden ve işgörenlerin davranışlarına veya organizasyonun tümüne rehberlik etmesi amacıyla oluşturulan resmi ve yazılı dokümanlar şeklinde tanımlamaktadırlar. Ancak literatür incelendiğinde, özellikle bazı meslekler için, mesleki faaliyetleri yöneten yazılı olmayan gizli ya da açık, söz konusu meslek için yeterli davranış standartlarını oluşturan kuralların varolduğu görülmektedir. Örneğin Muhasebe Meslek Standartları. Kuçuradi gibi bazı yazarlar ise etiği davranış standartları olarak ele alır ve bu yaklaşımda etik, ait olduğu eylem alanını açıklayan kavramın adını ön isim olarak alır ve o kavramın etiği olarak açıklanır. Örneğin tıbbi etik, bioetik, bilim etiği, basın etiği vs.. Etiği bu anlamda kullandığımızda meslek sayısı kadar etik koddan bahsetmek mümkündür. Bu etikler uygulamada, o eylem alanında faaliyet gösteren insan gruplarının davranış ilkeleri olarak düzenlendiğinde ya da diğer bir ifadeyle sadece o kavramın altında toplanan uğraşı alanlarını ilgilendirecek şekilde düzenlendiğinde **meslek etiği** olarak da adlandırılabilir. Ancak yine Kuçuradi'ye göre; değişik meslek etiklerinin veya mesleki etik kodların yapmaya çalıştıkları şey özel türden normlardır. Ancak bu normlarda bulunması gereken en önemli koşul, ilgili meslek sahiplerinin, kişilerin sahip oldukları dünya görüşlerinden, kültürlerinden, ideolojilerinden, dinlerinden bağımsız olarak uygulamaları beklenen kurallardır. Ancak yazılı olmayan bu normlara veya norm sistemlerine '**ahlak normları**' demek daha doğru olacaktır.

Kuçuradi, bir felsefe disiplini olarak etiğin sorun ve sorunlarının bizim tek tek kişisel olarak gündelik yaşamda yüz yüze geldiğimiz etik soru ve sorunların, meslek ve meslek etikleri denen etik problemlerden farklı olduğunu vurgulamaktadır. Kuçuradi'ye göre etiğin: günümüzde bu kadar popüler bir kavram olarak karşımıza çıkması; etiğin toplum genelini kapsayan, norm arama ve normları temellendirme etkinliğine

dönüştürülmüş ve bu durum meslek etiklerinin belirlenmesi konusunda patlama yaşanmasına yol açmıştır.

Etik kodlar, geleneksel olarak kendiliğinden oluşmakta ancak zaman içerisinde hukuk kuralı haline dönüşebilmektedir. Bu kurallar yasalaşmadan önce etik davranış kodları (**ethical codes of conduct**) adı altında yazılı hale getirilip sistemleştirilmektedir. Ancak böylelikle etik, tarihte sıkışıp kalmış bir disiplin değil, insanlığın yaşayan organik bir incelemesi; doğruluk, iyilik ve adaletin gelişen bir muhakemesi olabilmektedir (TÜSİAD, Cilt:1, 2005; 19). Örneğin tıp alanında yazılı olan bu kurallar öyle ayrıntılı bir hale gelmiştir ki neredeyse yasa niteliği almış durumdadır.

Etik kodlar, mesleklerin ve kurumların yapılaşmasının temellerindedir. Etik kodlar, kurumların faaliyet alanlarına özgü değer ve ilkeler doğrultusunda çalışanlara yol göstermektedir. Ancak tek başına değer ve ilkelerin belirlenmesi ve belgelerin hazırlanması yeterli olmayacaktır. Örneğin bu konuda çalışan araştırmacılar; etik kodların; yapılacak işlerde saptanan standartlar olarak tanımlamaktadır. Ayrıca etik kodların kabul edilebilir davranışların minimum özelliklerini ortaya koyduğunu belirtmektedir (Öztürk, 2001; 9). Ersel' e göre ise etik kodlar, kurallar belirleme çabasıdır. Kuralların belli olması, oyuncuların seçeneklerini sınırlamaktadır. Bu durumda oyuncunun davranışları kestirebilir hale gelmektedir (Ersel, 1998;14- 15.). Başka bir tanıma göre ise etik kodlar, genel veya özel, düşünsel veya hayali, zorlayıcı ve yasal nitelikli, duvarda asılı 10 altın kural listesi veya eğitim ve öğretim karmaşık sisteminin, uygulamalı ve sürekli revizyonun bir parçası şeklindedir (Plant, 2001; 221).

Bu tanımlamaların ortak noktası, etik kodların, belirsiz ve karmaşık durumlarda karar vermeyi kolaylaştırmak amacıyla geliştirilen yazılı veya yazılı olmayan davranış kalıpları olmasıdır. Diğer bir ifadeyle etik kodlar, çalışma hayatında yer alan herkesin ahlâki çıkmazla karşılaştığında hareket yönünü tayin eden bir pusula vazifesi görmektedir.

Öte yandan etik kodlar, yaşamla da iç içedir. Ancak bu kodlar; her yerde her meslek grubu için aynı şekilde karşımıza çıkmayabilmektedir. Çünkü kodların

içerikleri, meslekten mesleğe değişebildiği gibi, endüstriler için bile değişebilmektedirler. Bu farklılıklar nedeniyle kusursuz –evrensel ve sarsılmaz temellere sahip etik kodlar hazırlamak mümkün değildir (Bauman, 1998; 20). Fakat etik kodlarının oluşturulmasında oldukça az değişime uğrayan aşağıdaki evrensel ilkelerden de bahsetmek mümkündür (Gürlek ve Gürol, 1993; 196- 197):

- Önce insan ve insan mutluluğunun araç değil amaç edinilmesi,
- Dürüstlük ve yasalara bağlılık,
- Özeleştirme, güven ve karşılıklı saygı,
- Duygu ve değerlerin ortak kültürü,
- Sürekli gelişim ve tutarlılık

2.2 Etik Kodların Önemi

Etik kodlar, etik beklentileri artırmak için, bu konudaki söylemleri yasallaştırmak, etiksel karar vermeyi teşvik etmek ve uygulamalar için yetkinin kötüye kullanımını engellemek için en temel amaçtır. Bazı araştırmacılar kodların birilerinin eylemlerini sınırlamak için tasarlandığına inanırken, bazı araştırmacılara göre kodlar aslında kurum üyelerini daha güvenli ve etkili kararlar vermek için özgürleştirmekte ve güçlendirme olanağı sağlamaktadır. Dolayısıyla etik kodlar yüksek standartlı davranışların önünü açmakta (Peppas, 2002; 45) böylelikle iş yaşamındaki belirsizlikleri azaltmakta, daha az kaynak ve zaman harcayan, dolayısıyla daha etkin bir mekanizmanın oluşmasını sağlamaktadır (Ersel, 1998; 19). Başka bir ifadeyle iş hayatındaki yönetsel faaliyetlerin anahtar öğelerinden birisinin etik kodlar olduğu söylenebilir (Valentine ve Fleischman, 2002; 301). Etik kodlar yöneticilere iyi işleri yapmak ve kötü işlerden uzak durmak için bir kılavuz görevi yapmaktadır. Ayrıca değerler arasında bir çatışma olduğu zaman karar alıcılara yol gösterici bir rol üstlenmektedirler (Öztürk, 1999; 22). Yine etik kodların, örgütlerin etiksel karar vermek için bu gerekliliğin farkında olup olmadıklarının ve bu gerekliliğin taahhüt edilip edilmediğinin araştırılmasında somut bir yol gösterici olduğu da düşünülmektedir. Bu nedenle yönetim kuramları ve yöneticiler için stratejik önem taşıyan kavramlardan

biridir. Bu bağlamda kodların yönetimsel faaliyetlere adaptasyonunun güçlü bir şekilde desteklenmesi ön plana çıkmaktadır.

Öte yandan etik kodlarının etkinliği ile ilgili yapılan çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bazı sonuçlara göre çalışanların etik davranışlarına pozitif etki yaparken, bazı sonuçlara göre ise etkisi olmadığı iddia edilmektedir (Snell, 2004; 75-77). Yani her zaman örgütlerin etik kararlarında, etik kodların varlığı yeterli olmayabilir. Bu konuda belki en güzel örnek Enron şirketidir. Enron şirketi oldukça katı yaptırımlara sahip etik kodlar listesi oluşturmuştur(Enron, 2000). Şirket çalışanlarının hepsi tarafından uyulması ve uygulanması zorunlu tutulan bir kitapçık halinde tüm çalışanlara dağıtılan bu etik kodların varlığı bile şirketi hazin bir şekilde batmaktan kurtaramamıştır. Bunun en temel sebebi her kademedede uygulanması gereken bu etik kodların üst yönetim tarafından uygulanmamasıdır.

Merkezi Londra'da bulunan Institute of Business Ethics yaptığı değişik çalışmalara dayanarak, yalnızca etik kodların oluşturulmasının yeterli olmayacağını belirtmektedir. Çalışanların özellikle karşılaşabilecekleri etik ikilemlere açıklık getirmenin gerekliliğini belirtmektedir. Ayrıca etik kodlar çalışanlara duyurulduktan sonra da izlenmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır (Svensson, 2004; 180). Özetle etik kodların önemine yapılan vurgulamaya karşın etik bir koda sahip olmak her zaman tüm sorunları çözer iddiasında bulunmak ta doğru değildir (Russ- Eft ve Hatcher, 2003; 304). Çünkü etik kodların etkinliğini arttırabilmek için çalışanların ve yöneticilerin bu konuda sürekli olarak bilinçli olması gerekmektedir. Programlı olarak etik konusunda eğitim çalışmaları yapılmalıdır. Ayrıca bu çabaların performans değerlendirmesi yapılarak işletmelerin yön tayin etmesinde etkili faktörler tespit edilmelidir.

Başka bir deyişle etik kodlarının gerçekten fonksiyonel olması isteniyorsa, kurumsal kültürün bir parçası olmalarını sağlamak, bir anlamda etik kültürünün geliştirilmesi çabalarına da odaklanmak gerekmektedir. Kurumsal kültürün bir parçası halini alan etik kodlar, kurumsal dürüstlüğü ve hesap verebilirliği geliştirmektedir. Bu açıdan, kurumsal kültürle bütünleşmesi oldukça önemlidir (TÜSİAD, Cilt:1, 2005; 96).

2.3 Etik Kodların Kapsamı

Etik kodların oluşturulmasındaki ana amaç; etik davranışın özendirilmesi ve etik dışı davranışların önlenmesidir. Bunun dışında çalışanların davranışlarının değerlendirilmesi için etik kodların oluşturulması, karar alma sürecinde örgüt yararı ile bireysel çıkar arasındaki tercihi sırasında bir güçlkle karşılaşması halinde yararlanabileceği bir rehberin bulunması sağlamaktadır. Bir diğer amaç ise, örgütsel faaliyetlerin sonuçları ile ilgili hak ve sorumlulukların ortaya konulması, çalışanların **örgütsel ya da mesleki** olarak amaçladığı hakkaniyet, tarafsızlık gibi temel ilkelerin oluşturulmasıdır. Bununla birlikte yine etik kuralları ihlal etmesi durumunda uygulanacak yaptırımların belirlenmesi de etik kodlar kapsamı içerisinde yer almaktadır (TÜSİAD, Cilt:1, 2005; 24).

Etikğin ilgi alanı, bireyin bütün davranış ve eylemleri ve diğer bireylerden beklenen davranış ve eylemlerdir. Dolayısıyla etik kodları incelerken, etik kodların farklı iki alanda düzenlendiği dikkat çekmektedir.

- Mesleki Etik Kodlar
- Kurumsal Etik Kodlar

Bunun en önemli nedeni olarak kanunların daha genel toplum düzenini kapsar şekilde düzenlenmesi ve kanunla etik arasında her zaman belli bir boşluğun bulunmasıdır. Genelden özele doğru bu boşluğu doldururken mesleklerden hareket edilmekte, daha da özele indiğimizde kurumların iş yapma prensiplerine ilişkin etik kodlara ihtiyaç duyulmaktadır.

2.3.1 Kurumsal Etik Kodlar

Kurumsal etik kod, 1980 den sonra ABD de kurulan bir takım sivil örgütlerin çalışması ile adeta moda olan ve anglo-sakson dünyasında yayılan bir kavramdır. Önceleri özellikle halka açık kurumlarda, yönetim kurulu seviyesinde var olan tüzükler ile , icrai ve idari davranış usulleri ve bunları destekleyen görevleri ve sorumlulukları tanımlanmış ve özellikle de hukuki yükümlülüklerin açık bir şekilde yazılı hale

getirilmesi ile oluşturulmuştur. Ancak hazırlanan söz konusu bu tüzüklerde kurumların değerlerine, faaliyetleri esnasında karşılaşılabilecekleri etik dışı eylemler karşısında hangi ilkeleri benimseyeceklerine yer verilmemiştir. Dolayısıyla kurum içinde belli bir davranış standardı oluşturmak için her şeyden önce yazılı olarak hazırlanmış etik kodlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Kurumsal etik kodlar, her kuruma özgü olarak hazırlanmaktadır. Kodlar kurumlarda tüm çalışanların, o kurum faaliyetlerini yerine getirirken uyması gereken ilkeleri ve kendisinden beklenenleri bilmesine ve bu doğrultuda davranmasına, kurum içinde etik bilgi ve davranış kültürü oluşmasına yardımcı olmaktadır(TÜSİAD, Cilt:1, 2005; 99).

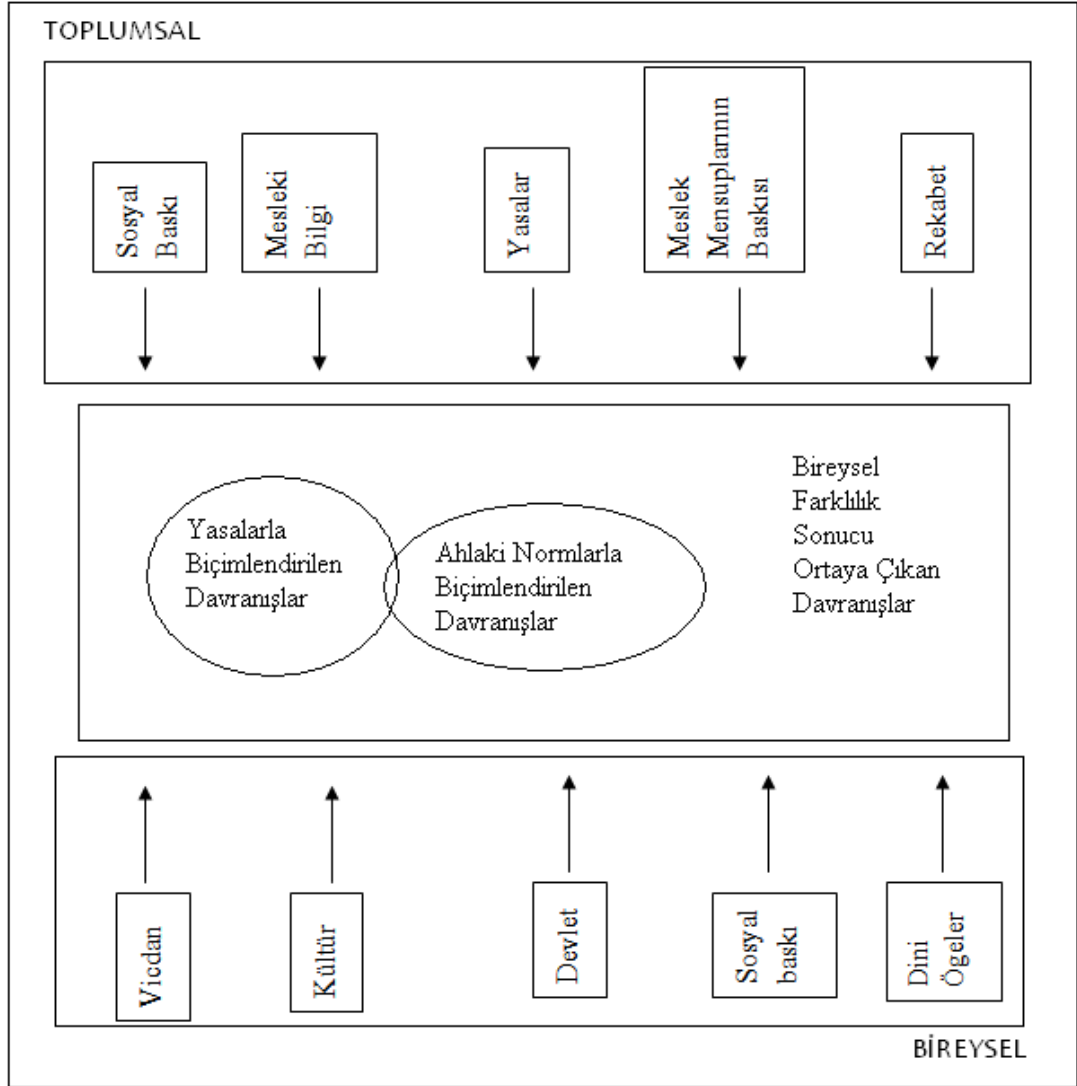
2.3.2 Mesleki Etik Kodlar

Mesleki etik kodlar ya da mesleki davranış kuralları, evrensel etik ilkeler çerçevesinde, özel olarak bir mesleğin uygulama alanındaki hizmetlerle sınırlı olarak düzenlenmiş yazılı kurallardır. Kuçuradi (2006) ye göre, dünyanın neresine giderseniz gidin aynı meslekte çalışan bireylerin bu kurallara uygun davranması gereklidir. Bazı meslekler için bu kurallar öyle ayrıntılı bir hal almıştır ki, Haynes'e (2002) göre bir yasa niteliğine bürünmüştür.

Bireyin kişisel ahlakı mesleki davranışlarına da yansımakta, öte yandan bireyin gündelik hayatta ahlaklı olması onun mesleğinde de etik davranışlar sergilediği anlamına gelmemektedir. Bu durum mesleki etik kodların önemini vurgulamaktadır. Meslek ahlakı; sosyal çevre, bireysel ahlak ve örgüt kültüründen etkilenmektedir (Cukacı, 2006; 98).

Profesyonel olarak çalışan meslek sahipleri zaman zaman çelişkide kaldıkları ve karar vermekte zorlandıkları durumlarda etik kodlardan yararlanabilmektedir. Ancak bu

İlkeler, meslek kanunları, yönetmelikler veya meslek standartlarından farklıdır

Şekil 2: Mesleki Davranışlar

Kaynak: Yusuf Cukacı, "Kamuyu Aydınlatmada Muhasebe Meslek Elemanının Etik Anlayışı", Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: Sayı:1, 2006, s.91

2.4 Etik Kodların İş Yaşamındaki Yeri

Etik kodlar, bir kültürün veya ülkenin oluşturduğu yasal, politik ve ekonomik iklimin üstünde olan etiksel davranışı ifade etmektedir (Payne vd, 1997; 1729). Bu bağlamda, iş yaşamında etik kodların sahip olduğu misyon aşağıdaki şekilde belirtilmektedir:

- Kişi orjinal bir durumla karşılaştığında, grup rehberliği sağlamak,
- Mesleklerin değerlendirilmesinde ve kamu beklentilerinde bir temel sağlamak ve duygularını güçlendirmek,
- Meslek ününü ve kamuoyunun güvenini arttırmak,
- Mesleğe karşı algılanan güçlü eğilimleri korumak,
- Yaptırımları tanımlayarak ve etik olmayan davranışların doğrulanarak raporlandığı bir ortam yaratarak etik olmayan davranışlardan caydırmak,
- Etik olmayan davranışlarda bulunma baskısı ile karşılaşan kişilere destek vermek,
- Üyeler veya üye olmayanlar arasında ve meslek üyeleri arasında tartışmaları düzenleme vazifesi görmek,

Bazı araştırmacılara göre etik kodların iş hayatındaki en önemli rolü, çalışanların davranışlarına karşılık getirilen yasal düzenlemelerde her hangi bir karmaşa ile karşılaşıldığında çalışanlara rehberlik sağlamasıdır. Başka bir deyişle, etik kodların görevi tartışmaları düzenleme vazifesi görmek ve mesleğin değerlendirilmesinde temel sağlamaktır. Diğer taraftan etik kodlar dışsal ve içsel eleştirileri tatmin etmede de oldukça önemlidir. Etik kodları, normların ve değerlerin yetersizliğinde oluşan karışıklıklarda yada ilk kez karşılaşılan durumlar için rehberlik yaparak, içsel karmaşıklıkları azaltacaktır. Yani örgüt üyeleri arasındaki yaygın amaç duygularını güçlendirecek ve etik olmayan davranışların yapılmasını caydıracaktır (Gaumnitz ve Lere, 2002; 36- 37).

2.5 Etik Kodların Geliştirilmesi Sırasında Dikkat Edilecek Yönler

Dayandığı inançlar ve değerlere göre toplumdan topluma farklılıklar gösteren etik kodların (Öztürk, 1998; 95) geliştirilmesinde genellikle temel alınan ilkeler şunlardır:

• **Hakkaniyet İlkesi:** Bütün kararların tutarlı, tarafsız ve gerçeklere dayalı olması üzerinde odaklaşmaktadır.

• **İnsan Hakları İlkesi:** Bireylerin varlığı, bütünlüğü ve temel insan hakları üzerinde odaklaşır.

• **Faydacılık İlkesi:** Herkes için en iyi olacak kararın verilmesidir.

• **Bireysellik İlkesi:** Bireylerin temel amaçlarını ve uzun dönemli olarak bireysel kazançlarını arttırmaktır. Burada uzun dönemli terimi anahtar kavramdır. Bireysellik ilkesi kısa dönemde fazla kazanç sağlamak için yapılan yanlış eylemleri içermez (Pehlivan, 1998; 23).

Yukarıda verilen yaklaşımlardan hareketle geliştirilecek etik kodların kapsamı şu şekilde çizilebilir (TÜSİAD, Cilt:1, 2005; 106):

- Etik davranışların özendirilmesi ve etik dışı davranışların önlenmesi,
- İşgörenlerin davranışlarının değerlendirilmesi için bir dizi yazılı standart ölçütler belirlenmesi,
- İşgörenlerin karar verme sırasında sosyal sorumluluk ve organizasyon yararlarıyla bireysel çıkar arasında tercih yaparken bir güçlkle karşılığınca yararlanacağı bir rehber olması,
- İşgörenin davranışının sonuçlarıyla ilgili hak ve sorumluluklarını belirlemesi,
- İşgörenin örgütsel ya da mesleki olarak amaçladığı hakkaniyet, tarafsızlık gibi temel ilkeleri oluşturması,
- İşgörenler ile diğer gruplar arasında faaliyete ve hizmete ilişkin kuralları belirleyen bir anlaşma olması,
- İşgörenin mesleki ve etik gelişimiyle ilgili kuralları belirlemesi,

- Mesleki kuralların ve bu kuralların ihmal halinde ya da etik dışı davranışlar ortaya çıktığında, uygulanacak yaptırımların temelini sağlanması,
- İşgörenin toplumdaki konumunu güçlendirecek kurallar oluşturması,
- Müşterilerin işgörenden beklentilerini belirleyen mesleki davranışlarla kurallarını belirlemesi.

2.6 İdeal Etik Kodlar Nasıl Olmalıdır

Hazırlanan etik kodlar aşağıdaki özellikleri kapsamalıdır(TÜSİAD, Cilt:1, 2005; 23):

- Yalın bir dil kullanılarak hazırlanmalıdır, amaçlar açıkça ifade edilmelidir.
- Taslaklarla ilgili yorumlar dikkatlice incelenmeli, diğer grupların talep ve eleştirileri dikkate alınmalıdır,
- Eğitim, denetim ve yaptırım mekanizmalarıyla desteklenmelidir,
- Etik ikilemleri çözmek için çatışma ve karmaşaya yol açmayacak olumlu bir yaklaşım izlenmelidir.
- Davranış kuralları, tüm toplumsal alanlarda iyi yönetimin, saydamlığın, dürüstlüğün ve etik ilkelerin uygulanmasını desteklemek düşüncesi ile hazırlanmalıdır.
- Hazırlanma ve güncelleştirilme sürecinde katılım sağlanmalıdır,
- Adalet ilkeleri ile kural uygulayıcılarının dürüstlüğü ve etkinliğini sağlamak esas olmalıdır.
- Kurallar gerektiğinde toplumsal değişimlere ayak uyduracak oranda esnek ve yeniden düzenlemeye açık olmalıdırlar.

- Kuralların hazırlanması ve geliştirilmesinde örgüt üyelerinin görüşleri mutlaka alınmalıdır.

2.7 Ülkemizde Etik Kod Uygulamaları

Ülkemizdeki uygulamalarına baktığımızda yukarıda da değinildiği gibi iki türlü etik kod karşımıza çıkmaktadır:

- Örgüt ve faaliyetlerine ilişkin kurumsal etik kodlar
- Mesleğe ilişkin etik kodlar

Ülkemizde ilk kurumsal etik kodları oluşturan ve bunları örgüt içinde kitap halinde bastırıp kullanan örgütlerin genellikle çok uluslu şirketler, örneğin Ernest Young, olduğu görülmektedir. Ernest Young, bir etik kod rehberi yayınlayarak, işe giriş aşamasında eğitim konusunda eğitim verilmektedir. Ayrıca yükselme ve terfilerde etik kodlara uyum da göz önünde bulundurulmaktadır. Yine Merck Sharp; kurumsal etik kodlarını “değerlerimiz ve standartlarımız” adlı bir kitapta toplamıştır. Bu kodlar, en alt kademedен en üst kademeye kadar her kademedeki çalışana titizlikle benimsetilmekte ve bunun için sürekli eğitimler verilmektedir. Ayrıca yeni giren çalışanların imzaladıkları sözleşmede bir etik kod taahhünamesi de yer almaktadır. Ülkemizde etik kod uygulamalarına ilk başlayan firmalardan biri de Roche’dur. Roche ilk olarak 2000 yılında “**İş Hayatında Davranışlar Programı**”nı tüm dünyada uygulamaya başlamış ve çalışanlarına verdikleri eğitimlerle çalışma hayatında doğru davranışları sürekli hale getirmeyi amaçlamıştır.

Çok uluslu şirketler dışında ülkemizde özellikle son bir kaç yıldır büyük şirketlerde de etik kod uygulamalarına sıklıkla rastlanmaktadır. Örneğin Doğan Holding’in web sitesinde de yayımlanan “Temel Değerlerimiz” başlığı altında etik kodlara da değinilmektedir.

Yine ülkemizde kamu yönetiminde etik kod oluşturma çabalarına her kademedede rastlanmaktadır. 13.04.2005 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren **Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik** en iyi

örneklerinden biridir. Söz konusu yönetmelik özellikle Kamu Görevlileri Etik Kurulu ve Kamu görevlilerinin uyması gereken etik davranış ilkelerinden bahsetmektedir. Yönetmeliğin İkinci Bölümünde Etik davranış İlkelerindeki başlıklar şu şekilde sıralanmaktadır (5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Kanun, 25.04.2004):

- Görevin yerine getirilmesinde kamu hizmeti bilinci
- Halka hizmet bilinci
- Hizmet standartlarına uyum
- Amaç ve misyona bağlılık
- Dürüstlük ve tarafsızlık
- Saygınlık ve güven
- Nezaket ve saygı
- Yetkili makamlara bildirim
- Çıkar çatışmasından kaçınma
- Görev ve yetkilerin menfaat sağlamak amacıyla kullanılmaması
- Hediye alma ve menfaat sağlama yasağı
- Kamu malları ve kaynaklarının kullanımı
- Savurganlıktan kaçınma
- Bağlayıcı açıklamalar ve gerçek dışı beyanlardan sakınma
- Yöneticilerin hesap verme sorumluluğu
- Eski kamu görevlileriyle ilişkiler
- Mal bildiriminde bulunma

Ayrıca bu kanun ile Kamu görevlilerine göreve başladıklarında aşağıdaki maddelerden oluşan bir etik sözleşmesi de imzalatılmaktadır(5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Kanun, 25.04.2004):

Kamu hizmetinin her türlü özel çıkarın üzerinde olduğu ve kamu görevlisinin halkın hizmetinde bulunduğu bilinç ve anlayışıyla;

- Halkın günlük yaşamını kolaylaştırmak, ihtiyaçlarını en etkin, hızlı ve verimli biçimde karşılamak, hizmet kalitesini yükseltmek ve toplumun memnuniyetini arttırmak için çalışmayı,
- Görevimi **insan haklarına saygı, saydamlık, katılımcılık, dürüstlük, hesap verebilirlik, kamu yararını gözetme** ve hukukun üstünlüğü ilkeleri doğrultusunda yerine getirmeyi,
- Dil, din, felsefi inanç, siyasi düşünce, ırk, yaş, bedensel engelli ve cinsiyet ayrımı yapmadan, fırsat eşitliğini engelleyici davranış ve uygulamalara meydan vermeden tarafsızlık içerisinde hizmet gereklerine uygun davranmayı,
- Görevimi, görevle ilişkisi bulunan hiç bir gerçek veya tüzel kişiden hediye almadan, maddi ve manevi fayda veya bu nitelikte herhangi bir çıkar sağlamadan, herhangi bir özel menfaat beklentisi olmadan yerine getirmeyi,
- Kamu malları ve kaynaklarını kamusal amaçlar ve hizmet gerekleri dışında kullanmamayı ve kullandırmamayı, bu mal ve kaynakları israf etmemeyi,
- Kişilerin dilekçe, bilgi edinme, şikâyet ve dava açma haklarına saygılı davranmayı, hizmetten yararlananlara, çalışma arkadaşlarına ve diğer muhataplarıma karşı ilgili, nazik, ölçülü ve saygılı hareket etmeyi,
- Kamu Görevlileri Etik Kurulunca hazırlanan yönetmeliklerle belirlenen etik davranış ilke ve değerlerine bağlı olarak görev yapmayı ve hizmet sunmayı taahhüt ederim.

Yine ülkemizdeki sayılı büyük şirketlerden biri olan bir Holding'in yayınladığı İş Etiği Kuralları bu konudaki bir diğer örneği teşkil etmektedir(www.sabanci.com.tr/iletik.asp). Bu kurallar şekil: 3'de verilmektedir.

I. İŞ ETİĞİ KURALLARIMIZ

A. Dürüstlük

B. Gizlilik

C. Sorumluluklarımız

- 1- Yasal Sorumluluklarımız
- 2- Müşterilerimize Karşı Sorumluluklarımız
- 3- Çalışanlarımıza Karşı Sorumluluklarımız
- 4- Ortaklarımıza Karşı Sorumluluk
- 5- Tedarikçi ve İş Ortaklarımıza Karşı Sorumluluklarımız
- 6- Rakiplerimize Karşı Sorumluluklarımız
- 7- Topluma ve İnsanlığa Karşı Sorumluluklarımız
- 8- Sabancı Ailesine Karşı Sorumluluklarımız

II. İŞ ETİĞİ KURALLARINI DESTEKLEYEN POLİTİKALAR

- 1- Çıkar Çatışması Politikası
- 2- Hediye Kabul Etme ve Verme Politikası
- 3- Gizli Bilgilerin Korunması Politikası

III. UYGULANACAK MEVZUAT

Grup Şirketlerinin uluslararası pazarda faaliyet gösteriyor olması nedeniyle şirket operasyonları farklı ülke yasa ve düzenlemelerine tabi olabilmektedir. Farklı ülkelerde iş yapma etiğine ilişkin soru işaretleri olduğunda öncelikle işin yapıldığı ülkede yerleşik düzenlemeler izlenmelidir. Eğer bunlar grup açısından sakıncalı sonuçlar yaratabilecek mahiyette ise, bu durumda sahip olduğumuz etik kurallar ve prosedürler dahilinde çözüm yolları bulmaya çalışılmaktadır.

IV. ETİK KURALLARA UYUMSUZLUKLARIN ÇÖZÜMLENMESİ

İş Etiği Kuralları'nı veya Holding politikalarını ve prosedürlerini ihlal edenler gerekirse işten ayrılmalarının istenmesi derecesine varabilecek çeşitli disiplin yaptırımlarına tabi olacaklardır. Disiplin yaptırımları, uygunsuz davranışları ve kuralları bozmaya neden olan fiilleri onaylayan, yönlendiren veya bu konularda bilgi sahibi olup gerekli bildirimini uygun şekilde yapmayan kişilere de uygulanacaktır.

V. ETİK KURUL

Etik Kurul, Topluluk İş Etiği Kuralları kapsamında etik kuralların ihlal edildiğine dair şikâyet ve bildirimleri soruşturmak ve çözümlmek ile sorumludur. Etik Kurul, Holding Yönetim Kurulu başkanına bağlı olarak Denetim Daire Başkanı, Baş Hukuk Müşaviri ve Çalışma İlişkileri Direktöründen oluşmaktadır.

Şekil 3: Özel Bir Şirketin Etik Kodları

Mesleğe ilişkin etik kodların düzenlenmesi ülkemizde özellikle Avrupa Birliğine aday ülke konumuna geçmesi ile hemen hemen her meslek grubunda önem kazanmaya başlamıştır. Bu düzenlemeler bazen bizzat devlet tarafından bazen de ilgili meslek odaları tarafından yapılmaktadır. Örnek olarak; Devlet Muhasebe Uzmanları Mesleki Etik Kuralları verilebilir.

Mesleki kodların, meslektaşlar tarafından bir kılavuz olarak kullanılmasını öneren Mimarlık Mesleğine İlişkin Mesleki Etik Kodlar Şekil: 4'de sunulmaktadır.

- Mimar, ürettiği eserin, çevre kalitesini, ulusal ve ekonomik kaynakların ve kültürel mirasın korumasını ve geliştirilmesini sağlamalıdır.
- Mimar, görevlerini yerine getirmek ve inşaat kalitesini yükseltmek için gerekli teknik donanıma sahip olmalıdır.

- Mimar, toplumun geneli ve binalarını kullananların mümkün olan en büyük bölümünün çıkarlarını gözetmek için mimarlık ve çevre ile ilgili tartışmalara katılımı teşvik etmelidir.
- Mimar, sadece ücrete dayanan rekabeti kabul etmemelidir.
- Mimar, tarafsız davranmalı, indirim, komisyon ve ya bazı çevrelerin lehine hareket etmek meslektaşlarını teşvik etmemeli ve bu yollara başvurmamalıdır.
- Mimar, hizmet verdiği bireyin özeline ve güvenine saygı duymalıdır.
- Mimar, performans düzeyini aşan hiçbir işi kabul etmemelidir.
- Mimar, işverenin izni olmadan hizmetlerini başka bir alt yükleniciye devretmemelidir.
- Mimar, meslektaşına zarar verecek şekilde davranışlardan kaçınmalıdır.
- Mimar, çıkar çatışmalarına girmemelidir.
- Mimar, haksız eleştiri yapmamalıdır.
- Mimar, onurlu, güvenilir, çalışkan ve bağımsız hareket etmelidir.

Şekil 4: Mimarlık Mesleği Etik Kodları

Son olarak, TEDMER'in Nisan 2007 yılında yaptığı Türkiye Etik Göstergeler araştırmasının sonuçlarına göre (<http://www.tedmer.org.tr/pps/etikbarometre.pps> erişim tarihi 23.05.2007); gelecek 12 ay içerisinde ülkemizde 2006 senesine göre, etik gelişmelerin %40,8 oranında iyiye gideceği, %37,8 oranında aynı kalacağı, %19,4 oranında kötüye gideceği ve %2,0 oranında gelecek de etik gelişmelerin ne yönde olacağı hakkında bilgi sahibi olunmadığı belirlenmiştir. Aynı araştırmada etik konusunda 2006 yılında en çok yol kat eden sektörler arasında, eğitim sektörü %12,2'lik bir oranla sekizinci sırada yer almaktadır. Etik konusunda en fazla yol alması gereken sektörler sıralamasında ise eğitim sektörü, %37,8 oranı ile yedinci sıradadır. Ayrıca

TEDMER'in araştırmasında katılımcıların, genel olarak Türk iş dünyasını ve kendi sektörlerini ne derece etik bulduklarını belirtmeleri istendiğinde Türk iş dünyasını 2,53 ortalama ile etik bulurken, kendi sektörlerini 3,11 ortalama ile etik olarak değerlendirmiştirler.

3. BÖLÜM: AKADEMİSYENLİK MESLEĞİ ve ETİK KODLAR

İnsanın olayları anlama merakı, onu daha ilk çağlarda soru sormaya ve yanıt aramaya yöneltmiş ve dolayısıyla bu itici güç bilimin doğmasına ve gelişmesine yol açmıştır. Bazı olay ve olgular karşısında düzenlenmiş bilgiler bütünü, kavramsal olarak bilimin anlam ve özünü oluşturmaktadır. Bilimi yaratan taraf, gözlem ve araştırmaya dayalı değerlendirme sarmalında uğraşan yani “**fikri ve bedensel emeğini**” ortaya koyan “**bilimci**”dir veya başka bir ifadeyle bilim adamıdır. Bilim adamı; Zweig’e göre (Ortaş, 2004; 1);

- Evrensel düşünen kişidir,
- Objektiftir,
- Ahlaki sorumluluğu yüksek olan kişidir ,
- Aydınlanmış kişidir,
- Öngörüsü yüksek olan kişidir.

Ancak bilim insanının her şeyden önce kendi çalışma konusunu tam olarak bilmesi bu alanda bilgi üretmesi gereklidir.

Türkçe literatürü incelediğimizde ise; Bilim etiği ve Bilim ahlakının ya da Akademik etik ya da Akademik ahlakın aynı anlamda ve birlikte kullanıldığı görülmektedir. Ancak burada hemen belirtmemiz gerekir ki burada belli bir alana özgü **uygulamalı etikten** bahsedildiğine göre **ahlak yerine etik** kavramını kullanmak daha doğru olacaktır.

3.1 Meslek Olarak Akademisyenlik

Akademisyen hepimizin kabul edeceği gibi; aydınlanmış, geniş bilgili, görgülü, ufku geniş, toplumun gelişme dinamiklerini yaratan, topluma öncülük eden ve o toplumun beyin takımını oluşturan kişidir. Bir akademisyenin üç ana temel görevi söz konusudur(http://www.elyadal.org/elyadal_info.htm erişim tarihi 05/04/07)

- 1- Eğitim ve öğretim
- 2- Bilimsel araştırma
- 3- Bulunduğu coğrafyadaki toplumun bilinçlenmesini sağlamaktır.

Özellikle eğitim ve öğretim sorumluluğu ağır ve vicdanı bir sorumluluktur. Bu nedenledir ki akademisyen hiç bir grubun veya kurumun çıkarı içinde olmadan, bilgi birikiminin sağladığı objektif düşüncelerini özgür iradesi ile ortaya koymak durumundadır.

Akademisyenlik mesleğini irdelemek için öncelikle “üniversite” kurumunu incelememiz gerekmektedir. Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlüğündeki tanımına göre üniversite; “Bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan fakülte, enstitü, yüksekokul vb. kuruluş ve birimlerden oluşan öğretim kurumu” olarak tanımlanmaktadır(http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6A_A849816B2EF05A79F75456518CA). Üniversitelerin evrensel gelişimini incelediğimizde ilk olarak, Platon ve Aristoteles’in politik ve dini bir baskı olmadan öğrencileri ile felsefi tartışma yaptıkları ortamlar karşımıza çıkmaktadır. Bu ortamlarda, akıl yürütme sürecini ön planda tutarak, mantık çerçevesi içerisinde bireylerin olayları bilimsel ve felsefi anlamda, her hangi bir kişiye, kuruma, otoriteye bağlı olmaksızın tartışarak çözümlenmesi amaçlanmaktadır (http://www.anatomidernegi.org/belge/ortas_2.pdf, erişim tarihi 13.05.07). Türkiye’de üniversitelerin gelişimine baktığımızda ise iki temel yapı karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki İslami esaslara göre kurulmuş medreseler, diğeri ise laik yüksek okullardır. Medreseler bir çeşit ortaçağ üniversitesi olarak tanımlanmakta eğitim süresi 7 – 8 ay sürmekteydi. Derslerin genel ağırlığı din bilimleriydi. Yeni laik yüksek okullar ise; özellikle Fransa ve Avusturya etkisiyle Tanzimat(1839 - 1861) ve Meşrutiyet (1876 - 1908) dönemlerinde açılabilmiştir. Bu yeni açılan yüksek okulların ise ders ağırlıkları öncelikle askeri bilimler olmuştur. Ancak medrese kültürü yeni yüksek okullarda da etkisini sürdürmüştür. Modern Türk yüksek okullarının medrese etkisinden kurtulması 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Reformu ve Ankara’da Yüksek Ziraat Enstitüsü’nün kuruluşuyla gerçekleşebilmiştir (Widmann, 2000; 51). Yukarıda yer alan üniversite

tanımlarından yola çıktığımızda; akademisyenler, bilimsel araştırma ve yayınlar yapan, yüksek düzeyde eğitim, öğretim almış, olayları bilimsel ve felsefi anlamda mantık süzgecinden geçiren, felsefi tartışmalara açık ve konusunda uzman olarak değerlendirilmelidir.

3.2 Akademisyenlik Mesleğinin Nitelikleri

Meslek olarak akademisyenliği incelediğimizde, sahip olması gereken temel nitelikler karşımıza çıkmaktadır. Bu nitelikler yazarlara göre farklılık gösterse de pek çok açıdan benzerlikleri dikkat çekicidir. Ortaş'a göre akademisyen; evrensel düşünmeli, öğretici sorumluluğu taşımalı, objektif olmalı, ahlaki sorumluluklar taşımalı ve yüksek öngörüye sahip olmalıdır (http://www.anatomidernegi.org/belge/ortas_2.pdf erişim tarihi 23.04.2007).

Tural'a (2004) göre akademisyen; “aydın kategorilerinin bir kısmını temsil eden, üniversite çatısı altında, ortak düşünme stillerini olanaklı kılan araştırmacılar topluluğu olarak” kavramsallaştırılmaktadır. Akademik meslek üyeleri, Ortaçağda dinin çizdiği sınırlar içinde gerçeğe ulaşma çabaları olan ve bunları öğrencilerine aktarımını gerçekleştirmeye çalışandır.

Akademisyenlerin faaliyetlerini Gamage ve Minberg (2003) aşağıdaki biçimde sıralamaktadır:

- Bilginin İlerlemesi, Temel Araştırma
- Bilginin Bütünleştirilmesi
- Bilginin Uygulanması (uygulamalı bilim) Bireyin uzmanlaşmasıyla doğrudan ilişkili mesleki uygulama
- Öğretim Yoluyla Bilginin Dönüşümü (eğitim bilimi) Eğitim kurumlarının yardımıyla eğitimsel bir bilgi içeriği oluşturmak.

Burada bilim adamı ve akademisyenlik mesleği kavramları karşımıza çıkmaktadır. Genellikle birbiri yerine kullanılan bu kavramlara açıklık getirmek

gerekmektedir. AnaBritanica ansiklopedisinde “nesnel dünyaya ve bu dünyada var olan olgulara ilişkin tarafsız gözlem ve sistematik deneye dayalı ve genel doğrulara, temel yasalara ulaşmayı hedefleyen zihinsel etkinlikler bilim, bu zihinsel etkinlikleri yerine getirmeyi hedefleyen herkes de bilim adamı” olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra bilim adamlığının bir unvanı da mevcuttur. Eğer bu ünvan üniversiteler tarafından veriliyorsa, uzman, ve öğretim üyesi ya da araştırma görevlisi, doçent ve profesörleri bilim adamı olarak nitelendirilmektedir. Ancak buradan bilim adamlığının akademisyenlerin tekelinde olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü Ortaş’ a göre ***bilim adamlığı alınan, akademisyenlik ise değişik yönetmenliklerle düzenlenerek verilen bir unvandır*** (http://www.anatomidernegi.org/belge/ortas_2.pdf erişim tarihi 23.04.2007).

Akademisyen kavramı ise; Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlüğünde “öğretim üyesi” olarak karşılık bulmakta, öğretim üyesi ise; “Yükseköğretim kuruluşlarında görevli profesör, doçent ve yardımcı doçent” şeklinde tanımlanmaktadır(http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6A_A849816B2EF05A79F75456518CA erişim tarihi 11.03.07). Akademisyen ve öğretim üyesi kavramları günümüzde birbiri yerine kullanılmaktadır. Bunun en temel sebebi de her üniversitede, uzman, öğretim görevlisi ve öğretim üyesi ya da araştırma görevlisi, unvanına sahip bireylerin, toplumun ve dünyanın sorunlarını izlemek, muhakeme etmek, bilimsel bakış açısı ile değerlendirmek ve bilimsel anlamda görüşlerini oluşturmak durumunda olmalarıdır (http://www.anatomidernegi.org/belge/ortas_2.pdf erişim tarihi 23.04.2007).

Prof. Dr. Ahmet İnam Cumhuriyet Bilim Teknik dergisinin 06.12.2003 tarihli 872. sayısındaki ‘‘Gönülden Bilime ‘‘ adlı köşesinde; “Bilim insanı kimdir ? sorusuna yanıt ararken, kişilik özelliklerinin değil, bilim insanı karakterinin ardındayım. Kişilik özellikleri sınırlı, sabırsız, içe dönük ya da dışa dönük” olarak nitelendirebileceğimiz psikolojik özelliklerdir. Bilim insanı karakteri diye nitelendirdiğim; elbette ki psikolojik özelliklerinden bağımsız olmayan , bilimsel araştırma alanında yaşıyor olmanın getirdiği karakter özellikleridir ki bunların başında dürüstlük, gerçekleri anlama, öğrenme ve gerçekleştirme duyarlılığı, yaptığı işe ve kendisine,

meslektaşlarına ve öğrencilerine ve insanlığa duyduğu saygı gelmektedir. **Mevla'na** gibi topraktan elmas arar gibi ilim irfan arayan bilgin, bilim insanını şöyle tanımlamaktadır: **“Nice bilgin var ki gerçek bilgiden, gerçek irfandan nasipleri yoktur. Bu çeşit bilgin, bilgi hafızıdır, bilgi sevgilisi değil”**(http://www.anatomidernegi.org/belge/ortas_2.pdf erişim tarihi 23.04.2007).

Bu bağlamda, bir yaşam biçimi olarak bilim adamının, her şeyden önce yetişkin bir birey davranışı ile hoşgörülü, kendini denetleyebilen, bildikleri ile değil bilmedikleri ile kendine öz eleştiri yapan bir kişiliğe sahip olması beklenmektedir. Öte yandan bakıldığında aslında bu özelliklerin akademisyenlerin de taşıması gereken özellikler olduğu da bir gerçektir.

TÜBA'nın 14/04/2001 tarihli duyurusunda bilim insanı şöyle tarif edilmektedir. Bilim insanı ve akademik etkinliklerde etik başlıklı bölümde, “Bilim insanı, akademik yaşamın bütün evrelerinde ve öğretim, yönetim ve akademik değerlendirmelere ilişkin görevlerde bilimsel liyakati temel ölçüt olarak kabul eden, temel etik kuralların dışına çıkmayan ve bu kurallara uyulmaması haline göz yummayan, eğitimin eksik verilmesine ve kopyacılığa karşı çıkan. Akademik ilerleme ve ödül jürilerinde bilimsel liyakat ölçülerinin dışına çıkmayan, kişileri kayırmayan, kişidir” şeklinde yer almaktadır.

Bacon'un **“bilgiyi başka kimseler üzerinde üstünlük sağlama, kar ve şöhret ya da bunun gibi aşağılık şeyler için değil; yaşamda ondan yararlanmak ve kullanmak için ara”** demesi bilim adamlığı mesleğinde etik davranışı özetlemektedir(Aktan, 2004; 47).

Polatöz'e göre ise; ideal akademisyenin sahip olması gereken nitelikler, iyi bir eğitimci olmak, yenilikçi olmak, iyi bir idareci olmak, bağımsız olmak, mesai kavramında esnek olabilmek, bilimsel etik ilkelere uymak olarak sıralanmaktadır (<http://www.fesih.com/haber76.html> erişim tarihi 05.06.2007).

Yukarıda sıralanan etkinlikleri belli düzeylerde yerine getiren günümüz bilim insanı ya da öğretim üyesi, üniversite içinde bir maaş karşılığı çalışan memur ya da

meslek elemanı ya da bugünün tabiri ile bir bilgi işçisi olarak tanımlanabilmektedir. Ancak akademisyenleri, kamu hizmeti gören diğer memurlardan ayıran en temel özellik, mesleğin yerine getirilmesinde araştırma özgürlüğünden doğan ayrıcalığıdır. Aktan (2003) ise akademik ahlak içerisinde akademik liyakat kavramından bahsederken burada tamamen akademisyenlik mesleği üzerinde durarak, akademisyenlik mesleğindeki en önemli ahlaki kuralın akademik liyakat olduğunu belirterek, akademisyenlik mesleğine ilk girişte ve akademik unvanları elde etmede en önemli ahlaki değerli liyakat olduğuna dikkat çekmiştir.

3.3 Akademik Etik

Günümüzün bilgi toplumunun en önemli kurumlarından biri, yüksek rekabet gücüne sahip, ekonominin ihtiyaçlarını karşılayacak üstün vasıflı bireyler yetiştirmek ve gelişmiş bir ekonominin ihtiyaç duyduğu teknik ve yönetsel bilginin sağlandığı veya üretildiği üniversitelerdir. Böyle önem arz eden özellikleri bünyesinde bulunduran ve bilgiyi üretip paylaşan ve yöneten üniversitelerin olmazsa olmazlarından biri de akademik etikdir.

Bu kapsamda, akademik etik; tüm eğitim, öğretim ve araştırma kurumlarında ahlaka uygun olması gereken davranış ve eylemleri ifade eden bir kavramdır. Diğer alanlarda olduğu gibi (siyasi ahlak, medya ahlakı, iş ahlakı, vs.) akademik etik alanında da neyin iyi ya da neyin kötü ya da yanlış olduğu konusunda her zaman fikir birliği bulunmayabilir. Bununla birlikte toplumda kendiliğinden oluşan ahlak normları birçok alanda olduğu gibi akademik etik konusunda da “evrensel etik kodlar” konusunda da uzlaşmamıza imkân sağlamaktadır (Aktan, 2004; 19).

Aktan (2004) akademik ahlak terimini benimsemiş ve akademik ahlakı; tüm eğitim, öğretim ve araştırma kurumlarında ahlaka uygun olması gereken davranış ve eylemler bütünü olarak ifade etmiştir. Akademik ahlak;

- Eğitim Ahlakı
- Bilimsel Araştırma Ahlakı
- Öğrenci Ahlakı

- Öğretmen Ahlakı
- Araştırmacı Ahlakı

olmak üzere beş farklı uygulama alanında ele almıştır. Yine, Aktan'a göre bir başka açıdan akademik ahlak;

- Eğitim ahlakı
- Araştırma ahlakı

şeklinde gruplanmaktadır. Buna göre eğitim ahlakı, eğitim ve öğretim alanında uyulması gereken (yada uyulması beklenen) ahlaki davranış ve eylemleri ifade etmektedir. Eğitim- öğretim alanında hem hizmet veren akademisyenlerin, hem de bu hizmetlerden yararlanan öğrencilerin ahlaka uygun olan ve olmayan davranışları eğitim ahlakı içinde yer almaktadır. Araştırma ahlakı ise araştırma yapan kurumların ve bu kurumlarda görev yapan bilim adamlarının araştırmalarında uyması gereken ahlaki kuralları içermektedir (Aktan, 2004; 18-19).

Ortaş ise etiğin tanımı ve üniversitelerin işlevlerini de dikkate alarak bilimsel etik terimini kullanmış ve bilimsel etiği de (www.belturk.be.go.details.return. 07.05.2006);

- Araştırmada Etik
- Eğitimde Etik
- Öğrenci ve İlişkilerde Etik
- Yönetimde Etik

olarak sınıflandırarak, bilimsel etiğin yalnızca araştırma ile sınırlı kalamayacağını aynı zamanda bilginin üretim, teknolojiye dönüşümü, bilginin yayımı ve öğretilmesi ile bir bütün teşkil ettiğini savunmuştur.

Ruacan'a (1996) göre akademik ortamlarda etik; bilimsel ve akademik yaşamın en önemli temel taşlarından biridir. Bu sebeple; akademik anlamda ilgilenilmesi, incelenmesi, dikkate alınması ve öğretilmesi gereken bir kavram olarak ele alınması gerekmektedir. Ancak akademik anlamda etik günümüzde, ulaşılmaz ve anlaşılabilir bir

kavram olarak yerleşmekte ve zaman zaman insanları engelleme, yönlendirme, cezalandırma amaçlarına hizmet eder bir konuma gelmektedir. Ruacan; akademik etik ile araştırma etiğini ve bilim etiğini iç içe kavramlar olarak ele almıştır. Akademik ilerleme sağlanması için, araştırma ve bilimsel yayın zorunluluklarının getirilmesi hedefinden uzaklaşarak, araştırma ve yayınlardaki etik dışı uygulamalara özellikle şkrım yazarlığına daha sık rastlanmasına neden olmuştur.

Bilimsel bir yayının ve onun dayanağı olan bir araştırmanın doğruluk düzeyi sadece dergi editörlerini, akademik yöneticileri veya bilimsel okuyucuları değil tüm toplumu ilgilendirmektedir. Aslında bilimsel yanılmanın genelde iki biçimi olduğu bilinmektedir: 1- Özensiz Araştırma, 2- Disiplinsiz Araştırma. Bu şekilde yapılan araştırmalarda aslında kötü bir niyet yoktur. Ancak bilimsel metodolojiye uymayarak yanlış sonuçlara ulaşan araştırmalardır. Bilerek yapılan yanıltıcı yayınlar için ise bilimsel sahtekârlık, bilimsel yalancılık, bilimsel saptırma gibi tanımlamalar kullanılmalıdır. Ancak burada unutulmaması gereken bir husus ta her iki durumda da bilim çevrelerinin ve toplumun yanıltılıyor olmasıdır.

Ruacan'a göre bilimsel yanılmanın her ülkede mevcut olduğu düşünülmektedir. Genelde araştırmacı ve öğrenciler arasında yapılan anketlerde bazı bilim dallarında % 40'lara varan oranlarda bilimsel yanılma yapıldığı bildirilmiştir (Ruacan, 2006; 1).

Büken (2006) ise akademik etik ile bilim etiğini aynı anlamda ele almış ve başta üniversiteler olmak üzere bütün eğitim ve bilim kuruluşlarında yürütülen faaliyetlerin genel ahlak felsefesine ve mesleki etiğe uygun yapılmasının gerekliliğini savunmuştur. Bu bağlamda bilimde etik kavramını; araştırmada etik, öğrenci ile ilişkilerde etik, yönetimde etik olarak boyutlandırmak mümkündür. Akademik etik yalnızca araştırma ile sınırlı değildir, aynı zamanda bilginin üretimi ve teknolojiye dönüşümü, bilginin yayılımı ve öğretilmesi ile bir bütün teşkil etmektedir.

Buna göre akademik etik, bilimsel yanılma, özensiz ve disiplinsiz araştırma, bilimsel sahtekarlık ve yalancılık, yayın intihalleri, çıkar çatışmaları, ikram yazarlığı yazarlık hakkı ve sırasının gözetilmemesi gibi konuları içermektedir (Büken, 2006; 166).

Ülkemizde araştırma etiği konusunda son yıllarda önemli ve etkin çalışmalar yapan en önemli kurum TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi)dır. TÜBA'nın 14 Aralık 2001 tarihinde yayınladığı Bilim Etiği Konusunda basın duyurusundaki temel etik ilkeler bugün de aynen geçerlidir ve aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır (Ertekin vd., 2002; 65-66) :

- **Gerçeğe Uygunluk:** Veriler, sadece bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemlerden elde edilmelidir. Verilerin değerlendirilmesinde, yorumlanmasında ve kuramsal sonuçların elde edilmesinde bilimsel yöntemlerin dışına çıkılamaz. Bu yöntemlerle varılan sonuçlar saptırılamaz, elde edilmemiş sonuçlar araştırma sonuçları gibi gösterilemez.
- **Bilimsel Araştırmanın Zarar Vermemesi:** Araştırmanın deneklere zarar vermemesi, deneklerin olası riskler konusunda açık şekilde bilgilendirilmesi ve deneye katılım kararının etki ve baskı olmaksızın özgürce alınması gereklidir. Deneyin deneklere, deneyi yapanlara, çevreye ve insan sağlığına zarar vermemesi elzemdir. Hayvanlar üzerine yapılan çalışmalarda deney hayvanının gereksiz yere zarar ve acı görmemesi gözetilmelidir.
- **Sorumluluk ve Haklar:** Bilim insanları araştırma sonuçları ile ilgili olarak toplumu bilgilendirmek, olası zararlı uygulamalar konusunda toplumu uyarmakla yükümlüdürler. Kendi vicdani düşüncelerine göre zararlı sonuçlara ve onaylamadıkları uygulamalara yol açabilecek araştırmalara katılmamak bilim insanlarının hakkıdır.
- **Yazarlar:** Araştırma sonuçları, araştırmayı yapanların tümünün isimleriyle yayınlanır. Araştırmanın tasarlanması, planlanması, yürütülmesi ve yayına hazırlanması aşamalarında etkin olarak katkıda bulunmamış kişilerin isimleri yazar isimleri arasına katılamaz.
- **Kaynak Gösterme ve Alıntılar:** Bilimsel yayınlarda ya da genel kamuoyuna yönelik yayınlanan her türlü bilimsel yazı, derleme, kitap ve benzeri yayınlarda daha önce yayınlanmamış veya yayınlanmış bir çalışmadan yararlanırken, o çalışma bilimsel yayın kurallarına uygun biçimde kaynak olarak gösterilmelidir. Evrensel olarak tanınan bilim kuramları, matematik teoremleri ve ispatları gibi

önermeler dışında, hiçbir yapıt tümüyle ya da bir bölümü ile izin alınmadan ve asıl kaynak gösterilmeden çeviri veya özgün şekilde yayınlanamaz.

- **Bilim İnsanı ve Akademik Etkinliklerde Etik:** Bilim insanı, akademik yaşamının bütün evrelerinde ve öğretim, yönetim ve akademik değerlendirmelere ilişkin görevlerde bilimsel liyakati temel ölçüt olarak kabul eder, etik kuralların dışına çıkılmasına göz yummaz. Eğitimin eksik verilmesi, kopyacılık, akademik ilerleme ve ödül jürilerinde bilimsel liyakat ölçütlerinin dışına çıkmak, kişileri kayırmak gibi benzeri davranışlar kabul edilemez.

Yukarıda görüldüğü gibi TÜBA bilim etiği başlığı altında hem akademik etik hem de akademisyenliğe ilişkin etik ilkeleri bir arada ele almıştır.

Sonuç olarak TÜBA ve üniversitelerin ve diğer bilimsel kurumların daha çok bilim etiğine, başka bir ifadeyle araştırma etiğine ilişkin kurallar koymakta olduğunu ve üniversitelerin ve diğer bilimsel kurumların kurdukları etik kurullar ile bunu sıkı bir şekilde uygulamaya ve denetlemeye çalıştıkları bir gerçektir. Ancak araştırma etiği dışında akademisyenlik mesleğinin araştırmacılık dışında kalan ve mesleğe ilişkin etik kodlar oluşturma konusundaki çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu noktadan hareketle akademisyenlik mesleği ve bu mesleğe ilişkin etik kodlar oluşturma çalışmanın esas amacıdır. Üniversiteler, bilim üreten, eğitim ve öğretim sunan kuruluşlar olarak hem eğitim-öğretim alanında hizmet veren akademisyenleri, hem de araştırma yapan kurumları ve burada çalışan araştırmacı akademisyenleri bünyesinde bulunduran kurumlardır.

Özen(2002; 210); bilimsel çalışma etiğine ilişkin şöyle bir saptamada bulunmuştur: İşletme bölümlerinin Yönetim ve Organizasyon alanında yapılan veriye dayalı görgül araştırma sayısında geçtiğimiz yıllara göre önemli bir artış vardır. Ancak Yönetim ve Organizasyon alanındaki bu araştırmalarda yöntemsel olarak tek düzelik (yazının tek bir örgütsel paradigmaya dayanma eğilimi) ve yetersizlik (dayanılan paradigmanın yöntemsel araçlarını yetersiz ve yanlış kullanma) çok yaygındır. Bununla birlikte yönetsel olguların sorgusuz ve sualsiz kabul edilmesi o bağlamda gerçekte olup biteni nadiren ortaya koyabilmekte ve bu nedenle de çarpık ve çoğunlukla da eksik bilgi üretimine neden olmaktadır. Bu sorgusuz kabulleniş, görgül araştırmaya dayalı

hataların bilimsel araştırmalardaki artışı, bize göre akademik etiğin ülkemizde ki mevcut durumunu yansıtmaktadır. Bu nokta da akademik etiğin, sadece bir eğitim bilimi yada eğitim felsefesi alanı değil, disiplinler arası ele alınması gereken bir konu olduğunu ortaya çıkmaktadır.

Çalışmamızda akademik etik kavramı; kendimize özgü bir sınıflandırma ile Araştırma Etiği ve Akademisyenlik Mesleğine İlişkin Etik olmak üzere iki grupta ele alınmış ve **akademisyenlik mesleği** üzerinde daha ayrıntılı olarak durulmuştur.

3.4 Akademisyenlik Mesleğinde Etik Kodlar

Akademisyenlik mesleğinde bilimsellik, öğretim ve yönetimle ve toplumsal sorumluluklarla ilişkili etik değerlerin güçlendirilmesi için çaba göstermek ve etik olmayan davranışlarla mücadele etmek üniversitelerimizin en önemli görevlerindedir.

Üniversitelerde etik değerlerin güçlenmesi için bir reçete yazmak mümkün değildir. Ancak bu yönde katkı yapabilecek, üniversitelerde her alanda etik bir kültürün oluşmasını sağlayacak bazı davranış normları yazılı hale getirilerek başka bir ifadeyle etik kodlar oluşturarak, etik dışı davranışlar için önlem alma çalışmalarına bu konuda çalışan araştırmacılar tarafından başlanmıştır. Ancak ülkemizde bilimde kusurlu davranışlara ilişkin yakınmaların her geçen gün daha çok dile getiriliyor olduğu düşünülürse, çalışmaların yetersiz kaldığı açıktır. Prof. Dr. Turan Akın'ın bundan 30 yıl önce şu sözlerle anlattıkları da ülkemizde ki durumu gayet iyi açıklamaktadır: “Mensubu olduğum üniversite ve mensupları, her geçen gün biraz daha dikkatimi çeker oldu ve gözlerim de günden güne rengi solarak, yaldızı paslandı. Üniversitenin diğer kurumlardan; üniversite mensubunun diğer fertlerden bir farkı olmadığını, fark varsa bile bunun menfi istikamette bulunduğunu fark etmek mecburi bir hal almıştır. İlim yuvası zannedilen üniversitelerin bir geçim kapısı olduğunu, ilim aşığı zannedilen insanların bir kazanç hırısı içinde bulunduğunu görmenin acısını tarif etmek mümkün müdür?” (Yörükan ve Yörükan, 2003; 10).

Dolayısıyla ülkemiz üniversitelerinde akademik etik kod oluşturma çabaları son yıllarda daha fazla ilgi görmekte ve bu konudaki temel ilkelerin yazılı metinlere

dönüştürülmesine çalışılmaktadır. TÜBA'nın dünya akademileriyle olan yazışmalarda toplanan bilgiler etik dışı davranışların, genelde merkeziyetçilikten uzak bir biçimde, kurum içinde düzenlemelerle ele alındığını göstermektedir (TÜBA, 2002; 63).

Ortaş'a göre akademisyenler, ahlaki değerleri yüksek olan kişidir. Akademisyen esen rüzgarın yönüne veya gücüne göre fikir değiştiren veya anlayışını güçlü olana karşı belirleyen bir kişi değildir. Kendinden zayıfı ezmeyen, kendinden güçlünün önünde diz çökmeyen, sağlam kişilikli, olgun yapısıyla insanı insan olarak gören ve insana insan olduğu için saygı duyan ahlaklı ve erdemli bir kişidir. Bilim insanı, kibir, haset, kıskançlık gibi insani zayıflıkları çoktan geride bırakmış kişidir. Anadolu'daki deyimleriyle "kemale ermiş kişidir" .

Ortaş; bir de tersinden akademisyen kim değildir diye sorduğunda ise: akademisyen Bertrand Russel'in belirttiği gibi **'ben varsam her şey iyi, ben yoksam kötü' diyen** ben merkezli, açgözlü, çıkarı için kural tanımayan ve amaca ulaşmada her türlü yol mubahtır diyen kişi hiç değildir. Uzun vadeli kamunun ortak çıkarlarını küçük çıkarları için kullanan kişi ve aynı zamanda görev adamı hiç değildir. Yalnızca teksirdeki dersi anlatan, evden üniversiteye mekik dokuyan, kurumunu salt işyeri gibi gören kişi hiç değildir. Akademisyen, ne salt öğretmendir, ne salt teknisyendir, ne başkasının kulu ne de efendisidir. Yine akademisyen başkasının ders kitabından çeviri yaparak ders veren değildir. Başkasının literatür ile değil kendi düşünce sistemi içerisine geçirdiği doğruları öğrencileri ile paylaşan kişidir(Ortaş, 2007; 9-10).

İstanbul'da görev yapan öğretim üyelerine yönelik olarak çok sınırlı çerçevede uygulanan bir ankette ortaya çıkan en önemli sonuç, öğretim elemanlarının "Akademik Etik " kavramına hayli yabancı olduklarıdır (Hayran, 2000; 52) Bu da etik normların öğretilmesinin önemini ve önceliğini kanıtlamaktadır.

Ülkemizde özellikle son yıllarda her üniversitede bir etik kurulu oluşturulması ve bu kurulun öncülüğü ile temel ilkelerin belirlenmesi ve tartışılması düzeyinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Benzer bir görevi TÜBA; TÜBİTAK gibi kurumların da üstlenmesi ile konuya üniversiteler tarafından özel ve öncelikli bir önem verilmiştir (Şenatalar, 2001; 34)

Örneğin: Prof. Dr. Fulya Savran tarafından hazırlanmış öğretim üyesi yemini Başkent Üniversitesi tarafından bir öğretim elemanının uyması gereken etik ilkeler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır([www.baskent.edu.tr.ahalici.etikilkeler.htm](http://www.baskent.edu.tr/ahalici.etikilkeler.htm). 01.05.2006):

○ **Öğretime İlişkin**

- 1- Sahip olunan tüm bilgileri hiç bir kıskançlık duymadan paylaşmak
- 2- Bilimsel yöntem ve yaklaşımı öğretmeyi öncelikli görev olarak benimsemek
- 3- Öğretim faaliyetlerinde etkin ve verimli olmayı diğer yaşam gayelerinden önde tutmak
- 4- Öğrencilerin karşısına sürekli kendini yenileyerek çıkmak
- 5- Öğrencilerine kalıp bilgilerden ziyade düşünmeyi ve araştırmayı öğretmek
- 6- Öğrencilere varlık nedeninin onlara bilgi aktarmak olduğunu ifade etmek
- 7- Öğrencilerin başarılarının değerlendirmesinde hiçbir zaman hakkaniyet ve iyi niyet ilkelerinden ayrılmamak
- 8- Öğretme fonksiyonunun hiç bir zaman dersane ile sınırlı olmadığını, her yerde ve her zaman öğrencilere yol gösterme ve doğru yolu bulmada yardımcı olmanın gerekliliğini benimsemek
- 9- Öğrencilerin, öğretim elemanına bağlılığında, onların güçsüz yanlarını kullanmamak
- 10- Esas başarıyı kendisinden daha başarılı öğrenciler yetiştirmekte görmek ve onlara engelleri aşmakta yardımcı olmak
- 11- Öğretme performansına ilişkin hem olumlu hem de olumsuz eleştirileri kendisini geliştirmek için kullanarak, hepsini hoşgörü ile karşılamak.

○ **Topluma Hizmete İlişkin**

- 1- Bilim adamı ve öğretim elemanı olarak çabalarını toplumun gelişmesine yönlendirmek
- 2- Bilimsel çalışmalarında önceliği toplumsal sorunların çözümüne vererek, toplumsal refahın artışına katkıda bulunmak
- 3- Öğretim elemanı olarak toplumun verdiği görevleri en doğru ve eksiksiz biçimde yerine getirmek
- 4- Mesleki uzmanlık ve üstünlüğü hiçbir zaman insanları aşağılamak ve kandırmak için kullanmamak
- 5- Toplumun geleceğini emanet edeceği gençleri yetiştirmek konusundaki sorumluluğu hiçbir zaman unutmamak

○ **Örgüte İlişkin**

- 1- Örgüte ilişkin gizli nitelikteki bilgilerin dışarıya sızdırılmaması konusunda azami dikkat göstermek
- 2- Örgüt içi iletişimi olumsuz yönde etkileyecek hiçbir tutum ve davranışta bulunmamak
- 3- Gerek üst ve gerekse ast ya da aynı düzeydeki öğretim elemanları ile ilişkilerinde gerekli saygı ve özeni göstermek
- 4- Örgütün işleyişine ilişkin düzenlemelere uymak ve bunlara ilişkin eleştirilerini açık ve samimi olarak yönetime iletmek
- 5- Örgüt içi formel iletişimde hiyerarşik yapıyı dikkate almak
- 6- Bağlı bulunulan birime ait araç ve gereçlerin kırtasiyelerin kullanımında zarara ya da israfa meydan vermemek

○ **Bilime İlişkin**

- 1- Bilimsel dürüstlük ve tarafsızlığı her zaman kişisel çıkarların üstünde tutmak
- 2- Gerçeğin araştırılmasında bilimsel yöntem esaslarından hiç bir zaman ayrılmamak
- 3- Duyguların ve çıkarların bilimsel çalışma sonuçlarını etkilemesine hiçbir suretle izin vermemek
- 4- Bilimsel çalışmalarda diğer eserlerden yararlanırken bilimsel yöntemlerin dışına çıkmamak
- 5- Kendisine ait olmayan fikir ve bilgilerin kaynağını en doğru biçimde belirtmek
- 6- Araştırmalarda bilimsel gayeden başka bir faktörün etkisine izin vermemek
- 7- Tüm yaşamını bilimsel araştırma yapmaya vakf etmek
- 8- Öğrencilerin bilimsel çalışmalarını desteklemek
- 9- Kendisini hiç bir zaman mükemmel görmeyip geliştirmeye çalışmak
- 10- Toplumda bilim adamının uyandırdığı güvene layık olarak, unvanı kötüye kullanmamak.

Akademisyenlik mesleği ve akademik ahlakla ilgili bir diğer örnekte; ABD'nin Ulusal Eğitim Kurumunun (National Education Association) belirlediği ahlak ilkeleridir. Tek bir üniversiteye özgü olmaması sebebiyle daha kapsamlı olan bu ahlak ilkeleri aşağıda yer almaktadır.

“İnsanın değerli ve onurlu olduğuna inanan bir akademisyen, gerçeği aramanın, mükemmelliğe kendini adanmanın ve demokratik kuralların gelişmesine yardımcı olmanın yüceliğini kabul eder. Bu amaçlar için gerekli olan, öğrenme ve öğretmede özgürlüğün korunması ve herkese eşit eğitim fırsatı garantisini sağlamasıdır.

Bir eğitimci en yüksek ahlaki standartlara bağlı kalmada sorumluluğunu bilir. Eğitimci, öğretme sürecinin yapısında var olan sorumluluğun önemini kabul eder. Meslektaşlarının, öğrencilerin, ailelerin ve toplum fertlerinin güvenini ve saygısını kazanma arzusu, eğitimciyi ahlaki kuralın mümkün olan en yüksek derecesine ulaşmak ve bunu sürdürmek için teşvik eder. Eğitim mesleğinin ahlaki kuralları, bütün eğitimcilerin arzusunu ifade eder ve eğitimcilere değerlendirmelerine yön vermeleri için standartlar sağlar.

❖ İlke

Öğrencilere taahhütler;

Her bir öğrenciye yardım etmeye çalışan bir eğitimci, mesleğinin önemini ve değerini bilir. Bu yüzden eğitimci araştırma ruhunu, bilgi kazanımı ve anlamayı, önemli hedeflere ilişkin fikirlerin ortaya konmasını harekete geçirmeye çalışır. Öğrencilere karşı olan yükümlülüğün yerine getirilmesi için, eğitimci;

- Öğrencinin bilgi elde etmede serbest hareket etmesine gereksiz yere engel olmayacaktır.
- Öğrencilerin farklı görüşlere sahip olmasını gereksiz yere yadsımayacaktır.
- Öğrencilerin gelişimiyle (ilerlemesiyle) ilgili konuyu kasti olarak örtbas etmeyecek ve saptırmayacaktır.
- Öğrencileri öğrenmeye engel olacak ya da sağlıklarına ve güvenliklerine zararlı olan ortamlardan korumak için mantıklı çabalar içinde bulunacaktır.
- Öğrencileri kasıtlı olarak mahcubiyet içinde bırakmayacak veya küçük görmeyecektir.
- Irk, renk, din, cinsiyet, milliyet, medeni hali, siyasi ve dini inançları, aile, sosyal ve kültürel geçmişi, ya da cinsi tercihleri konularında, haksız olarak:
 - Herhangi bir öğrenciyi herhangi bir programa katılmadan mahrum etmeyecektir,
 - Herhangi bir öğrencinin eğitim olanaklarından faydalanmasına engel olmayacaktır.
 - Herhangi bir öğrenciye herhangi bir avantaj sağlamayacaktır.

- Öğrencilerle olan mesleki ilişkilerini şahsi menfaatleri için kullanmayacaktır.

❖ **Kural**

Mesleğe taahhütler;

Eğitim mesleği, halk tarafından mesleki hizmetin en yüksek ideallerini gerektiren sorumluluk ve güvenle birlikte algılanır. Eğitimci, eğitim mesleği hizmetlerinin kalitesinin direkt olarak ulusu ve o ulusun yurttaşlarını etkileyeceği kanaati içinde, eğitimcide mesleki standartları yükseltmek, eğitimde kariyer yapmanın degeceğine insanları inandıracak şartları gerçekleştirmek ve yetersiz insanlar tarafından mesleğin ifa edilmesini önlemeye yardım etmek için her türlü gayreti ortaya koyacaktır.

- Mesleğe ilişkin yükümlülükleri yerine getirmek için, eğitimci;
 - Kasti olarak yanlış bir beyanda bulunan veya ehliyet ve niteliklere ilişkin maddi bir gerçeği ortaya koymayı ihmal eden bir mesleki pozisyon için talepte bulunmayacaktır.
 - Mesleki niteliklerini yanlış temsil etmeyecektir.
 - Karakter, eğitim veya diğer alakalı nitelikler hususunda yetersiz olarak bilinen insanın mesleğe girişine yardım etmeyecektir.
 - Mesleki bir pozisyon için bir adayın niteliklerine ilişkin olarak bilerek yanlış beyanda bulunmayacaktır.
 - Eğitimci olmayan birine izinsiz öğretimin pratiğinde yardımcı olmayacaktır.
 - Açıklama kanunen talep edilmedikçe veya zorunlu bir mesleki amaca hizmet etmedikçe meslektaşları hakkında mesleki hizmet esnasında elde edilmiş bilgiyi açıklamayacaktır.
 - Bir meslektaşı hakkında bilerek kötü niyetli veya yanlış beyanda bulunmayacaktır.
 - Açıklama kanunen talep edilmedikçe veya zorunlu bir mesleki amaca hizmet etmedikçe, öğrenciler hakkında mesleki hizmet esnasında elde edilmiş bilgiyi açıklamayacaktır.” (Aktan, 2004; 135)

Araştırmamızda, literatürden yararlanılarak, akademisyenlerin karşılaştıkları sorunlardan yola çıkarak, etik kodlarla ilgili ifadeler oluşturulmuş ve akademisyenlere bu ifadelerle ilgili verdikleri önem derecesini belirtmeleri söylenmiştir. Akademisyenlik

mesleğinin yapısından ve akademisyenlerin niteliklerinden yola çıkarak akademisyenlik mesleğinde etik kodları belirlemek amaçlanmıştır.

4. BÖLÜM: AKADEMİSYENLİK MESLEĞİNE YÖNELİK ETİK KODLARIN GELİŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN GÖRGÜL BİR ARAŞTIRMA

4.1 Araştırmanın Amacı ve Araştırma Metodolojisi

Çalışmamızda ülkemizdeki üniversitelerde fiili olarak görev yapan akademisyenlerin görüşlerinden yola çıkılarak, akademik alandaki herkes tarafından kabul edilebilecek mesleki etik kodların belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla akademisyenlik mesleğiyle ilgili literatür taranarak bir kod listesi oluşturulmuştur. Oluşturulan bu kod listesi değişik üniversitelerde görevli ve konuyla ilgili çalışmaları bulunan akademisyenlere gönderilerek görüşleri alınmış ve neticede 71 sorudan oluşan bir kod listesi belirlenmiştir. Oluşturulan bu etik kodlar listesi daha sonra değişik üniversitelerin değişik fakültelerinde görev yapan akademisyenlere gönderilmiş ve bu ilkelerle ilgili görüşlerini 0-5 arasında verecekleri puanlarla belirtmeleri istenmiştir. Söz konusu bilgiler elektronik ortamda anket tekniğiyle elde edilmiştir.

4.2 Örneklem Seçimi

Araştırmayla ilgili ana kitle ülkemizdeki üniversitelerde çalışmakta olan tüm akademisyenlerdir. Türkiye Cumhuriyeti Yükseköğretim kurumunun Kasım 2005 de yayınladığı “Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu” başlıklı raporda yer alan verilere göre ülkemizde 2004-2005 yılları arasında toplam 79.555 akademisyen bulunmaktadır (http://www.yok.gov.tr/egitim/raporlar/kasim_2005/kasim_2005.doc erişim tarihi 20/05/2007 saat 18:46).

Araştırmaya konu olan ana kitlenin büyüklüğü ve tamamına ulaşma zorluğu nedeniyle rassal olarak, ana kitlenin özelliklerini yansıtan ve daha az sayıda elemandan oluşan bir örneklem grubu oluşturulmuştur. İnternette üniversitelerin resmi sitelerinde yer alan, akademisyenlere ait elektronik posta adreslerinden, ana kitleyi temsil etmek için rastgele seçilen 2288 akademisyene gönderilen ankete ancak 205 akademisyenden cevap alınabilmiştir. İncelenen 205 anketten 172 tanesinin araştırmada kullanılabileceği

anlaşılmıştır. Söz konusu araştırma 172 katılımcının verdiği yanıtlarla gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1: Üniversitelerdeki Öğretim Elemanları Sayıları

Akademik Unvanlar	2004-2005	Yüzdeler	Ankete Katılan Akademisyenler	Yüzdeler
Profesör	11.220	%14	16	%9.3
Doçent	5.229	%6	27	%15.7
Yardımcı Doçent	14.219	%17	37	%21.5
Araştırma Görevlisi	28.261	%35	64	%37.2
Diğer Öğretim Elemanları	20.626	%26	28	%16.3
Toplam	79.555		172	

Ülkemizdeki tüm akademisyenlerin 2004-05 dönemi için akademik unvanlara göre oransal dağılımları Tablo:1’de verilmektedir. Ankete katılan akademisyenlerin unvanlarına göre oransal dağılımına bakıldığında çalışmamızda da az çok benzer bir dağılımın elde edildiği görülmektedir. Örneğin ana kitlede profesör ve doçent oranı daha yüksek iken örnek kitlede bu oran daha düşük elde edilmiştir.

4.3 Verilerin Toplanması

Araştırmada veriler anket yoluyla elde edilmiştir. Anketler elektronik posta aracılığıyla akademisyenlere iletilmiştir. Cevaplayıcılar anketi gönderilen elektronik postayla belirtilen bir web sitesi üzerinden doldurmaya davet edilmişlerdir. Araştırmada, akademisyenlere yönelik etik kodların oluşturulabilmesi için yetmiş bir adet etik ilke belirtilmiştir. Bu ilkelerin, ankete katılan akademisyenler tarafından; i) Şu anda görev yaptıkları üniversite, ii) Türkiye genelindeki üniversiteler ve iii) Akademisyenlik mesleğindeki önemi açısından 0: fikrim yok, 1: kesinlikle katılmıyorum, 5: tamamen katılıyorum olacak şekilde verecekleri puanlarla değerlendirilmeleri istenmiştir.

4.4 Anketin Yapısı

Akademisyenlik mesleğinde etik kodların belirlenmesi için yapılan ankette, demografik özellikleri belirleme amaçlı 8 tane soru, akademisyenlik mesleğindeki bazı

etik ilkeleri tanımlamaya yönelik olarak da 71 tane olmak üzere toplam 79 tane soru sorulmuştur. Anket formu Ek:1 de yer almaktadır.

Akademisyenlik mesleğindeki etik kodları belirlemek amaçlı verilen ifadeler; bir akademisyenin etik açıdan sorumluluk duyması gereken alanlar dikkate alınarak, a)öğrenciye, b)meslektaşına, c)mesleğe, d)topluma ve e)bilime karşı olmak üzere toplam beş grupta değerlendirilmiştir. Söz konusu gruplar, konuyla ilgili literatürde yapılan açıklama ve tanımlamalardan yararlanılarak, bu ve benzeri alanlarda çalışan akademisyenlerin görüş ve önerileri doğrultusunda tarafımızca hazırlanmıştır. Gruplama soruların hazırlanışı aşamasında akademisyenlerin, mesleklerinin gereği olarak sorumlu oldukları çevreler gözetilerek yapılmıştır.

Akademisyenlerin sorumlu oldukları çevrelerden birini öğrenci grubu oluşturmaktadır. Bu yönüyle akademisyenlik mesleği eğitim ve öğretim kavramını içinde barındırması sebebiyle öğrenci ile mutlak bir ilişki içindedir. Akademisyenlerin öğrenciyi bağımsız bir birey olarak gören, onun kendini geliştirmesine olanak sunmayı ve destek vermeyi amaçlayan yaklaşımı; öğrencilerin bağımsız ve özgüvenli bireylere ve yurttaşlara dönüşmesini kolaylaştırmaktadır(Aktan, 2004; 88). Bu yönüyle akademisyenliğin öğrenciye karşı sorumluluklarının ve türlü davranışlarının etik kodlar açısından incelenmesi önemlidir. Ankette etik kodların öğrenciye karşı sorumluluk açısından tanımlanmasını sağlayacak olan toplam 18 tane soru vardır. Söz konusu sorular Tablo: 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2: Ankette Öğrenciye Karşı Sorumlulukları Belirten İfadeler

Anketteki Soru numarası	Öğrenciye Karşı Sorumluluklar İle İlgili Sorular
5	Akademisyenler, öğrencileri küçük düşürücü veya hakaret edici davranışlarda veya eylemlerde bulunmazlar.
6	Akademisyenler, sınav kağıtlarını okumadan, okunmuş gibi göstermezler.
8	Akademisyenler, derse asistanı göndermeyi alışkanlık haline getirmezler.
10	Akademisyenler, öğrencilerine kendi çalışmalarını ile ilgili ödev hazırlatarak, bunlardan faydalanmazlar ve faydalanmayı düşünmezler.
18	Akademisyenler, ders programlarını düzenlerken sadece öğrencinin ve toplumun sağlayacağı faydayı gözetirler.
19	Akademisyenler, öğrencileri ile duygusal ilişki kurmazlar.

20	Akademisyenler, öğrencilerinin başarılarını değerlendirirken tamamen rasyonel davranırlar.
25	Akademisyenler, her ne koşulda olursa olsun cinsel tacize asla izin vermezler.
32	Akademisyenler, öğrencilerine önerecekleri ders kitaplarını belirlerken, sadece öğrenciye sağlayacağı faydayı düşünürler.
33	Akademisyenler, derslere giriş çıkış saatlerine özen gösterirler.
34	Akademisyenler, ders saatleri içinde veya dışında değişik konulardaki bireysel görüşlerini aktarmaya, benimsetmeye çalışmazlar.
35	Akademisyenler, çalışma arkadaşlarını öğrenciye çekiştirmezler.
41	Akademisyenler, kişisel yakınlık ile öğrenci – öğretmen ilişkisini birbirine karıştırmazlar.
42	Akademisyenler, derslerine, konuları güncelleyerek, yenilikleri takip ederek, vs. gerekli özeni gösterirler.
48	Akademisyenler, öğrencilere karşı yaş, cinsiyet, dil, din,ırk, vs. gibi nedenlerle önyargılı davranmazlar.
58	Akademisyenler, siyasal görüş benzerliği, akrabalık, hemşerilik gibi nedenlerden dolayı belirli öğrencilere imtiyazlı davranmazlar.
59	Akademisyenler, öğrencilerini ders dışında özel işlerinde kullanmazlar.
65	Akademisyenler, öğrenci ile her hangi bir menfaat ilişkisine girmezler.

Ankette yapılan bir diğer değerlendirme boyutunu meslektaş unsuru oluşturmaktadır. Üniversiteler; meslektaşlar arası eşitlikçi toplumsal ilişkilerin hâkim olduğu bir kurumdur(Aktan, 2004; 125). Akademisyenler sürekli gelişim için birbirleri ile iletişim ve etkileşim halinde olmalıdırlar. Öte yandan eğitim- öğretim ve araştırma faaliyetlerinde görevli eğitimciler ve araştırmacılar arasında rekabetin olması, üniversitelerde performansı arttırmak için de gereklidir(Aktan, 2004; 105). Bu yaklaşımla etik kodların meslektaş açısından da incelenmesi önemlidir. Anketteki sorular içerisinden meslektaş karşı sorumlulukları belirten toplam 11 soru Tablo:3’de belirtilmiştir.

Tablo 3: Ankette Meslektaş Karşı Sorumlulukları Belirten İfadeler

Anketteki Soru numarası	Meslektaş Karşı Sorumluluklar İle İlgili Sorular
13	Akademisyenler, gerek üst- ast gerekse aynı düzeydeki meslektaşlarıyla gerekli zamanlarda, gerekli ilişkileri kurmaktan kaçınmazlar.
24	Akademisyenler, ast- üst konumundaki meslektaşları ile yaşadıkları herhangi bir sorunu doğrudan üst yönetime aktarmazlar.
37	Akademisyenler, astları arasında iş bölümünde adil davranırlar.
45	Akademisyenler, her ne sebeple olursa olsun astlarını ve meslektaşlarını yönetime karşı kışkırtmazlar.

49	Akademisyenler, şahsi işlerini gerek astlarına gerekse diğer görevlilere gördürmezler.
50	Akademisyenler, astlarını daha fazla çalıştırmak için (çalışmaya motive edebilmek için) vaatlerde bulunmazlar.
52	Akademisyenler, bilim için elde ettikleri bilgiyi meslektaşları ile paylaşırlar.
61	Akademisyenler, ast – üst konumundaki hiçbir meslektaşına asla yalan söylemezler.
66	Akademisyenler, beraber çalışacakları astlarını seçerken özgürce davranırlar.
69	Akademisyenler, kurum içinde çalışma arkadaşlarını veya kurumu etkileyecek davranışlarda (dedikodu vs.) bulunmazlar.
70	Akademisyenler, astlarının performans değerlendirmesinde, her türlü (önyargı, benzerlik, zıtlık, vs.) sübjektif kriterlerden kaçınarak, tamamen adil ve objektif olarak bilimsel liyakate dayalı kriterlerle hareket ederler.

Çalışmanın boyutlarından biri de meslek unsurudur. Bir toplumun ilerleyebilmesi için eğitim ve bilimin çok önemli olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Eğitim ve bilimin yozlaşması toplumu hiç şüphesiz geriye götürür, hatta o toplumun yıkılmasına neden olabilir. Eğitim ve bilim alanında gelişmenin sağlanması için mutlaka bu alanlarda ahlaki ilke ve kuralların oluşturulması gereklidir (Aktan, 2003; 76). Bu sebeple akademisyenlerin mesleklerine karşı yerine getirmeleri gerekli etik ilkeler söz konusudur. Ankette etik kodların tanımlanmasında mesleğe karşı sorumlulukları belirten toplam 16 ifade Tablo: 4’de verilmektedir.

Tablo 4: Ankette Mesleğe Karşı Sorumlulukları Belirten İfadeler

Anketteki Soru Numarası	Mesleğe Karşı Sorumluluklarla İlgili Sorular
9	Akademisyenler, kurum içinde veya dışında yetkisi bulunmadığı halde kurumunu bağlayıcı açıklamalar yapmazlar.
11	Akademisyenler, kılık ve kıyafet konusunda gerekli özen ve titizliği gösterirler.
12	Akademisyenler, mesai saatleri içerisinde kurumlarında bulunmaya özen gösterirler.
23	Akademisyenler, kuruma ait doküman, kaynak ve araçları kasıtlı olarak uzun süre mülkiyetlerinde bulundurmazlar.
26	Akademisyenler, kuruma ilişkin gizli nitelikteki bilgilerin dışarıya sızdırılmaması konusunda azami özen ve dikkati gösterirler.
27	Akademisyenler derslerinde, maddi çıkar sağlamak için belirli kitap, doküman, vs. talep etmezler.

38	Akademisyenler, kurumun bilgisi dışında, başka işlerde çalışmazlar.
46	Akademisyenler, ders dokümanlarını pazarlama yoluyla kazanç elde etmezler.
47	Akademisyenler, kuruma ait araç ve gereçleri kendi şahsi işleri için kullanmazlar.
51	Akademisyenler, kurum içi formel iletişimde hiyerarşik yapıyı dikkate alırlar.
55	Akademisyenler, kurumun düzenlediği toplantılara mazeretsiz olarak katılmamayı alışkanlık haline getirmezler.
60	Akademisyenler, idari işlere ilişkin sorumluluklarını zamanında yerine getirirler.
62	Akademisyenler, çalışma saatleri içerisinde iş dışında uğraşlarla ilgilenmezler.
67	Akademisyenler, kuruma veya bilime yönelik olarak doldurulması gereken form ve dokümanları zamanında teslim ederler.
68	Akademisyenler, her ne amaç için olursa olsun kurum içinde siyasi amaçla hareket etmezler.
71	Akademisyenler, derslerini fiilen yaparlar, “Öğrencinin kapasitesi yeterli değil.”, “maaş düşük” gibi veya “ başka akademisyenlerde böyle yapıyor” diye hareket etmezler.

Çalışmanın dördüncü boyutunu toplum oluşturmaktadır. Üniversite yakın çevrenin, toplumun, ülkenin ve tüm insanlığın, ekonomik, politik, eğitim, sağlık gibi pek çok konuda problemlerine çözüm üretmekle görevlidir(Aktan, 2004; 163). Ayrıca üniversiteler hem toplumsal yapının analizini yapma hem de toplumsal değişim için itici güçtür(<http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=175> erişim tarihi 10.02.2007 13:40). Etik kodların belirlenmesinde akademisyenlerin topluma karşı sorumluluklarını belirten toplam 11 ifade Tablo: 5’de belirtilmiştir.

Tablo 5: Ankette Topluma Karşı Sorumlulukları Belirten İfadeler

Anketteki Soru numarası	Topluma Karşı Sorumluluklarla İlgili Sorular
1	Akademisyenler, yalnızca bilim çevresinin değil, toplumun da güven ve saygısını kazanmaya özen gösterirler.
4	Akademisyenler her zaman özel yaşamlarına dikkat ederler.
14	Akademisyenler, bilimsel çalışmaların sonuçları konusunda toplumu zamanında ve doğru bilgilendirirler.
15	Akademisyenler, yapacakları araştırmalarda insanlık yararını ön planda tutarlar.
28	Akademisyenler, toplumu "bilim" konusunda doğru bir şekilde bilgilendirirler(deprem vb.).

29	Akademisyenler, yaşam biçimi ve davranışlarıyla topluma ve öğrencilere örnek olurlar.
39	Akademisyenler, iyi eğitilmiş, genç bilim adamlarını topluma kazandırır.
53	Akademisyenler, eğitim faaliyetlerini sınıf ile sınırlandırmayarak, her zaman yol gösterici olurlar.
54	Akademisyenler, toplumda yaşam kalitesinin geliştirilmesi konusunda önderlik yaparlar.
56	Akademisyenler, bilinçli yada bilinçsiz olarak yaptıkları yanıltıcı çalışmalarla, kurum veya ülke için ortaya çıkabilecek olumsuz yankılara sebebiyet vermezler.
63	Akademisyenler, mesleki uzmanlık ve üstünlüğü hiçbir zaman insanları aşağılamak, kandırmak için kullanmazlar.

Çalışmanın son boyutunu bilim unsuru oluşturmaktadır. Türkiye Bilimler Akademisinin “Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları” başlıklı yayınında, bilimde ve bilimsel araştırmada ilerleme, güvene dayanır. Bilim insanları, bilim dünyasının kendilerine duyduğu güveni koruyacak nitelik ve nicelikte araştırmalar yapmak zorundadır(Ertekin vd., 2002; 8) görüşü belirtilmektedir. Bu yönüyle etik kodların belirlenmesinde bilim boyutu açısından değerlendirme kaçınılmazdır. Ankette bilime karşı sorumlulukları belirten toplam 15 tane ifade Tablo: 6’da görülmektedir.

Tablo 6: Ankette Bilime Karşı Sorumlulukları Belirten İfadeler

Anketteki Soru numarası	Bilime Karşı Sorumluluklarla İlgili Sorular
2	Akademisyenler, gerçekte var olmayan verileri ve sonuçları çalışmalarında kullanmazlar.
3	Akademisyenler, daha önce yayınlanmış bir yayının tümünü yada belli bir kısmını kaynak göstermeksizin, kendi yayını gibi yeniden yayınlamazlar
7	Akademisyenler, profesyonel iş yaşamı ile ilgili (kongre, seminer, vs.) etkinlikleri ihmal etmezler.
16	Akademisyenler, tek bir çalışmadan çıkan sonuçları yapay bir şekilde bölerek birden fazla yayında yayınlamazlar.
17	Akademisyenler, maddi destek sağlanan çalışmalarında destek sağlayanlara karşı tarafsızdırlar.
21	Akademisyenler, meslektaşlarıyla işbirliğine girmekten kaçınmazlar.
22	Akademisyenler, genç bilim adamlarına önderlik yaparlar.
30	Akademisyenler, aynı verileri ve sonuçları birden fazla yayında değerlendirmezler.
31	Akademisyenler, konularında bilimsel açıdan yetkindirler.

36	Akademisyenler, bilimsel çalışmalarında özeleştiri, dürüstlük ve açıklığı elden bırakmazlar.
40	Akademisyenler, çalışmalarında kaynak olarak sadece kendi sonuçlarını destekleyici görüşler ve çalışmalara yer vermezler.
43	Akademisyenler, bilimsel çalışmalardan sağlanan parasal desteği uygunsuz bir biçimde (bilim dışı amaçlarla) kullanmazlar.
44	Akademisyenler, akademik yükseltme sınavlarında sadece bilimsel liyakate dayalı olarak hareket ederler.
57	Akademisyenler, ikram yazarlığından (çalışmaya herhangi bir desteği bulunmadığı halde çalışmada isminin yer alması) kaçınırlar.
64	Akademisyenler, akademik hayatın her aşamasında “bilimsel liyakat” kriterini temel alırlar.

Ankette katılımcıların demografik özelliklerini belirleme amaçlı 8 tane soruya yer verilmiştir. Bunlar sırasıyla; cinsiyet, yaş, medeni durum, meslekteki kıdem, akademik unvan, bulunduğu kurumda görev yapma süresi, görev yaptığı üniversitenin Devlet yada vakıf üniversitesi olması ve bilimsel faaliyet alanı şeklindedir.

4.5 Güvenirlilik ve Geçerlilik Analizi

Anketin genel olarak güvenilirliğinin anlaşılabilmesi için sorulara verilen yanıtlardan hareketle anketin içsel tutarlılığı araştırılmıştır. Bu amaçla 71 soru ve 172 gözlemden yararlanılarak cronbach alfa korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Söz konusu katsayı 0.9898 olarak elde edilmiştir. Sınıflar arası korelasyon katsayısı 0.5786'dır. Her iki katsayıda 0.0001'den küçük önem seviyesinde istatistiksel olarak sıfırdan farklı çıkmıştır. Buradan genel olarak anketin güvenilirlik açısından uygun bir anket olduğunu söyleyebiliriz.

Ankette etik kodların belirlenmesiyle ilgili oluşturulmuş olan sorular konuyla ilgili yapılan literatür incelemesi ve alanında uzman kişilerin görüş ve önerileri doğrultusunda tarafımızca hazırlanmıştır. Anket sorularının anlaşılabilirliği ve grupların tutarlılığı uygulama öncesinde 11 akademisyene uygulanarak test edilmiştir. Bu yönüyle anketin istenen amaca ulaşmada gerekli donanıma sahip olduğu düşünülmektedir. Bu yönüyle anketin geçerlilik açısından da yeterli olduğunu söyleyebiliriz.

4.6 Verilerin Analiz Yöntemi

Ankette demografik değişkenler frekans dağılım tablolarıyla incelenmişlerdir. Etik kodların belirlenmesiyle ilgili sorular ise; 0: fikrim yok, 1:Hiç katılmıyorum, 5:Kesinlikle katılıyorum olacak şekilde 0 – 5 arasında verilen puanların ortalamaları alınarak incelenmiştir. Anketteki soru sayısının çok ve her bir soruya alınan yanıt türünün fazla olması sebebiyle sorular yukarıda belirtilen 5 boyut dikkate alınarak 5 grupta gruplandırılmışlardır. Her bir grubun ortalaması kendi içinde ve birbirleriyle karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Ayrıca demografik değişkenlerin gruplarda sorulan sorulara etkisini belirleyebilmek için her grup varyans analizi ile incelenmiş, istatistiksel açıdan anlamlı farklılık gözlenmeyen demografik değişkenler tek tek soru bazında varyans analiziyle incelenerek istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar araştırılmıştır.

Anket sorularının gruplanmasıyla ilgili faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizi sonuçlarına göre Bartlett testinde 0.001'den küçük önem seviyesinde veri setinin faktör analizi uygulamaya elverişli olabileceği düşünülmüştür. Analiz sonucunda 6 faktör elde edilmiştir. Ancak elde edilen 6 faktörün, toplam değişkenliği açıklama oranı %59'dur. %70'den küçük bir oran olup elde edilen faktörlerin güvenilirliğini zedelemektedir. Ayrıca analiz sonucu öz değerlerden hareketle (eigen values) bileşen sayısına bağlı olarak çizilen scree grafiğinde kırılmanın olduğu noktada 5 – 6 bileşen elde edilmiştir. Faktör analizi sonucuna göre oluşturulan altı bileşende yığılmanın önemli bir kısmı (yaklaşık %80-90'ı) birinci ve ikinci bileşenlerde olmuştur. Özetle çok dengesiz bir dağılım elde edilmiştir. Ayrıca; faktör analizi ile ilgili olarak; hangi değişkenin hangi faktörü ölçtüğü biliniyorsa ya da bütün değişkenlerin eşit şekilde ağırlıklı dağıldığı yani değişkenin nispi öneminin bilindiği durumlarda faktör analizinin uygulanmaması gerektiği de belirtilmektedir (Tatlıdil, 1996; 256). Çalışmamızda da faktör analizi ile optimal grup sayısı araştırılmakla birlikte dengeli bir dağılım elde edilememesi yüzünden ve yukarıda belirtilen gerekçelerle söz konusu grupta hangi faktörün hangi değişkenle örtüştüğü bilindiği varsayımı ile tarafımızdan hazırlanmıştır. Ancak faktör analizinde scree grafikte elde edilen 5 – 6 bileşen sayısı ipucu olarak algılanarak gruplama 5 sınıf üzerinden yapılmıştır.

4.7 Araştırmadan Elde Edilen Veriler

Ankete katılan 172 akademisyenden %51.2'si erkeklerden, %48.8'i ise kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların %73.2 si 22-40 yaş aralığında, %26.7 ise 41 ve üzeri yaş aralığındadır. Medeni duruma bakacak olursak katılımcıların %59.3'ü evlidir. Ankete katılanların %48.8'lik dilimi 9 ve üzeri, %41.9'u 1 – 9 yıl arası, %9.3'lük kısmı ise 1 yıldan az akademisyen olarak görev yapmaktadır. Ankete katılanları akademik unvanları açısından incelediğimizde, %37.2 araştırma görevlisi, %16.3'u öğretim görevlisi, %21.5'i yardımcı doçent, %15.7'si doçent ve %9.3' ü profesör olarak görev yapmaktadır(Tablo 7).

Tablo 7: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken Adı\ Parametreler													
Cinsiyet		Kadın				Erkek							
Sayısı	Yüzdesi	84	%48.8	88	%51.2								
Yaş		22-28		29-34		35-40		41-46		47-üstü			
Sayısı	Yüzdesi	36	%20.9	43	%25.0	47	%27.3	27	%15.7	19	%11.0		
Medeni Durum		Evlü		Bekâr		Diğer							
Sayısı	Yüzdesi	102	%59.3	64	%37.2	6	%3.5						
Akademisyenlik		0-1 yıldan az		1- 5 yıl		5 - 9 yıl		9 ve üzeri yıl					
Sayısı	Yüzdesi	16	%9.3	33	%19.2	39	%22.7	84	%48.8				
Akademik Unvan		Arş. Grv.		Öğr. Grv.		Yrd. Doç.		Doç.		Prof.			
Sayısı	Yüzdesi	64	%37.2	28	%16.3	37	%21.5	27	%15.7	16	%9.3		
Kurumdaki Görev Süresi		0-1 yıldan az		1-5 yıl		5-9 yıl		9 ve üzeri yıl					
Sayısı	Yüzdesi	19	%11.0	53	%30.8	42	%24.4	58	%33.7				
Üniversite Niteliği		Devlet		Vakıf		Özel							
Sayısı	Yüzdesi	162	%94.2	9	%5.2	1	%0.6						
Faaliyet Alanı		Tıp - Sağlık		Müh.		Fen Bil.		Sos Bil.		Eğitim Bil.		Güzel Sanatlar	
Sayısı	Yüzdesi	24	%14.0	13	%7.6	11	%6.4	111	%64.5	12	%7.0	1	%0.6

Katılımcıların %55.2'si 1-9 yıl arası buldukları üniversitede görev yapmaktadır. Ankete katılanların görev yaptıkları üniversitelerin Devlet yada vakıf üniversitesi olması ise %94.2 oranında devlet üniversitesi, %5.2 vakıf üniversitesi, %0.6'sı ise özel üniversitedir. Akademisyenlerin %64.5'i sosyal bilimler alanında faaliyet gösterirken bu oranı en yakından %14 lük oranla tıp ve sağlık bilimleri izlemektedir. Mühendislik, eğitim bilimleri ve fen bilimleri alanları sırası ile %7.6, %7.0 ve %6.4 oranında anketimize katılım göstermiştir. %0.6 oranla güzel sanatlar ankete en az katılım olan faaliyet alanıdır.

Ankette akademisyenlerin 3 tür kritere göre cevaplama yapması istenmiştir. Bu kriterler i) şu anda çalışmakta oldukları üniversite ii) Türkiye genelindeki üniversiteler iii) akademisyenlik mesleğinde olması gereken şeklinde sıralanmaktadır. Katılımcıların bu kriterlere göre verdikleri puanların genel ortalamaları Tablo: 8’de gösterilmektedir.

Tablo 8: Üç Kritere Göre Puan Ortalamalarının Kıyaslanması

Cevaplama türleri	Şu anda gör. Yap. Üniv.	Türkiye gen.	Akd. önemi	Mes.	Önem seviyesi
Ortalamalar	2.86	2.24	3.97		.000

Buradan genel olarak etik kodların tüm katılımcılar tarafından akademisyenlik mesleği açısından önemsendiğini ancak çalıştıkları üniversite ve Türkiye’deki üniversiteler açısından etik kodların gereği gibi uygulanmadıklarını düşündükleri anlaşılmaktadır.

4.7.1 Etik Kodların Öğrenciye Karşı Sorumluluklar Açısından İncelenmesi

Ankette yer alan etik ilkelerin gruplandırılması sonucunda, öğrenciye karşı sorumlulukla ilgili ifadeler belirlenmiştir. Söz konusu ifadelere katılımcılar tarafından, i) Türkiye genelinde uygulanması ve ii) Akademisyenlik mesleğindeki önemi açısından, verilen puanların aritmetik ortalamalarıyla Tablo: 9 oluşturulmuştur.

Tablo 9: Akademisyenlik Mesleğinde Öğrenciye Karşı Türkiye’de Uygulanan ve İdealde Olması İstenen Etik İlkeler

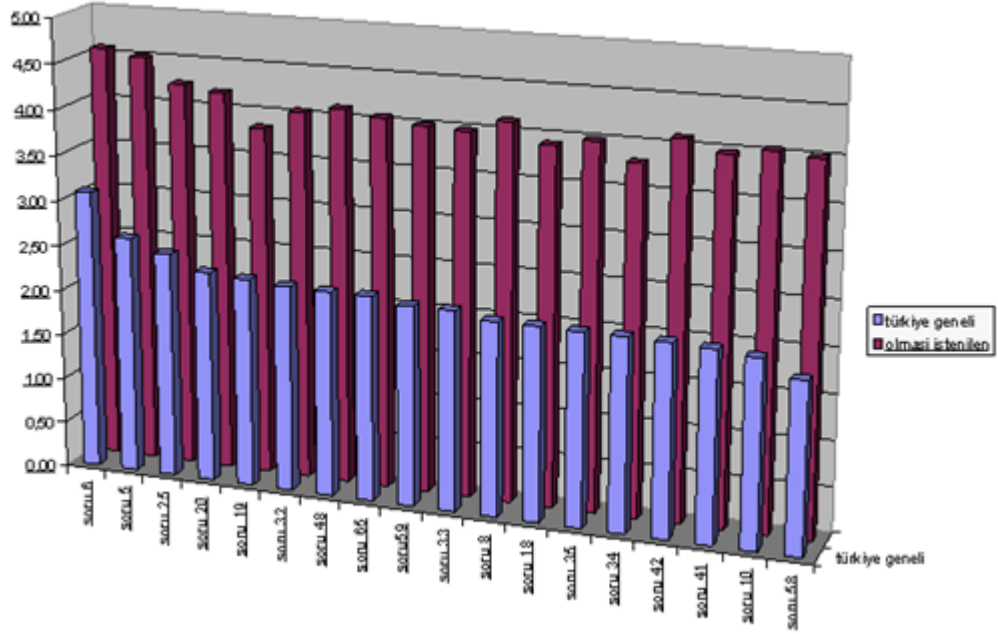
Anketteki Soru Numaraları	Öğrenciye Karşı Sorumlulukla İlgili Sorular	Türkiye Genelinde Uygulanan	İdeal Açından Verilen Önem
6	Akademisyenler, sınav kağıtlarını okumadan, okunmuş gibi göstermezler.	3.09	4.58
5	Akademisyenler, öğrencileri küçük düşürücü veya hakaret edici davranışlarda veya eylemlerde bulunmazlar.	2.62	4.51
25	Akademisyenler, her ne koşulda olursa olsun cinsel tacize asla izin vermezler.	2.49	4.25
20	Akademisyenler, öğrencilerinin başarılarını değerlendirirken tamamen rasyonel davranırlar.	2.33	4.19
19	Akademisyenler, öğrencileri ile duygusal ilişki kurmazlar.	2.30	3.84

32	Akademisyenler, öğrencilerine önerecekleri ders kitaplarını belirlerken, sadece öğrenciye sağlayacağı faydayı düşünürler.	2.27	4.05
48	Akademisyenler, öğrencilere karşı yaş, cinsiyet, dil, din, ırk, vs. gibi nedenlerle önyargılı davranmazlar.	2.26	4.12
65	Akademisyenler, öğrenci ile her hangi bir menfaat ilişkisine girmezler.	2.26	4.06
59	Akademisyenler, öğrencilerini ders dışında özel işlerinde kullanmazlar.	2.20	4.01
33	Akademisyenler, derslere giriş çıkış saatlerine özen gösterirler.	2.20	3.99
8	Akademisyenler, derse asistanı göndermeyi alışkanlık haline getirmezler.	2.13	4.13
18	Akademisyenler, ders programlarını düzenlerken sadece öğrencinin ve toplumun sağlayacağı faydayı gözetirler.	2.13	3.92
35	Akademisyenler, çalışma arkadaşlarını öğrenciye çekiştirmezler.	2.12	4.00
34	Akademisyenler, ders saatleri içinde veya dışında değişik konulardaki bireysel görüşlerini aktarmaya, benimsetmeye çalışmazlar.	2.12	3.81
42	Akademisyenler, derslerine, konuları güncelleyerek, yenilikleri takip ederek, vs. gerekli özeni gösterirler.	2.11	4.10
41	Akademisyenler, kişisel yakınlık ile öğrenci – öğretmen ilişkisini birbirine karıştırmazlar.	2.09	3.98
10	Akademisyenler, öğrencilerine kendi çalışmaları ile ilgili ödev hazırlatarak, bunlardan faydalanmazlar ve faydalanmayı düşünmezler.	2.05	4.05
58	Akademisyenler, siyasal görüş benzerliği, akrabalık, hemşerilik gibi nedenlerden dolayı belirli öğrencilere imtiyazlı davranmazlar.	1.87	4.01
Toplam		2.26	4.09

Ülkemiz üniversiteleri dikkate alınarak verilen puanların ortalamalarına, göre en yüksek ortalama ‘3.09’ en düşük ortalama ise ‘1.87’ dir. Bu noktadan hareketle ankete katılanların öğrenciye karşı sorumluluk açısından Türkiye genelindeki üniversitelerde akademik etik ile ilgili belirtilen görüşlerin uygulanmadığını düşündüğü anlaşılmaktadır. Genel ortalamanın da ‘2.26’ çıkması böyle bir sonucu

desteklemektedir. Öğrenciye karşı sorumluluk açısından en çok desteklenen görüş '3.09' ortalama ile akademisyenlerin sınav kâğıtlarını okumadan, okunmuş gibi göstermemesi gerektiği düşüncesidir. Bu görüş ortalama üzerinde bir puan alması sebebiyle en çok uyulduğu düşünülen görüştür. En az desteklenen görüş ise '1.87' ortalama ile akademisyenlerin siyasi görüş benzerlikleri, akrabalık, hemşerilik gibi nedenlerden dolayı belirli öğrencilere imtiyazlı davranmamaları gerektiğidir. Bu görüşün ortalamanın oldukça altında olması sebebiyle Türkiye genelinde çok uygulanmadığını göstermektedir.

Ankete katılanlardan bilimsel etiğin öğrenciye karşı sorumluluk açısından değerlendirilmesinde aynı soruları meslekteki önemini dikkate alarak yanıtlamaları istenmiştir. Sorulara '0' fikrim yok, '1' kesinlikle katılmıyorum, '5' tamamen katılıyorum olacak şekilde alınan puanların ortalamaları Tablo: 9'da gösterilmektedir. Tablo: 9'a göre en yüksek ortalama '4.58' en düşük ortalama ise '3.81' dir. Ankete katılan herkesin öğrenciye karşı sorumluluk açısından bilimsel etik ile ilgili ankette belirtilen görüşlere katıldığı anlaşılmaktadır. Genel ortalamanın da '4.09' çıkması böyle bir sonucu desteklemektedir. Öğrenciye karşı sorumluluk açısından en çok desteklenen görüş '4.58' ortalama ile akademisyenlerin sınav kâğıtlarını okumadan, okunmuş gibi göstermemesi gerektiği düşüncesidir. En az desteklen görüş ise '3.81' ortalama ile akademisyenlerin ders saatleri içinde veya dışında değişik konulardaki bireysel görüşlerini aktarmaya, benimsetmeye çalışmaması gerektiğidir. Öğrenciye karşı etik ilkelere ilişkin verilen yanıtlar aşağıdaki Şekil: 5'de görülebilmektedir.

Şekil 5: Etik Kodların Öğrenciye Karşı Sorumluluk Açısından Kıyaslanması

4.7.2 Etik Kodların Meslektaşına Karşı Sorumluluk Açısından İncelenmesi

Ankette yer alan etik ilkelerin gruplandırılması sonucunda, akademisyenlik mesleğinde meslektaşına karşı sorumlulukla ilgili ifadeler belirlenmiştir. Bu ifadelere katılımcılar tarafından, i) Türkiye genelinde uygulanması ve ii) Akademisyenlik mesleğindeki önemi açısından, verilen puanların aritmetik ortalamalarıyla Tablo: 10 oluşturulmuştur.

Tablo 10: Akademisyenlik Mesleğinde Meslektaşına Karşı Türkiye’de Uygulanan ve İdealde Olması İstenen Etik İlkeler

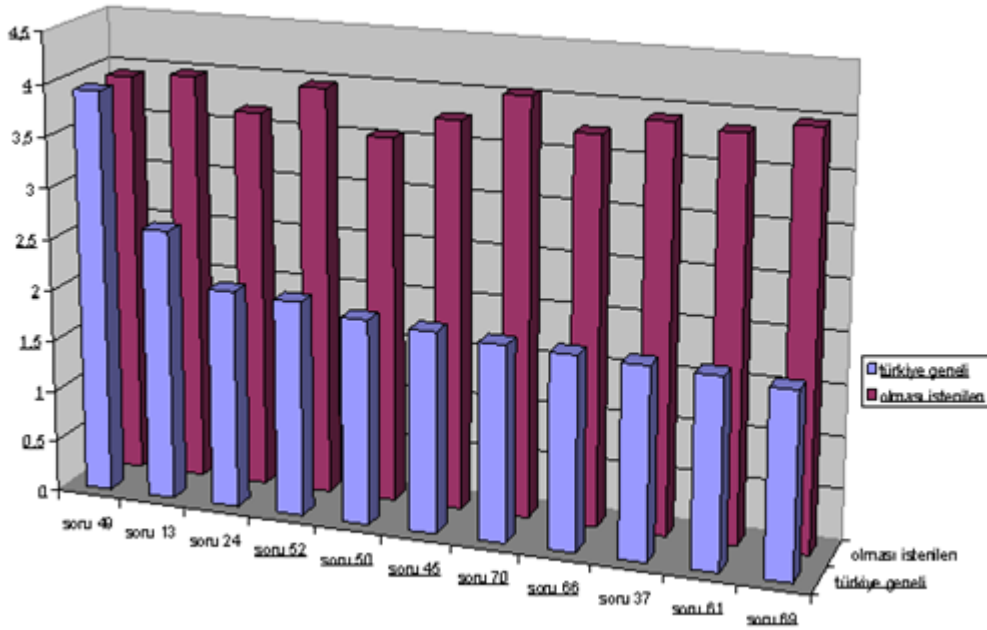
Anketteki Soru Numaraları	Meslektaşına Karşı Sorumlulukla İlgili Sorular	Türkiye Geneline Uygulanan	İdeal Açısından Verilen Önem
49	Akademisyenler, şahsi işlerini gerek astlarına gerekse diğer görevlilere gördürmezler.	3.93	3.93
13	Akademisyenler, gerek üst- ast gerekse aynı düzeydeki meslektaşlarıyla gerekli zamanlarda, gerekli ilişkileri kurmaktan kaçınmazlar.	2.64	3.98
24	Akademisyenler, ast- üst konumundaki meslektaşları ile yaşadıkları herhangi bir sorunu doğrudan üst yönetime aktarmazlar.	2.12	3.68

52	Akademisyenler, bilim için elde ettikleri bilgiyi meslektaşları ile paylaşırlar.	2.09	3.97
50	Akademisyenler, astlarını daha fazla çalıştırmak için (çalışmaya motive edebilmek için) vaatlerde bulunmazlar.	1.99	3.55
45	Akademisyenler, her ne sebeple olursa olsun astlarını ve meslektaşlarını yönetime karşı kışkırtmazlar.	1.95	3.77
70	Akademisyenler, astlarının performans değerlendirmesinde, her türlü (önyargı, benzerlik, zıtlık, vs.) sübjektif kriterlerden kaçınarak, tamamen adil ve objektif olarak bilimsel liyakate dayalı kriterlerle hareket ederler.	1.90	4.05
66	Akademisyenler, beraber çalışacakları astlarını seçerken özgürce davranırlar.	1.88	3.75
37	Akademisyenler, astları arasında iş bölümünde adil davranırlar.	1.86	3.92
61	Akademisyenler, ast – üst konumundaki hiçbir meslektaşına asla yalan söylemezler.	1.84	3.87
69	Akademisyenler, kurum içinde çalışma arkadaşlarını veya kurumu etkileyecek davranışlarda (dedikodu vs.) bulunmazlar.	1.79	3.98
Toplam		2.18	3.86

Etik kodların meslektaşına karşı sorumluluk açısından incelenmesinde ülkemiz genelindeki yüksek öğretim kurumları dikkate alınarak verilen puanların ortalamalarına göre Tablo:10 oluşturulmuştur. Bu tabloya göre en yüksek ortalama ‘3.93’ en düşük ortalama ise ‘1.79’ dur. Ankete katılanların meslektaşına karşı sorumluluk açısından Türkiye genelindeki üniversitelerde akademik etik ile ilgili ankette belirtilen görüşlerin uygulanmadığını düşündüğü anlaşılmaktadır. Genel ortalamanın da ‘2.18’ çıkması böyle bir sonucu desteklemektedir. Meslektaşına karşı sorumluluk açısından en çok desteklenen görüş ‘3.93’ ortalama ile akademisyenlerin şahsi işlerini gerek astlarına gerekse diğer görevlilere gördürmemeleri gerektiği düşüncesidir. Bu görüş ortalama üzerinde bir puan alması sebebiyle en çok uyulduğu düşünülen görüştür. En az desteklenen görüş ise ‘1.79’ ortalama ile akademisyenlerin kurum içinde çalışma arkadaşlarını veya kurumu etkileyecek davranışlarda (dedikodu vb.) bulunmamaları gerektiğidir. Bu görüşün ortalamasının altında olması Türkiye genelinde çok uygulanmadığını göstermektedir.

Aynı sorulara verilen yanıtların meslekteki önemi açısından değerlendirilmesinde; en yüksek ortalama '4.05' en düşük ortalama ise '3.55' dir. Ankete katılan herkesin meslektaşına karşı sorumluluk açısından bilimsel etik ile ilgili ankette belirtilen görüşlere katıldığı anlaşılmaktadır. Genel ortalamanın da '3.86' çıkması böyle bir sonucu desteklemektedir. Meslektaşına karşı sorumluluk açısından en çok desteklenen görüş '4.05' ortalama ile akademisyenlerin asstlarının performans değerlendirmesinde, her türlü (önyargı, benzerlik, zıtlık, vs.)sübjektif kriterlerden kaçınarak, tamamen adil ve objektif olarak bilimsel liyakate dayalı kriterlerle hareket etmesi gerektiği düşüncesidir. En az desteklen görüş ise '3.55' ortalama ile akademisyenlerin asstlarını daha fazla çalıştırmak için (çalışmaya motive edebilmek için) vaatlerde bulunmaması gerektiğidir.

Her iki bakış açısıyla meslektaşına karşı sorumluluk açısından elde edilen sonuçlar Şekil: 6'da görülmektedir.

Şekil 6: Etik Kodların Meslektaşına Karşı Sorumluluk Açısından İncelenmesi

4.7.3 Etik Kodların Mesleğe Karşı Sorumluluk Açısından İncelenmesi

Etik kodların mesleğe karşı sorumluluk açısından incelenmesinde hem ülkemiz yüksek öğretim kurumlarında uygulanması hem de meslek açısından önemi dikkate alınarak verilen ortalamaları Tablo: 11’de görülmektedir.

Tablo 11: Akademisyenlik Mesleğinde Mesleğe Karşı Türkiye’de Uygulanan ve İdealde Olması İstenen Etik İlkeler

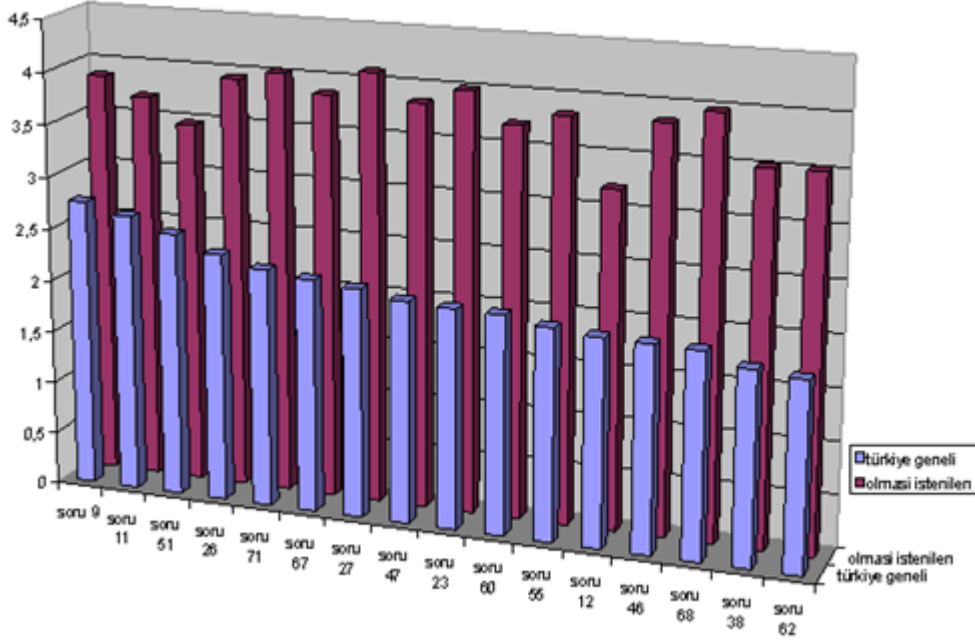
Anketteki Soru Numaraları	Mesleğe Karşı Sorumlulukla İlgili Sorular	Türkiye Geneline Uygulanan	İdeal Açısından Verilen Önem
9	Akademisyenler, kurum içinde veya dışında yetkisi bulunmadığı halde kurumunu bağlayıcı açıklamalar yapmazlar.	2.76	3.87
11	Akademisyenler, kılık ve kıyafet konusunda gerekli özen ve titizliği gösterirler.	2.66	3.70
51	Akademisyenler, kurum içi formel iletişimde hiyerarşik yapıyı dikkate alırlar.	2.53	3.47
26	Akademisyenler, kuruma ilişkin gizli nitelikteki bilgilerin dışarıya sızdırılmaması konusunda azami özen ve dikkati gösterirler.	2.38	3.94
71	Akademisyenler, derslerini fiilen yaparlar, “Öğrencinin kapasitesi yeterli değil.”, “maaş düşük” gibi veya “ başka akademisyenlerde böyle yapıyor” diye hareket etmezler.	2.28	4.03
67	Akademisyenler, kuruma veya bilime yönelik olarak doldurulması gereken form ve dokümanları zamanında teslim ederler.	2.23	3.86
27	Akademisyenler derslerinde, maddi çıkar sağlamak için belirli kitap, doküman ,vs. talep etmezler.	2.19	4.10
47	Akademisyenler, kuruma ait araç ve gereçleri kendi şahsi işleri için kullanmazlar.	2.12	3.85
23	Akademisyenler, kuruma ait doküman, kaynak ve araçları kasıtlı olarak uzun süre mülkiyetlerinde bulundurmazlar.	2.10	4.00
60	Akademisyenler, idari işlere ilişkin sorumluluklarını zamanında yerine getirirler.	2.09	3.72
55	Akademisyenler, kurumun düzenlediği toplantılara mazeretsiz olarak katılmamayı alışkanlık haline getirmezler.	2.02	3.84

12	Akademisyenler, mesai saatleri içerisinde kurumlarında bulunmaya özen gösterirler.	1.98	3.21
46	Akademisyenler, ders dokümanlarını pazarlama yoluyla kazanç elde etmezler.	1.97	3.85
68	Akademisyenler, her ne amaç için olursa olsun kurum içinde siyasi amaçla hareket etmezler.	1.96	3.98
38	Akademisyenler, kurumun bilgisi dışında, başka işlerde çalışmazlar.	1.84	3.52
62	Akademisyenler, çalışma saatleri içerisinde iş dışında uğraşlarla ilgilenmezler.	1.80	3.53
Toplam		2.18	3.78

Türkiye genelinde uygulanma açısından verilen puanların ortalamaları incelendiğinde en yüksek ortalama ‘2.76’ en düşük ortalama ise ‘1.80’ dir. Ankete katılanların mesleğe karşı sorumluluk açısından Türkiye genelindeki üniversitelerde akademik etik ile ilgili ankette belirtilen görüşlerin uygulanmadığını düşündüğü anlaşılmaktadır. Genel ortalamanın da ‘2.18’ çıkması böyle bir sonucu desteklemektedir. Mesleğe karşı sorumluluk açısından en çok desteklenen görüş ‘2.76’ ortalama ile akademisyenlerin kurum içinde veya dışında yetkisi bulunmadığı halde kurumunu bağlayıcı açıklamalar yapmaması gerektiği düşüncesidir. Bu görüş ortalama üzerinde bir puan alması sebebiyle en çok uyulduğu düşünülen görüştür. En az desteklenen görüş ise ‘1.80’ ortalama ile akademisyenlerin çalışma saatleri içerisinde iş dışında uğraşlarla ilgilenmemesi gerektiğidir. Bu görüşün ortalamasının altında olması Türkiye genelinde çok uygulanmadığını göstermektedir.

Aynı sorulara meslekteki önemi açısından verilen puanların ortalamalarına bakıldığında en yüksek ortalama ‘4.10’ en düşük ortalama ise ‘3.21’ dir. Ankete katılan herkesin akademisyenlik mesleğine karşı sorumluluk açısından bilimsel etik ile ilgili ankette belirtilen görüşlere katıldığı anlaşılmaktadır. Genel ortalamanın da ‘3.78’ çıkması böyle bir sonucu desteklemektedir. Akademisyenlik mesleğine karşı sorumluluk açısından en çok desteklenen görüş ‘4.10’ ortalama ile akademisyenlerin derslerinde, maddi çıkar sağlamak için belirli kitap, doküman, vs. talep etmemeleri gerektiği düşüncesidir. En az desteklenen görüş ise ‘3.21’ ortalama ile akademisyenlerin mesai saatleri içerisinde kurumlarında bulunmaya özen göstermeleri gerektiğidir.

Etik kodların mesleğe karşı sorumluluk açısından incelenmesinde elde edilen sonuçlar Şekil: 7’de görülmektedir. Grafikte görüldüğü üzere, meslek açısından önemi ile Türkiye genelindeki üniversitelerde uygulanması ile belirgin farklılık dikkati çekmektedir.

Şekil 7: Etik Kodların Mesleğe Karşı Sorumluluk Açısından İncelenmesi

4.7.4 Etik Kodların Topluma Karşı Sorumluluk Açısından İncelenmesi

Etik kodların akademisyenlik mesleğinin topluma karşı sorumluluk açısından belirlenmesinde sorulan sorulara verilen puanların ortalamasıyla Tablo: 12 oluşturulmuştur.

Topluma karşı sorumluluğun ülkemizde üniversiteler dikkate alınarak yanıtlanmasından elde edilen ortalamalara göre, en yüksek ortalama ‘2.92’ en düşük ortalama ise ‘2.03’ dür. Ankete katılanların topluma karşı sorumluluk açısından Türkiye genelindeki üniversitelerde akademik etik ile ilgili ankette belirtilen görüşlerin uygulanmadığını düşündüğü anlaşılmaktadır. Genel ortalamanın da ‘2.37’ çıkması böyle bir sonucu desteklemektedir.

Tablo 12: Akademisyenlik Mesleğinde Topluma Karşı Türkiye’de Uygulanan ve İdealde Olması İstenen Etik İlkeler

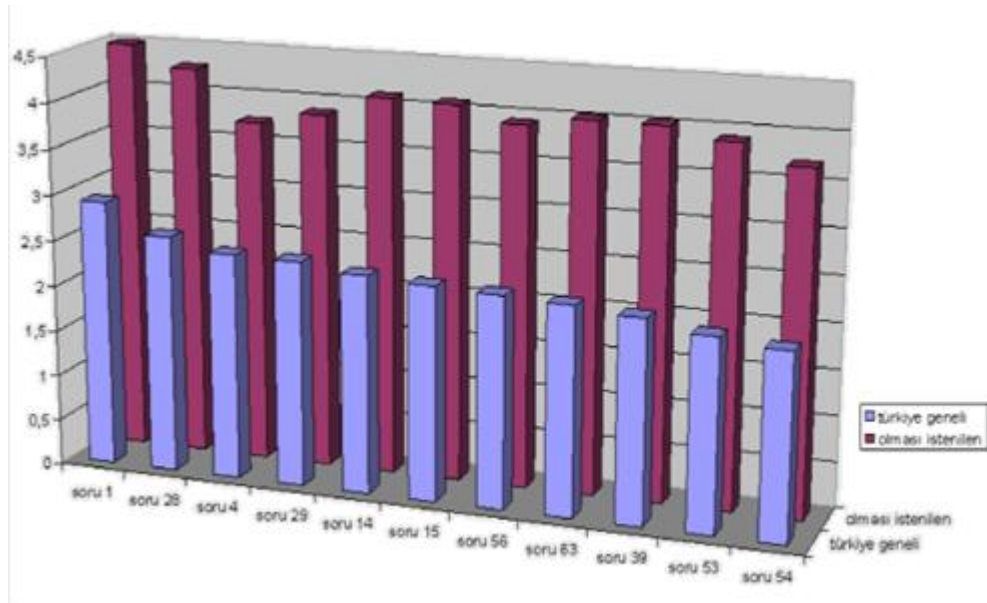
Anketteki Soru Numaraları	Topluma Karşı Sorumlulukla İlgili Sorular	Türkiye Geneline Uygulanan	İdeal Açısından Verilen Önem
1	Akademisyenler, yalnızca bilim çevresinin değil, toplumun da güven ve saygısını kazanmaya özen gösterirler.	2.92	4.50
28	Akademisyenler, toplumu “bilim” konusunda doğru bir şekilde bilgilendirirler(deprem vb.).	2.60	4.28
4	Akademisyenler her zaman özel yaşamlarına dikkat ederler.	2.47	3.74
29	Akademisyenler, yaşam biçimi ve davranışlarıyla topluma ve öğrencilere örnek olurlar.	2.46	3.88
14	Akademisyenler, bilimsel çalışmaların sonuçları konusunda toplumu zamanında ve doğru bilgilendirirler.	2.38	4.11
15	Akademisyenler, yapacakları araştırmalarda insanlık yararını ön planda tutarlar.	2.34	4.09
56	Akademisyenler, bilinçli yada bilinçsiz olarak yaptıkları yanıltıcı çalışmalarla, kurum veya ülke için ortaya çıkabilecek olumsuz yankılara sebebiyet vermezler.	2.31	3.93
63	Akademisyenler, mesleki uzmanlık ve üstünlüğü hiçbir zaman insanları aşağılamak, kandırmak için kullanmazlar.	2.28	4.03
39	Akademisyenler, iyi eğitilmiş, genç bilim adamlarını topluma kazandırır.	2.22	4.03
53	Akademisyenler, eğitim faaliyetlerini sınıf ile sınırlandırmayarak, her zaman yol gösterici olurlar.	2.10	3.91
54	Akademisyenler, toplumda yaşam kalitesinin geliştirilmesi konusunda önderlik yaparlar.	2.03	3.71
Toplam		2.37	4.01

Topluma karşı sorumluluk açısından en çok desteklenen görüş ‘2.92’ ortalama ile akademisyenlerin yalnızca bilim çevresinin değil, toplumun da güven ve saygısını kazanmaya özen göstermesi gerektiği düşüncesidir. Bu görüş ortalama üzerinde bir puan alması sebebiyle en çok uyulduğu düşünülen görüştür. En az desteklenen görüş ise ‘2.03’ ortalama ile akademisyenlerin toplumda yaşam kalitesinin geliştirilmesi

konusunda önderlik yapması gerektiğidir. Bu görüşün ortalamasının altında olması Türkiye genelinde çok uygulanmadığını göstermektedir.

Ankete katılanlar akademisyenlik mesleğinde etiğin, topluma karşı sorumluluk açısından değerlendirilmesinde en yüksek ortalama '4.50' en düşük ortalama ise '3.71' dir. Ankete katılan herkesin topluma karşı sorumluluk açısından bilimsel etik ile ilgili ankette belirtilen görüşlere katıldığı anlaşılmaktadır. Genel ortalamasının da '4.01' çıkması böyle bir sonucu desteklemektedir. Topluma karşı sorumluluk açısından en çok desteklenen görüş '4.50' ortalama ile akademisyenlerin yalnız bilim çevresi tarafından değil, toplumun güven ve saygınlığını kazanması gerektiği düşüncesidir. En az desteklenen görüş ise '3.71' ortalama ile akademisyenlerin yaşam kalitesini geliştirme konusunda önderlik yapmaları gerektiğidir.

Elde edilen sonuçların topluca gösterildiği Şekil:8 incelendiğinde öncekilere benzer durum bu grafikte de görülmektedir. Meslekteki önemi ve Türkiye genelinde uygulanması arasında ortalamaları kıyasladığımızda belirgin bir farklılık vardır.

Şekil 8: Etik Kodların Topluma Karşı Sorumluluk Açısından İncelenmesi

4.7.5 Etik Kodların Bilime Karşı Sorumluluklar Açısından İncelenmesi

Etik kodların bilime karşı sorumluluk açısından incelenmesinde elde edilen sonuçlar Tablo: 13’de görülmektedir.

Tablo 13: Akademisyenlik Mesleğinde Bilime Karşı Sorumluluk Açısından Türkiye’de Uygulanan ve İdealde Olması İstenen Etik İlkeler

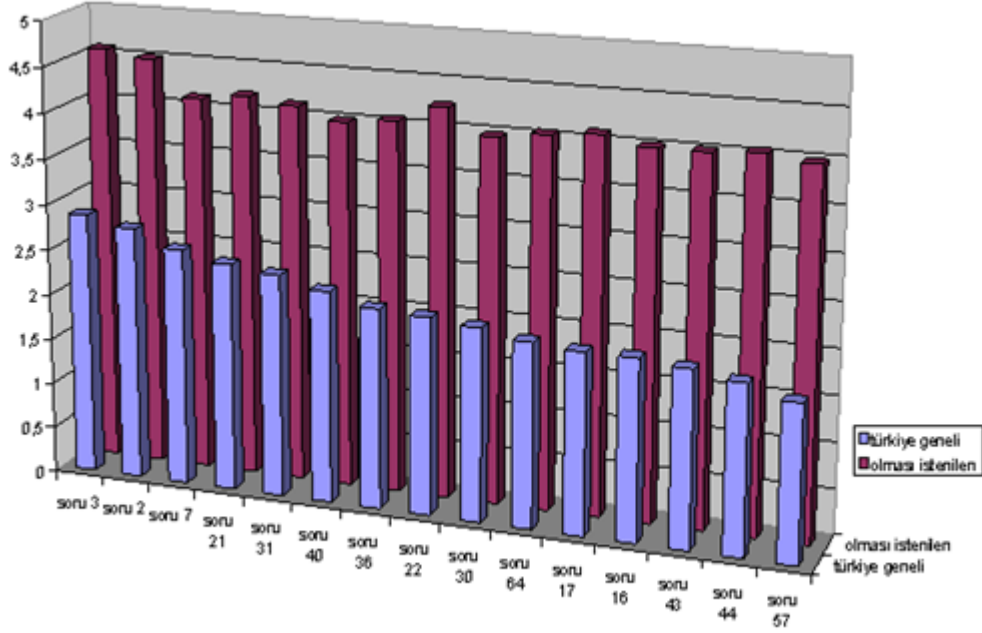
Anketteki Soru Numaraları	Bilime Karşı Sorumlulukla İlgili Sorular	Türkiye Geneline Uygulanan	İdeal Açısından Verilen Önem
3	Akademisyenler, daha önce yayınlanmış bir yayının tümünü yada belli bir kısmını kaynak göstermeksizin, kendi yayını gibi yeniden yayınlamazlar	2.88	4.58
2	Akademisyenler, gerçekte var olmayan verileri ve sonuçları çalışmalarında kullanmazlar.	2.78	4.51
7	Akademisyenler, profesyonel iş yaşamı ile ilgili (kongre, seminer, vs.) etkinlikleri ihmal etmezler.	2.60	4.12
21	Akademisyenler, meslektaşlarıyla işbirliğine girmekten kaçınmazlar.	2.50	4.19
31	Akademisyenler, konularında bilimsel açıdan yetkindirler.	2.44	4.13
40	Akademisyenler, çalışmalarında kaynak olarak sadece kendi sonuçlarını destekleyici görüşler ve çalışmalara yer vermezler.	2.32	4.00
36	Akademisyenler, bilimsel çalışmalarında özeleştiri, dürüstlük ve açıklığı elden bırakmazlar.	2.19	4.06
22	Akademisyenler, genç bilim adamlarına önderlik yaparlar.	2.16	4.25
30	Akademisyenler, aynı verileri ve sonuçları birden fazla yayında değerlendirmezler.	2.11	3.98
64	Akademisyenler, akademik hayatın her aşamasında “bilimsel liyakat” kriterini temel alırlar.	2.02	4.05
17	Akademisyenler, maddi destek sağlanan çalışmalarında destek sağlayanlara karşı tarafsızdırlar.	1.98	4.10
16	Akademisyenler, tek bir çalışmadan çıkan sonuçları yapay bir şekilde bölerek birden fazla yayında yayınlamazlar.	1.98	4.01

43	Akademisyenler, bilimsel çalışmalardan sağlanan parasal desteği uygunsuz bir biçimde (bilim dışı amaçlarla)kullanmazlar.	1.93	4.01
44	Akademisyenler, akademik yükseltme sınavlarında sadece bilimsel liyakate dayalı olarak hareket ederler.	1.85	4.05
57	Akademisyenler, ikram yazarlığından (alışmaya herhangi bir desteği bulunmadığı halde çalışmada isminin yer alması) kaçınırlar.	1.71	3.99
Toplam		2.23	4.09

Ülkemizde niversitelerdeki uygulamalar dikkate alınarak verilen puanların ortalamalarına göre, en yüksek ortalama ‘2.88’ en düşük ortalama ise ‘1.71’ dir. Ankete katılanların bilime karşı sorumluluk açısından Türkiye genelindeki üniversitelerde akademik etik ile ilgili ankette belirtilen görüşlerin uygulanmadığını düşündüğü anlaşılmaktadır. Genel ortalamanın da ‘2.23’ çıkması böyle bir sonucu desteklemektedir. Bilime karşı sorumluluk açısından en çok desteklenen görüş ‘2.88’ ortalama ile akademisyenlerin daha önce yayınlanmış bir yayının tümünü yada belli bir kısmını kaynak göstermeksizin, kendi yayını gibi yeniden yayınlaması gerektiği düşüncesidir. Bu görüş ortalama üzerinde bir puan alması sebebiyle en çok uyulduğu düşünülen görüştür. En az desteklenen görüş ise ‘1.71’ ortalama ile akademisyenlerin ikram yazarlığından kaçınmaları gerektiğidir. Bu görüşün puanının ortalamasının oldukça altında olması Türkiye genelinde çok uygulanmadığını göstermektedir.

Aynı sorulara akademisyenlik mesleğindeki önemi açısından verilen puanların ortalamalarına göre en yüksek ortalama ‘4.58’ en düşük ortalama ise ‘3.88’ dir. Ankete katılan herkesin bilime karşı sorumluluk açısından bilimsel etik ile ilgili ankette belirtilen görüşlere katıldığı anlaşılmaktadır. Genel ortalamanın da ‘4.09’ çıkması böyle bir sonucu desteklemektedir. Bilime karşı sorumluluk açısından en çok desteklenen görüş ‘4.58’ ortalama ile akademisyenlerin daha önce yayınlanmış bir yayının tümünü yada belli bir kısmını kaynak göstermeksizin, kendi yayını gibi yeniden yayınlaması gerektiği düşüncesidir. En az desteklenen görüş ise ‘3.98’ ortalama ile akademisyenlerin aynı verileri ve sonuçları birden fazla yayında değerlendirmemesi gerektiğidir.

Aşağıda yer alan Şekil: 9 incelendiğinde bu bölümde akademisyenlik mesleğindeki önemi ve Türkiye genelindeki uygulamaları açısından önemli farklılıklar olduğu dikkat çekmektedir.

Şekil 9: Etik Kodların Bilime Karşı Sorumluluk Açısından İncelenmesi

Etik kodlar a) öğrenci b) meslektaş c) meslek d) toplum e) bilim açısından beş grupta incelenmiştir. Her gruptaki ifadeler için iki farklı bakış açısıyla verilen yanıtların ortalamaları arasındaki farklılıklar istatistiksel açıdan da araştırılmıştır. 0.000001'den küçük önem seviyesinde tüm gruplarda ülkemizde var olan fiili durum ve akademisyenlik mesleğinde olması istenilen durum ortalamaları arasında anlamlı farklılık elde edilmiştir. Bu farklılıklar Tablo: 14'de görülmektedir.

Tablo: 14'de görüldüğü üzere gruplara verilen yanıtların ortalamaları sonucunda verilen ifadelerin her grup için 'akademisyenlik mesleğindeki önemi', 'Türkiye genelinde üniversitelerde uygulamasından daha yüksek çıkmıştır. Ankete katılan akademisyenler belirtilen ifadelerin akademisyenlik mesleği açısından çok önemli olduğunu belirtirken, diğer yandan da bu ilkelerin ülkemiz üniversitelerinde gereği gibi uygulanmadığını belirtmektedir. Bu görüş istatistiksel açıdan da desteklenmektedir.

Tablo 14: Etik İlkelerle İlgili Görüşlerin Türkiye Geneline Uygulanan Durum İle Akademisyenlik Mesleğindeki Önemi Açısından Karşılaştırılması

	Türkiye Geneline Uygulanan	Akademisyenlik Mesleğindeki Önemi	Ortalamalar Arasındaki Fark	Önem Seviyesi
Öğrenciye Karşı Sorumluluklar	2.26	4.09	1.83	.000
Meslektaşına Karşı Sorumluluklar	2.18	3.87	1.68	.000
Mesleğe Karşı Sorumluluklar	2.18	3.78	1.60	.000
Topluma Karşı Sorumluluklar	2.37	4.01	1.64	.000
Bilime Karşı Sorumluluklar	2.23	4.14	1.91	.000

Akademisyenler en çok bilime karşı sorumlulukları önemsemekte, bunu öğrenciye ve topluma karşı sorumluluk izlemektedir. Ülkemiz yükseköğretim kurumları dikkate alındığında da en az uygulanan ya da önemsenmeyen boyutun meslek ve meslektaşına karşı sorumluluk olduğu bunu öğrenci ve bilime karşı sorumluluğun izlediği görülmektedir.

4.8 Demografik Değişkenlerin Belirtilen Görüşlere Etkisi

Ankette yer alan sorulara, demografik değişkenlerin etkisini belirleyebilmek için söz konusu demografik değişkenler tek tek soru bazında varyans analizi ile incelenerek anlamlı farklılıklar araştırılmıştır. Soru bazında anlamlı farklılık elde edilebilen demografik özellikler, cinsiyet ve medeni durumdur.

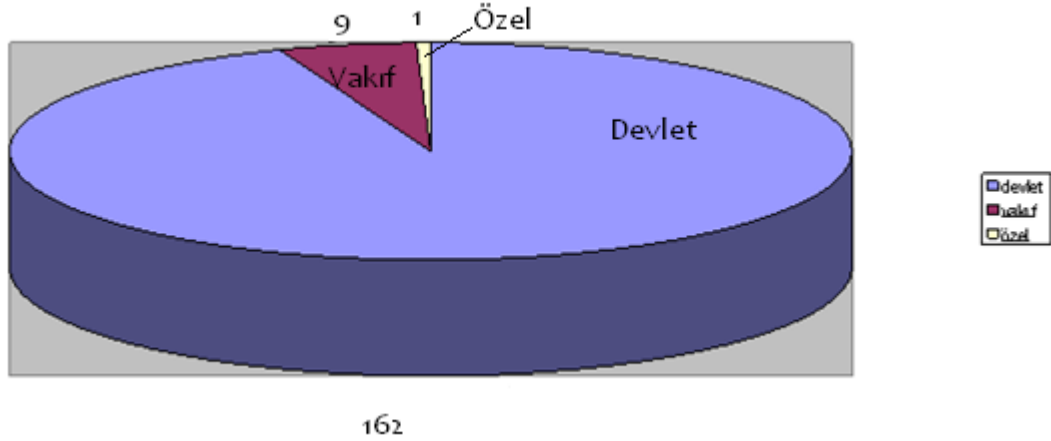
4.8.1 Boyutlar Açısından Anlamlı Farklılıklar

Demografik verilerin etkisinde boyutlar arasında çeşitli farklılıklar görülmüştür. Bu farklılıklar aşağıda söz edildiği şekildedir.

4.8.1.1 Üniversite Niteliğine Göre Anlamlı Farklılıklar

Türkiye’de 2007 yılı itibarıyla toplam 93 üniversite bulunmaktadır. Bu üniversitelerin 68’i devlet üniversitesi iken, 25 tanesi özel üniversitedir (http://64.233.183.104/search?q=cache:0iStWSEl5_sJ:www.basbakanlik.gov.tr/docs/kk

gm/kanuntasarilari/yuksekogretim%2520kurumlari.doc+%22devlet+%C3%BCniversite+si+say%C4%B1s%C4%B1%22&hl=tr&ct=clnk&cd=1&gl=tr erişim tarihi 04.07.2007 saat 18.33). Ankete katılan akademisyenlerin üniversite niteliklerine göre dağılımları Şekil: 10’da verilmiştir.

Şekil 10: Devlet, Vakıf yada Özel Üniversitelerin Demografik Dağılım

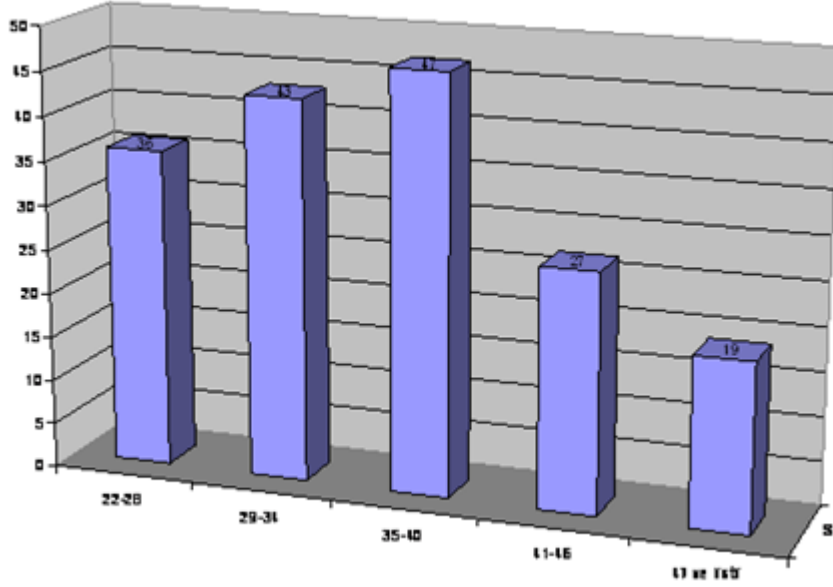
Üniversitenin devlet, vakıf yada özel üniversite olması değişkenin, oluşturulan gruplarda yer alan sorulara verilen yanıtlara etkisi Tablo: 15’de verilmiştir. Ankete katılan akademisyenlerin çalışmakta olduğu üniversitenin devlet üniversitesi, vakıf üniversitesi ya da özel üniversite olması ankette belirtilen etik ilkelerin akademisyenlik mesleğindeki önemi açısından farklılık göstermektedir. Devlet üniversitelerinden ankete katılan akademisyenler daha yüksek oranda etik ilkelerin akademisyenlik mesleği açısından önemli olduğunu belirtmektedir.

Tablo 15: Üniversite Niteliğine Göre Anlamlı Farklılıklar

Gruplar	Devlet Üniv. Ortalama	Vakıf Üniv. Ortalama	Özel Üniv. Ortalama	Önem seviyesi
	Akademisyenlik mesleğindeki önemi			
Öğrenciye karşı sorumluluklar	4.15	3.20	1.72	.029
Meslektaşına karşı sorumluluklar	3.93	2.95	0.28	.012
Mesleğe karşı sorumluluk	3.85	2.92	0.63	.015
Topluma karşı sorumluluk	4.09	3.05	0.91	.007
Bilime karşı sorumluluk	4.16	1.73	1.20	.042

4.8.1.2 Yaşa Göre Anlamli Farklilik Gözlenen İfadeler

Ankete katılanların yaşlara göre dağılımı Şekil: 11’de verilmiştir. Yaş dağılımları nı incelediğimizde 22- 40 yaş aralığında yığılma olduğu görülürken, 40 yaş ve üzerinin ankete katılımının düşük olduğu gözlenmiştir.

Şekil 11: Yaşa Göre Demografik Dağılım

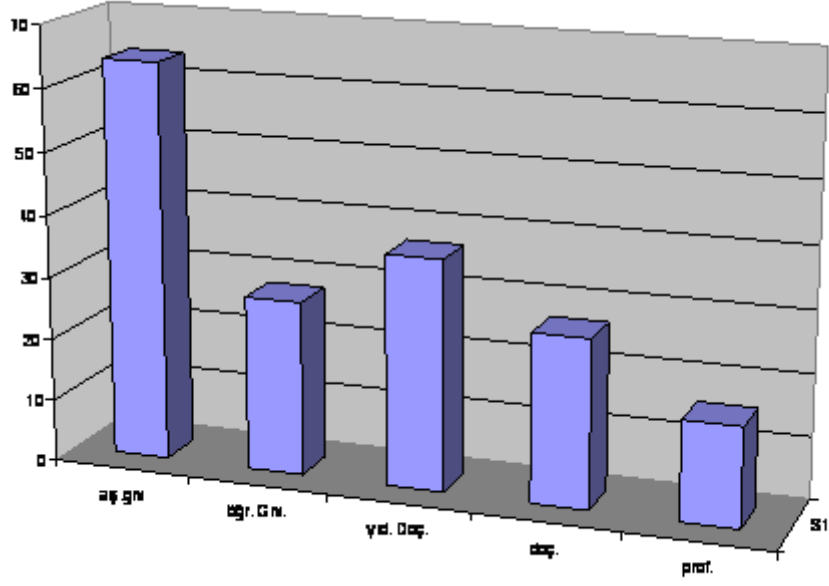
Yaş değişkeninin oluşturulan gruplardaki sorulara verilen yanıtlara olan etkisini incelediğimizde her grupta Türkiye genelinde uygulanmasında farklılık gözlenirken şu anda çalışmakta oldukları üniversitede bu ilkelere uygulanmasında meslektaşına karşı sorumluluk dışında diğer gruplarda anlamlı farklılık gözlenmiştir. Akademisyenlik mesleğindeki önemi açısından incelendiğinde topluma karşı sorumluluk grubundaki sorularda farklılık gözlenirken diğer gruplarda her hangi bir anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Gözlenen gruplarda yaş aralıkları incelendiğinde 22-28 yaş arası akademisyenler daha düşük oranda etik ilkelerin uygulandığını belirtirken 41-46 yaş arası en yüksek oranda etik ilkelerin uygulandığını belirtmiştir (Tablo: 16). Buradan çıkabilecek en temel sonuç genç kesimin etik ilkelerin gereği gibi uygulanmadığını düşünmesidir.

Tablo 16: Yaşa Göre Anlamli Farklılıklar

Gruplar	22 – 28 Ortalama	29 – 34 Ortalama	35 – 40 Ortalama	41 – 46 Ortalama	47ve üstü Ortalama	Önem seviyesi
	Şu anda akademisyen olarak çalıştığı kurum					
Öğrenciye karşı sorumluluklar	2.56	3.09	2.92	3.55	3.16	.055
Mesleğe karşı sorumluluk	2.14	2.97	2.86	3.40	2.97	.081
Topluma karşı sorumluluk	2.36	3.07	2.77	3.36	2.90	.0267
Bilime karşı sorumluluk	2.40	2.99	2.72	3.27	2.86	.087
	Türkiye genelindeki tüm üniversiteler					
Öğrenciye karşı sorumluluklar	1.65	2.32	2.36	2.93	2.08	.001
Meslektaşına karşı sorumluluklar	1.67	2.19	2.28	2.29	2.16	.019
Mesleğe karşı sorumluluk	1.67	2.07	2.37	2.80	2.07	.007
Topluma karşı sorumluluk	1.93	2.45	2.45	2.87	2.14	.028
Bilime karşı sorumluluk	1.76	2.30	2.27	2.80	2.05	.006
	Akademisyenlik mesleğindeki önemi					
Topluma karşı sorumluluk	1.93	2.45	2.45	2.87	2.14	.087

4.8.1.3 . Akademik Unvana Göre Anlamli Farklılık Gösteren İfadeler

Ankette beş farklı unvana sahip 172 akademisyen katılmıştır.Katılan akademisyenlerin unvanlara göre dağılımı Şekil:12’de görülmektedir.

Şekil 12: Akademik Unvana Göre Farklılıklar

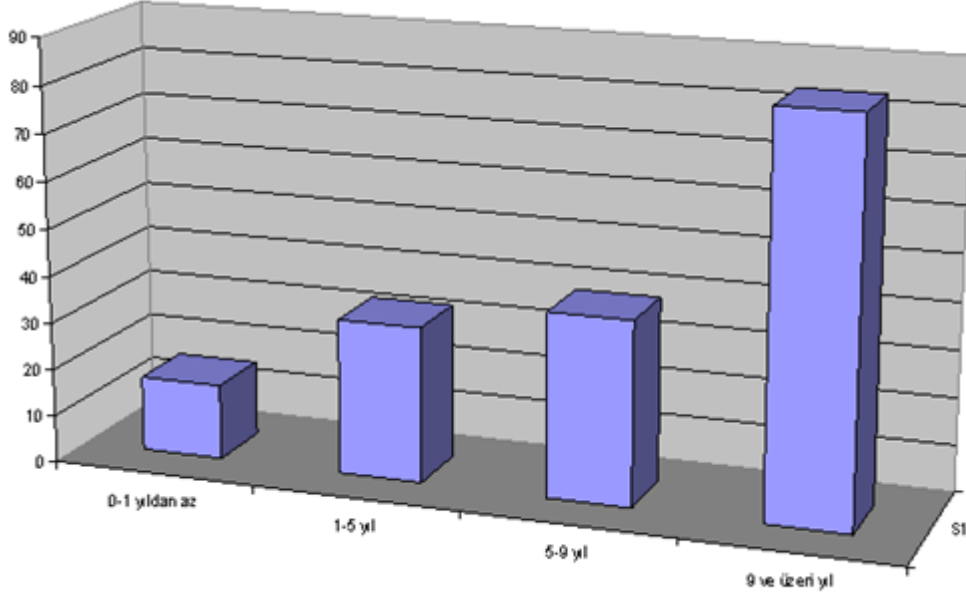
Ankete katılan akademisyenler akademik unvana göre sorulara verilen yanıtlarda gruplar ve değerlendirme türü arasında anlamlı farklılıklar Tablo: 17’de belirlenmiştir. Anlamlı farklılık gösteren ifadeler öğrenciye karşı, meslektaşına karşı ve mesleğe karşı sorumlulukların belirtildiği gruplarda yer alan Türkiye genelindeki uygulaması değerlendirme türünde gözlemlenmiştir. Farklılıklar incelendiğinde araştırma görevlilerinin Türkiye genelinde öğrenciye, meslektaşına ve mesleğe karşı belirtilen etik ile ifadelerin daha düşük oranda uygulandığı görüşünden kaynaklanmaktadır.

Tablo 17: Akademik Unvana Göre Anlamlı Farklılıklar

Gruplar	Arş. Grv.Ortalaması	Öğr. Grv.Ortalaması	Yrd. Doç.Ortalaması	Doç. Ortalaması	Prof. Ortalaması	Önem Seviyesi
Türkiye genelindeki tüm üniversiteler						
Öğrenciye karşı sorumluluklar	1,95	2,19	2,7	2,37	2,39	0,055
Meslektaşına karşı sorumluluklar	1,9	2,08	2,63	2,29	2,27	0,056
Mesleğe karşı sorumluluk	1,93	1,98	2,61	2,39	2,19	0,078

4.8.1.4 Akademisyenlik Yılına Göre Farklılıklar

Ankete katılanların akademisyenlik yılları 0 – 1 yıldan az, 1 – 5 yıl, 5 – 9 yıl ve 9 ve üzeri yıl olmak üzere sınıflandırılmıştır. Bu sınıflama Şekil: 13 verilmektedir.

Şekil 13: Akademisyenlik Yılına Göre Dağılım

Tablo:18’de ankete katılan akademisyenlerin görev yaptıkları sürenin gruplarda yer alan sorulara verdikleri yanıtları her değerlendirme türünde etkilediğini görmekteyiz. Katılımcıların görev yaptıkları süre ile doğru orantılı olarak anketteki Türkiye Üniversitelerindeki genel değerlendirme kriteri için verilen puanlar artmaktadır. Diğer kriterlerde ise puanlar 9 yıla kadar artmakta ve daha sonra tekrar düşmektedir. Ankete katılan akademisyenlerden bir yıldan az süredir görev yapanlar her grup ve her değerlendirme türünde en düşük ortalamaya sahiptir. 5–9 yıl ve dokuz yıl ve üzeri görev yapan akademisyenler etik ilkelerin akademisyenlik mesleğine her grup ve her değerlendirme türünde en yüksek ortalamaya sahiptir.

Tablo 18: Akademisyenlik Yılına Göre Anlamlı Farklılıklar

Gruplar	0 – 1 yıl Ortalama	1 - 5 yıl Ortalama	5 - 9 Ortalama	9ve üzeri Ortalama	Önem seviyesi
	Şu anda akademisyen olarak çalıştığı kurum				
Öğrenciye karşı sorumluluklar	2.20	3.00	3.21	3.08	.070
Mesleğe karşı sorumluluk	1.98	2.79	3.16	2.98	.026
Topluma karşı sorumluluk	2.06	2.79	3.05	2.97	.053
Bilime karşı sorumluluk	1.93	2.85	3.04	2.87	.030
	Türkiye genelindeki tüm üniversiteler				
Öğrenciye karşı sorumluluklar	1.49	2.04	2.30	2.47	.018
Meslektaşına karşı sorumluluklar	1.60	2.89	2.25	2.37	.047
Mesleğe karşı sorumluluk	1.58	1.92	2.16	2.41	.048
Topluma karşı sorumluluk	1.71	2.27	2.42	2.52	.095
Bilime karşı sorumluluk	1.53	2.07	2.27	2.41	.028
	Akademisyenlik mesleğindeki önemi				
Öğrenciye karşı sorumluluklar	3.14	4.04	4.22	4.22	.031
Meslektaşına karşı sorumluluklar	2.93	3.71	4.13	3.97	.053
Mesleğe karşı sorumluluk	2.84	3.71	3.94	3.91	.043
Topluma karşı sorumluluk	3.16	3.92	4.16	4.15	.059
Bilime karşı sorumluluk	3.22	4.04	4.24	4.21	.047

4.8.2 Soru Bazında Elde Edilen Anlamlı Farklılıklar

Ankette yer alan demografik sorulara verilen yanıtlar üzerinden yapılan değerlendirmede cinsiyet ve medeni durum değişkenlerinde soru bazında anlamlı farklılıklar olduğu gözlenmiştir.

4.8.2.1 Cinsiyet Faktörüne Göre Gözlenen Anlamlı Farklılıklar

Ankete katılan katılımcıların cinsiyete göre dağılımına baktığımızda kadın ve erkek katılımcıların sayılarının dengeli bir şekilde dağıldığını görmekteyiz. Buna göre ankete katılan 172 kişinin 84'ü kadın 88'i ise erkektir.

Akademisyenlere yönelik etik kodların belirlenmesinde cinsiyetin etkisini belirleyebilmek için kadın ve erkek katılımcıların ankette yer alan ifadelere verdikleri puan ortalamaları incelendiğinde istatistiksel açıdan 0,10'dan küçük önem seviyesinde elde edilen anlamlı farklılıklar Tablo: 19'da verilmiştir.

Tablo 19: Cinsiyet Faktörüne göre anlamlı farklılık gözlenen sorular

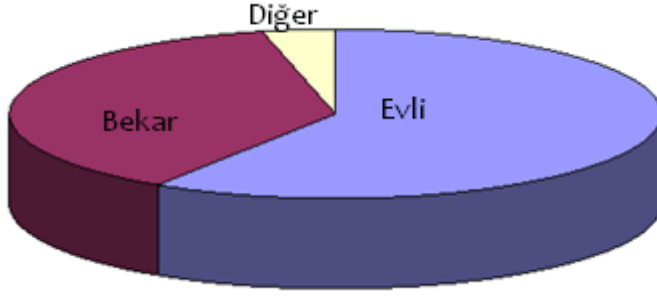
Soru numaraları	Sorular	Kadın	Erkek	Toplam
6.1 Türkiye Geneli	Akademisyenler, sınav kâğıtlarını okumadan, okunmuş gibi göstermezler.	2.87	3.31	3.09
12.2 Olması istenen	Akademisyenler, mesai saatleri içerisinde kurumlarında bulunmaya özen gösterirler.	3.43	3.00	3.21
20.1 Türkiye Geneli	Akademisyenler, öğrencilerinin başarılarını değerlendirirken tamamen rasyonel davranırlar.	2.14	2.51	2.33
34.1 Türkiye Geneli	Akademisyenler, ders saatleri içinde veya dışında değişik konulardaki bireysel görüşlerini aktarmaya, benimsetmeye çalışmazlar.	1.92	2.32	2.12
35.1 Türkiye Geneli	Akademisyenler, çalışma arkadaşlarını öğrenciye çekiştirmezler.	1.86	2.38	2.12
37.1 Türkiye Geneli	Akademisyenler, astları arasında iş bölümünde adil davranırlar.	1.65	2.06	1.86
41.1 Türkiye Geneli	Akademisyenler, kişisel yakınlık ile öğrenci – öğretmen ilişkisini birbirine karıştırmazlar.	1.82	2.34	2.09
43.1 Türkiye Geneli	Akademisyenler, bilimsel çalışmalardan sağlanan parasal desteği uygunsuz bir biçimde (bilim dışı amaçlarla) kullanmazlar.	1.69	2.16	1.93
44.1 Türkiye Geneli	Akademisyenler, akademik yükseltme sınavlarında sadece bilimsel liyakata dayalı olarak hareket ederler.	1.63	2.06	1.85

55.1 Türkiye Geneli	Akademisyenler, kurumun düzenlediği toplantılara mazeretsiz olarak katılmamayı alışkanlık haline getirmezler.	1.79	2.25	2.02
57 Görev Yaptığı Ünv.	Akademisyenler, ikram yazarlığından (çalışmaya herhangi bir desteği bulunmadığı halde çalışmada isminin yer alması) kaçınırlar.	2.01	2.48	2.25
57.1 Türkiye Geneli	Akademisyenler, ikram yazarlığından (çalışmaya herhangi bir desteği bulunmadığı halde çalışmada isminin yer alması) kaçınırlar.	1.45	1.95	1.71
60.1 Türkiye Geneli	Akademisyenler, idari işlere ilişkin sorumluluklarını zamanında yerine getirirler.	1.85	2.33	2.09

Tablo: 19’da 12. sırada belirtilen “ Akademisyenler, mesai saatleri içerisinde kurumlarında bulunmaya özen gösterirler.” ifadesinin ankette yer alan “akademisyenlik mesleğinde önemi” açısından puanlanması dışında anlamlı farklılık gözlenen ifadelerde erkek katılımcıların sorulara verdikleri puanların ortalaması, kadın katılımcıların verdikleri puan ortalamasına göre daha yüksek olarak belirlenmiştir. Bu durum anketimize katılan erkek akademisyenlerin etik konusunda belirtilen ifadelerin etkin bir biçimde hayata geçirilmesini daha önemli gördüklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca gözlenen cinsiyet faktörü kaynaklı anlamlı farklılıkların, üç farklı açıdan değerlendirilen etikle ilgili ifadelerin ağırlıklı olarak “ Türkiye genelinde” uygulanması konusunda değişkenlik gösterdiği görülmektedir. 57. sırada yer alan “Akademisyenler, ikram yazarlığından (çalışmaya herhangi bir desteği bulunmadığı halde çalışmada isminin yer alması) kaçınırlar.” ifadesine katılımcıların verdikleri puanların, hem Türkiye genelinde, hem de şu anda görev yaptıkları üniversitede uygulanması konusunda anlamlı farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir.

4.8.2.2 Medeni Duruma Göre Gözlenen Anlamlı Farklılıklar

Ankette katılan katılımcıların medeni durumunu belirlemek için evli, bekar ve diğer seçeneklerinden birini doldurmaları istenilmiştir. Buna göre elde edilen sonuçlar Şekil:14’de verilmiştir.

Şekil 14: Medeni Duruma Göre Dağılım

Ancak medeni duruma göre verilen puanları yorumlarken, ‘diğer’ seçeneğinde yer alan akademisyenlerin, sayılarının az olması ve hukuken ‘bekâr’ olarak değerlendirilmeleri sebebiyle(http://rasiyagci.com/p_abd.html erişim tarihi 11.06.2007 saat 13.40) ‘diğer’ ve ‘bekar’ seçenekleri beraber ele alınmıştır

Ankete katılanların medeni durumlarının akademisyenlere yönelik etik kod geliştirilmesinde etkisini inceleyebilmek için evli ve bekâr katılımcıların ankette yer alan ifadelere verdikleri puanların aritmetik ortalamaları alınmıştır. Bu ortalamalar istatistiksel açıdan 0.10’ dan küçük önem seviyesinde elde edilen anlamlı farklılıklar Tablo:20’de belirtilmiştir.

Ele alınan ifadeler verilen puanlar incelendiğinde, bekâr katılımcıların evli katılımcılara oranla etik ilkelerin uygulanmasını daha gerekli gördüğü belirlenmiştir. Belirtilen ifadelerden sadece, akademisyenlerin bilimsel çalışmalarından sağlanan parasal desteği uygunsuz bir biçimde kullanmamaları gerektiği ifadesi evli katılımcılar tarafından bekâr katılımcılara göre daha önemli olarak değerlendirilmiştir. Medeni durum açısından katılımcıların puanlamalarını incelediğimizde istatistiksel açıdan anlamlı farklılık gözlenen ifadelerin, çoğunlukla ankette yer alan “akademisyenlik mesleğindeki önemi” sütununda yer aldığını görülmektedir.

Tablo 20: Medeni Duruma Göre Anlamli Farklilik Gözlenen Sorular

Anketteki Soru Numaraları	Medeni Duruma Göre Anlamli Farklilik Gözlenen Sorular	Evli	Bekâr
1.2 Olması Gereken	Akademisyenler, yalnızca bilim çevresinin değil, toplumun da güven ve saygısını kazanmaya özen gösterirler.	4.34	4.73
10.2 Olması Gereken	Akademisyenler, öğrencilerine kendi çalışmaları ile ilgili ödev hazırlatarak, bunlardan faydalanmazlar ve faydalanmayı düşünmezler.	3.87	4.31
12	Akademisyenler, mesai saatleri içerisinde kurumların da bulunmaya özen gösterirler.	2.44	2.82
12.2 Olması Gereken	Akademisyenler, mesai saatleri içerisinde kurumlarında bulunmaya özen gösterirler.	2.98	3.54
13.2 Olması Gereken	Akademisyenler, gerek üst- ast gerekse aynı düzeydeki meslektaşlarıyla gerekli zamanlarda, gerekli ilişkileri kurmaktan kaçınmazlar.	3.75	4.31
16.2 Olması Gereken	Akademisyenler, tek bir çalışmadan çıkan sonuçları yapay bir şekilde bölerek birden fazla yayında yayınlamazlar.	3.82	4.01
17.2 Olması Gereken	Akademisyenler, maddi destek sağlanan çalışmalarında destek sağlayanlara karşı tarafsızdırlar.	3.84	4.37
22.2 Olması Gereken	Akademisyenler, genç bilim adamlarına önderlik yaparlar.	4.05	4.51
43.1 Genel	Akademisyenler, bilimsel çalışmalardan sağlanan parasal desteği uygunsuz bir biçimde (bilim dışı amaçlarla) kullanmazlar.	2.14	2.07
66	Akademisyenler, beraber çalışacakları astlarını seçerken özgürce davranırlar.	2.10	2.53

Ankette yer alan akademisyenlerin, mesai saatleri içerisinde kurumlarında bulunmaya özen göstermeleri ile ilgili ifade ise hem akademisyenlik mesleğindeki önemi açısından hem de ankete katılanların şu anda görev yaptıkları üniversiteler açısından bekâr katılımcılar için evli katılımcılara göre daha önemli olduğu belirtilmiştir.

4.9 Katılımcıların Belirttiği Görüşlere Göre Akademisyenlik Mesleğiyle İlgili Olması Önerilen Etik Kodlar

Ankette akademisyenlik mesleğinde etik kodların belirlenmesine yönelik belirtilen ifadelere verilen puanlar incelenmiştir. İnceleme sonucunda her grup için, ankette yer alan, etik ilkelerin akademisyenlik mesleğinde olması istenilen açısından, en yüksek aritmetik ortalamaya sahip ilk beş ifade seçilmiştir. Bu ifadeler ‘akademisyenlik mesleğindeki etik kodlar’ olarak düşünülmüştür(Tablo: 21).

Tablo 21: Anket Sonuçlarına Göre Önerilen Etik Kodlar

Anketteki Soru Numaraları	5 Grupta En Yüksek Ortalamaya Sahip Sorular	Meslekteki önemi	Uygulandığı düşünülen
Akademisyenlik Mesleğinde Öğrenciye Karşı Uyulması Gereken Etik İlkeler			
6	Akademisyenler, sınav kağıtlarını okumadan, okunmuş gibi göstermezler.	4.58	3.09
5	Akademisyenler, öğrencileri küçük düşürücü veya hakaret edici davranışlarda veya eylemlerde bulunmazlar.	4.51	2.62
25	Akademisyenler, her ne koşulda olursa olsun cinsel tacize asla izin vermezler.	4.25	2.49
20	Akademisyenler, öğrencilerinin başarılarını değerlendirirken tamamen rasyonel davranırlar.	4.19	2.33
8	Akademisyenler, derse asistanı göndermeyi alışkanlık haline getirmezler.	4.13	2.13
Akademisyenlik Mesleğinde Meslektaşına Karşı Uyulması Gereken Etik İlkeler			
70	Akademisyenler, astlarının performans değerlendirmesinde, her türlü (önyargı, benzerlik, zıtlık, vs.) subjektif kriterlerden kaçınarak, tamamen adil ve objektif olarak bilimsel liyakate dayalı kriterlerle hareket ederler.	4.05	1.90
69	Akademisyenler, kurum içinde çalışma arkadaşlarını veya kurumu etkileyecek davranışlarda (dedikodu vs.) bulunmazlar.	3.98	1.79
13	Akademisyenler, gerek üst- ast gerekse aynı düzeydeki meslektaşlarıyla gerekli zamanlarda, gerekli ilişkileri kurmaktan kaçınmazlar.	3.98	2.64
52	Akademisyenler, bilim için elde ettikleri bilgiyi meslektaşları ile paylaşırlar.	3.97	2.09

49	Akademisyenler, şahsi işlerini gerek astlarına gerekse diğer görevlilere gördürmezler.	3.93	3.93
Akademisyenlik Mesleğinde Mesleğe Karşı Uyulması Gereken Etik İlkeler			
27	Akademisyenler derslerinde, maddi çıkar sağlamak için belirli kitap, doküman, vs. talep etmezler.	4.10	2.19
71	Akademisyenler, derslerini fiilen yaparlar, “Öğrencinin kapasitesi yeterli değil.”, “maaş düşük” gibi veya “ başka akademisyenlerde böyle yapıyor” diye hareket etmezler.	4.03	2.28
23	Akademisyenler, kuruma ait doküman, kaynak ve araçları kasıtlı olarak uzun süre mülkiyetlerinde bulundurmazlar.	4.00	2.10
68	Akademisyenler, her ne amaç için olursa olsun kurum içinde siyasi amaçla hareket etmezler.	3.98	1.96
26	Akademisyenler, kuruma ilişkin gizli nitelikteki bilgilerin dışarıya sızdırılmaması konusunda azami özen ve dikkati gösterirler.	3.94	2.38
Akademisyenlik Mesleğinde Topluma Karşı Uyulması Gereken Etik İlkeler			
1	Akademisyenler, yalnızca bilim çevresinin değil, toplumun da güven ve saygısını kazanmaya özen gösterirler.	4.50	2.92
28	Akademisyenler, toplumu “bilim” konusunda doğru bir şekilde bilgilendirirler(deprem vb.).	4.20	2.60
14	Akademisyenler, bilimsel çalışmaların sonuçları konusunda toplumu zamanında ve doğru bilgilendirirler.	4.11	2.38
15	Akademisyenler, yapacakları araştırmalarda insanlık yararını ön planda tutarlar.	4.09	2.34
39	Akademisyenler, iyi eğitilmiş, genç bilim adamlarını topluma kazandırır.	4.03	2.22
Akademisyenlik Mesleğinde Bilime Karşı Uyulması Gereken Etik İlkeler			
3	Akademisyenler, daha önce yayınlanmış bir yayının tümünü yada belli bir kısmını kaynak göstermeksizin, kendi yayını gibi yeniden yayınlamazlar	4.58	2.88
2	Akademisyenler, gerçekte var olmayan verileri ve sonuçları çalışmalarında kullanmazlar.	4.51	2.78
22	Akademisyenler, genç bilim adamlarına önderlik yaparlar.	4.25	2.16

21	Akademisyenler, meslektaşlarıyla işbirliğine girmekten kaçınmazlar.	4.19	2.50
31	Akademisyenler, konularında bilimsel açıdan yetkindirler.	4.13	2.44

Uygulanan anket sonucunda ‘akademisyenlik mesleğinde etik kodlar’ ankette yer alan beş bölüm üzerinden değerlendirilmiştir. Öğrenciye karşı sorumluluk grubunda yer alan etik kodlar; Akademisyenlerin sınav kağıtlarını okumadan, okunmuş gibi göstermemeleri ve öğrencilerinin başarılarını değerlendirirken tamamen rasyonel davranmaları, öğrencilerin başarılarının hiç bir etki altında olmadan ve dikkatli, özverili bir şekilde değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Başarısının, emeğinin karşılığını alan bir öğrencinin hem eğitim hayatında hem de sosyal hayatta daha başarılı olacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra bağımsız ve özgüveni yüksek bireyler yetiştirmeyi amaçlayan akademisyenlerin, öğrencileri küçük düşürücü veya hakaret edici davranışlarda veya eylemlerde bulunmamaları, her ne koşulda olursa olsun cinsel tacize asla izin vermemeleri gerekmektedir. Ayrıca akademisyenlerin öğrenci ile etkileşimini sağlayan ve bu bağı güçlendirmede etkin role sahip akademisyenin vermekle yükümlü olduğu derslere asistanı göndermeyi alışkanlık haline getirmemeleri gerektiği düşünülmektedir.

Akademisyenler sürekli gelişen bilim dünyasında ancak birbirleri ile iletişim sayesinde bu değişime ayak uydurma şansına sahiptir. Akademisyenlik mesleğinde meslektaşlara karşı sorumlulukla ilgili etik kodlar, bu iletişimin sağlıklı bir şekilde sağlanması için önemlidir. Bu sebeple, akademisyenler, gerek üst- ast gerekse aynı düzeydeki meslektaşlarıyla gerekli zamanlarda, gerekli ilişkileri kurmaktan kaçınmazlar ve bilim için elde ettikleri bilgiyi meslektaşları ile her zaman paylaşırlar. Ayrıca akademisyenler, astlarının performansının değerlendirilmesinde, tamamen adil ve objektif olarak bilimsel liyakate dayalı kriterlerle hareket etmelidir, kurum içinde çalışma arkadaşlarını veya kurumu etkileyecek davranışlarda (dedikodu vs.) bulunmamalıdır ve şahsi işlerini gerek astlarına gerekse diğer görevlilere gördürmemelidir.

Akademisyenlik mesleğinde, mesleğe karşı sorumluluklarla ilgili etik kodlar, eğitimin ve bilimin gelişmesi ve saygınlığını koruması için gereklidir. Bu sebeple

akademisyenler derslerinde, maddi çıkar sağlamak için belirli kitap, doküman, vs. talep etmezler ve derslerini fiilen yaparlar, “Öğrencinin kapasitesi yeterli değil.”, “maaş düşük” gibi veya “ başka akademisyenlerde böyle yapıyor” diye hareket etmezler. Ayrıca akademisyenler, kuruma ait doküman, kaynak ve araçları kasıtlı olarak uzun süre mülkiyetlerinde bulundurmazlar ve kuruma ilişkin gizli nitelikteki bilgilerin dışarıya sızdırılmaması için azami özen ve dikkati gösterirler. Akademisyenlik mesleğinde tarafsızlık önemli bir kavramdır ve etik odlar arasında yer alan, her ne amaç için olursa olsun kurum içinde siyasi amaçla hareket etmezler. İfadesi de bunun bir göstergesidir.

Üniversiteler toplumu ve tüm insanlığı, ekonomi, sağlık, politika gibi pek çok konuda aydınlatmakla ve yaşanan sorunlara çözüm üretmekle sorumludur. Akademisyenlik mesleğine yönelik etik kodları belirlerken bu sorumluluk gözetilmiştir. Bu sebeple akademisyenler, yalnızca bilim çevresinin değil, toplumun da güven ve saygısını kazanmaya özen gösterirler. Ayrıca akademisyenlerin, toplumu “bilim” konusunda doğru bir şekilde bilgilendirmeleri, bilimsel çalışmaların sonuçları konusunda toplumu zamanında haberdar etmeleri ve yapacakları araştırmalarda insanlık yararını ön planda tutmaları gerektiği belirtilmektedir. Akademisyenlerin topluma karşı bir diğer sorumluluğu da iyi eğitilmiş, genç bilim adamlarını topluma kazandırmalarıdır.

Akademisyenlik mesleğinde bilime karşı sorumlulukları belirten etik kodlarda ise akademisyenlerin, daha önce yayınlanmış bir yayının tümünü ya da belli bir kısmını kaynak göstermeksizin, kendi yayını gibi yeniden yayınlamamaları, gerçekte var olmayan verileri ve sonuçları çalışmalarında kullanmamaları ve akademisyenlerin konularında bilimsel açıdan yetkin olması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca bilim dünyasındaki değişimleri takip etmek için akademisyenlerin, meslektaşlarıyla işbirliğine girmekten kaçınmamaları gerekmekte ve bilimdeki bu gelişmelerin devamlılığını sağlamak adına genç bilim adamlarına önderlik yapmaları gerekmektedir.

SONUÇ

Ülkemizde bilimsel çalışma etiği ve bilim etiği üzerine birçok çalışma mevcutken, akademisyenlik mesleğine yönelik hazırlanmış etik kod oluşturma çabalarının sınırlı kaldığı görülmüştür. Bu tez çalışmasında akademisyenlik mesleğinde etik kodların ve önem derecelerinin belirlenmesine yönelik anket uygulaması yapılmıştır. Bu anket ile Türkiye'deki çeşitli üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin görüşleri alınmış ve verilen cevaplar istatistiksel olarak, incelenmiştir.

Geleceğin iş görenlerini ve girişimcilerini iş dünyasına hazırlayacak olan akademisyenlerin davranışları ve tutumlarıyla çevrelere ve özellikle öğrencilerine örnek olmaları beklenmektedir. Bu nedenle akademisyenlik mesleğinde, etik kodlar ile belli bir standart sağlanması hedeflenmiştir. Çalışmamız akademisyenlerin güvene ve dürüstlüğe dayalı değerler çerçevesinde çalışacağı bir ortam yaratılarak, bu değerlerin yazılı hale getirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla bir ön çalışma niteliği taşımaktadır.

Elektronik posta yoluyla ulaşılan 2288 akademisyenden ancak 172 akademisyen istatistiksel açıdan değerlendirilebilecek şekilde anket sorularını cevaplamıştır. Sorular akademisyenlik mesleğinde öğrenciye, meslektaşına, mesleğe, topluma ve bilime karşı sorumluluk açısından beş grupta ele alınmıştır. Ankette yer alan sorulara katılımcıların '0' fikrim yok, '1' hiç katılmıyorum ve '5' tamamen katılıyorum arasında puan vermeleri istenmiştir. Bu puanlar ile katılımcılar açısından her grupta yer alan soruların genel ortalamaları belirlenmiştir. Ayrıca ankete katılan akademisyenlerin aynı soruları i) Şu anda çalıştıkları üniversite ii) Türkiye genelinde uygulaması iii) Akademisyenlik mesleğindeki önemi açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Bu değerlendirme sonucunda '3.97' ortalama ile akademisyenlik mesleğinde önemi seçeneği ilk sırada yer alırken, şu anda görev yaptıkları üniversite için '2.86', Türkiye genelinde ise '2.24' ortalama elde edilmiştir. Bu ortalama çalışmamızda yer verdiğimiz TEDMER'in 2006 yılına ilişkin yapmış olduğu ve Nisan 2007 de açıkladığı Türkiye Etik Göstergeler araştırmasının sonuçları ile de benzerlik taşımaktadır (<http://www.tedmer.org.tr/pps/etikbarometre.pps> erişim tarihi 23.05.2007).

Anketimize katılan akademisyenlerin cinsiyete göre dağılımına baktığımızda %48.8 kadın, %51.2 erkek katılımcı ile dengeli bir dağılım olduğu gözlenmiştir. Anketimize katılanların %94.2'i devlet üniversitesinde görev yapmaktadır. Anket sonucunda devlet üniversitesinde görev yapan akademisyenlerin etik ilkelerin akademisyenlik mesleğindeki önemi açısından, vakıf ve özel üniversitelerde görev yapan akademisyenlere göre daha yüksek oranda önem verdiği gözlenmiştir. Bilime karşı sorumlulukların akademisyenlik mesleğindeki önemini belirlemeye yönelik sorularda devlet üniversiteleri "4.16" ortalamaya sahipken, vakıf üniversitelerinde bu ifadenin ortalaması "1.73" olarak karşımıza çıkmaktadır. Akademik unvanlara göre baktığımızda ise, ankete katılanların %37.21 si araştırma görevlisidir. Araştırma görevlileri Türkiye genelinde üniversitelerde uygulanması açısından yaptıkları değerlendirmede, özellikle mesleğe ve meslektaşına karşı gruplarında yer alan sorulara "1.93" ve "1.90" gibi düşük ortalamalar vermişlerdir. Yani, mesleğin ilk basamağında sayılan akademisyenlerin, meslek ve meslektaşına karşı sorumluluk açısından etik dışı eylemler gözlemlediğini ortaya koymaktadır. Bu durum da çalışmamızın çıkış amacını desteklemektedir. Faaliyet alanları incelendiğinde ise sosyal bilimlerden %64.5lik bir katılım sağlanmıştır. Ancak faaliyet alanlarına göre soruların cevaplanmasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Bu durum etik değerlerin branşlara göre farklılık göstermediğini, her tür faaliyet alanında benzer ortalamaya sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Yukarıda belirttiğimiz gibi soruların özelliklerine göre belirlenen gruplar bazında ortalamalar değerlendirildiğinde ise öğrenciye karşı ve bilime karşı sorumluluklar açısından belirlenen etik ile ilgili ifadeler '4.09' ortalama ile akademisyenlik mesleğindeki önemi seçeneğinde en yüksek ortalama sahiptir. Her iki grupta Türkiye genelindeki uygulama açısından da birbirine yakın ortalamalar bulunmuştur. Öğrenciye karşı sorumlulukla ilgili gruptaki soruların Türkiye genelindeki ortalaması '2.26', bilime karşı sorumlulukla ilgili gruptaki soruların Türkiye genelindeki ortalaması ise '2.23'tür. Türkiye genelinde uygulanması seçeneğinin ortalamasının, gruplar açısından değerlendirildiğinde, akademisyenlik mesleğindeki önemi seçeneğine, göre düşük ortalamaya sahip olması, ankette yer alan soruların meslek açısından önemli görüldüğü halde, uygulamasında gerekli titizliğin

gösterilmediğini ortaya koymaktadır. Bu durum da çalışmamızın yapılaş amacını desteklemektedir.

Ankette yer alan etik ilkeler, akademisyenlik mesleğindeki önemi açısından, her gruptan, ortalamalar göz önünde bulundurularak büyükten küçüğe sıralanmıştır. Her grup için en yüksek aritmetik ortalamaya sahip ilk 5 ifade seçilerek, bu ifadeler “akademisyenlik mesleğindeki etik kodlar” olarak düşünülmüştür. Ayrıca bu sıralamada akademisyenlik mesleğinde öğrenciye ve bilime karşı sorumluluklar grubunda yer alan sorular, gruplar gözetilmeden yapılan genel sıralamada da en yüksek ortalamaya sahip 10 ifadenin 8 tanesini kapsamaktadır. Bu ifadeler; öğrenciye karşı sorumluluk açısından; “sınav kağıtlarının okunmadan okunmuş gibi gösterilmesi”, “öğrencileri küçük düşürücü hakaret ve eylemlerde bulunulması”, “öğrenciye cinsel tacizde bulunulması” ve “öğrencilerin başarılarını değerlendirirken rasyonel olamama” olarak sıralanmaktadır. Bilime karşı sorumluluk açısından ise; “ yayımlanmış bir eserin kaynak gösterilmeden tümünün ya da bir kısmının yayınlanması”, “gerçekte var olmayan verilerle sonuca ulaşma”, bilimsel anlamda meslektaşları ile işbirliğinden kaçınma” olarak sıralanmaktadır. Ayrıca bilimsel anlamda akademisyenlerin genç bilim adamlarına önderlik etmeleri gerektiği belirtilmektedir.

Anket verilerinin incelenmesi ile elde ettiğimiz sonuçlar akademisyenlik mesleğinde etik kodların gerekli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ankette yer alan 71 ifade ile çalışmamızda akademisyenlik mesleğinde etik anlamda nelerin önemli olduğu belirlenmeye çalışılmış ve yüksek ortalamaya sahip olması sebebiyle ankette katılan akademisyenler tarafından önemli olduğu vurgulanan ifadeler tarafımızdan bir araya toplanmıştır.

KAYNAKÇA

- AKTAN, Coşkun Can, “Nasıl Bir Üniversite?”, Değişim Yayınları, İstanbul, 2004
- AKTAN, Coşkun Can, “Özlenen Üniversite, Yaşanan Üniversite”, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2003
- ARSLAN, Ahmet, “Felsefeye Giriş”, Vadi Yayınları, Ankara. 1996
- ARSLAN, Mahmut, “İş ve Meslek Ahlakı”, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001
- ATAYMAN, Veysel, “Etik”, Donkişot Temel Düşünce Dizisi, İstanbul, 2005.
- AYDIN, Pehlivan, İnanet, “Yönetmel Mesleki ve Örgütsel Etik”, Pegama Yayıncılık, Ankara, 2002
- AYDIN, Mehmet Zeki, “Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelenmesi Yönetimi”, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul, 2005
- BAUMAN, Zygmunt, “Post modern Etik”, Çev: Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998
- BILLINGTON, Ray, “Felsefeyi Yaşamak”, Çeviren: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı yayınları, İstanbul, 1997
- BOZKURT, Tülay, “İşletme Kültürü: Kavram Tanımı ve Metodolojik Sorunları”, Editör: Suna Tevruz, Endüstri ve Örgüt Psikolojisi, Türk Psikologlar Derneği Yayını: 2. Baskı, Ankara, 1997
- BOZKURT, Veysel, “Prütanizmden Hedonizime Yeni Çalışma Etiği”, Detay Yayıncılık, 2000
- BRODİE, Sarah, “Ethics With Aristoteles”, Oxford University Press, Oxford. 1991
- BUHHOLZ, Rogene, A. ve ROSENTHAL, Sandra, B. “Business Ethics”, Prentice Hall, New Jersey. 1998
- BÜKEN, ÖRNEK, Nükhet, “Türkiye Örneğinde Akademik Dünya ve Akademik Etik”, Hacettepe Tıp Dergisi 2006; 37: 167, 170

- CAVANAGH, Gerald F, MOBERG, Dennis J, VELASQUEZ, Manuel, “The Ethics of Organizational Politics”, Academy of Management. the Academy of Review (Pre-1986), 6:3, 1981
- CEVİZCİ, Ahmet. ‘Etiğe Giriş’ Paradigma Yayınları, İstanbul. 2002
- CEVİZCİ, Ahmet. ‘Felsefe Ansiklopedisi Cilt: 1’, Etik Yayınları, İstanbul. 2003
- CEVİZCİ, Ahmet. ‘Paradigma Felsefe Sözlüğü’, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000
- CEVİZCİOĞLU, Ahmet. ‘Felsefe Sözlüğü’, Ekin Yayınları, Ankara. 1996
- CLEEK, Margaret, A. LEONARD, Slterry, “Can Corporate Codes of Ethics Influence Behavior?”, Journal of Business Ethics, 1998
- CUKACI, Yusuf, C. “Kamuyu Aydınlatmada Muhasebe Meslek Elemanının Etik Anlayışı”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: Sayı:1, 2006, s.89-107
- DeGEORGE, Richard, T. ‘Business Ethics’, Prentice Hall Inc., New Jersey. 1999
- DUGAN, Ömür, ‘Spor Yöneticilerinin Etik kod Analizi: Ölçek Geliştirme Çalışması’, Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007
- EGE, İlhan, TANÇ, Ahmet, GÖZBAŞI Onur, ÖZGENER Şevki, “Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebecilik Ahlakına İlişkin Tutumları”, I. Türkiye Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi, Ankara 2003.
- ENRON, “Code of Ethics”, July, 2000
- ERGENELİ, Azize, MERT İbrahim Sani. “Düşünme Stilleri ve Etik Algı Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama Uluslararası İş ve Meslek Ahlâkı Kongresi Kitabı, Hacettepe Üniversitesi, Ankara. 2003
- ERGENELİ, Azize, “Business Ethics; Future Managers’ Ethical ThinkingProfile”, H.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15:2, 1997
- ERKAN, Hüsnü, “ Bilimde Değer Yargıları ve Bilgi Çağında Etik Değerler”, Editörler: Güven, Hülya, Gidener, Sedef, Bilimsel Düşünce ve Araştırmada Etik, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2003

- ERSEL, Hasan, “Aracıların Kendi İç İşleyişinde ve Müşterileri İle Olan İlişkilerinde Etik Değerler”, Türk Sermaye Piyasasında Etik Değerler ve İş Adabına İlişkin Çalışma Kuralları, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Acar Matbaacılık A.Ş, İstanbul, 1998
- ERTEKİN, Cumhuri, BERKER, Nihat, TOLUN, Aslıhan, ÜLKÜ, Dinçer Türkiye Bilimler Akademisi Bilim Etiği Komitesi. “Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları” Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 2002
- FROLOV, İvan, “Yönetiminde Bilimler Akademisi, Felsefe Sözlüğü”, Türkçesi: Aziz Çalışlar, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997
- GAUMNITZ, Bruce R., LERE, John C. “Contents of Codes of Ethics of Professional Business Organizations in the United States”, Journal of Business Ethics, 2002
- GEORGE, F.D. “Applied Profesional Ethics”, University Press, Boston, 1994,
- GERT, Bernard, “Morality: A New Justification of The Moral Rules”; Oxford University Press, Oxford, 1998
- GÖKBERK, Macit, “Felsefe Tarihi” Remzi Kitapevi, İstanbul, 1999
- GÜNDÜZ, Mustafa, “Ahlak Sosyolojisi”, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005
- GÜRLEK, Bilgehan ve GÜROL, Mehmet, A. “Kalite’ye Giden Yolda Etik Yapının Rolü”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, İzmir, 1993
- GÜVEN, Hülya, “Bilimsel Araştırmalar” Editörler: Güven, Hülya, Gidener, Sedef, Bilimsel Düşünce ve Araştırmada Etik, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2003
- HALICI, Ali, “İşletme İşlevleri Açısından İş Etiği ve İMKB de İşlem Gören İşletmelere Yönelik Bir Uygulama”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2000
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, “Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar”, Remzi Kitapevi, 6. Bası, İstanbul, 1993
- HARLAK, Hacer, “İletişim Becerileri” Aydın, 2003
- HARTMANN, Nicolai, “Ethik”, Berlin, 1949

- HAYNES, Felicity, “Eğitimde Etik”, Çeviren: Semra Kunt Akbaş, Ayrıntı Kitapevi, İnceleme Dizisi 179, İstanbul, 2002
- HAYRAN, Osman, “Akademik Etik Sorunlar, Cumhuriyetimizin 75. Yılında Üniversitelerimiz”, Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği, İstanbul, 2000
- HOFMANN, Michael. MOORE, Jenifer, M. “Business Ethics: Reading and Cases in Corporate Morality”, McGraw Hill Pub. Com. New York, 1994
- HOFSTEDE, Gertz, “Culture’s Consequences”, Sage Pub.Inc., California,1989
- HONDERİCH, Jed, “The Oxford Companion to Philosophy”, Oxford University Press, Oxford, 1995
- İZVEREN, Adil, “Hukuk Felsefesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Yayınları no: 45, Ankara, 1994
- KANT, Immanuel, “Ethica, Etik Üzerine Dersler”, Çeviren Oğuz Özügül, Pencere Yayınları, İstanbul, 2003
- KARGI, Fikret, “Bilimsel Araştırmalarda Etik “,Editörler: Guven, Huyla, Gidener, Sedef, Bilimsel Düşünce ve Araştırmada Etik, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir , 2003
- KÖSEOĞLU, Mehmet Ali, “İş,Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi ,Cilt:9 Sayı:2 , Nisan 2007
- KUÇURADI, İoanna, “Etik” Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2006
- KUÇURADI, İoanna, “Etik ve Etikler”, Türkiye Mühendislik Haberleri, Sayı 423- 2003/1 ss.7-11
- KUÇURADI, İoanna, “Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları, Uludağ Konuşmaları”, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1988
- LAWRENCE, Ed, BECKER, C. “Encyclopedia of Ethics”, St. James Press, Vol.I, London, 1992
- MACLNTYRE, Alasdair, “Ethik’in Kısa Tarihi – Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla”, Paradima Yayınları, İstanbul, 2001
- ORTAŞ, İbrahim, “Öğretim Üyesi yada Bilim Adamı Kimdir”, Pivolka, 3:12, s.11-16. 2004

- ÖZEN, Şükrü, “Türkiye’de Örgütler/ Yönetim Araştırmalarında Törenselleşme Sorunu”, Başkent Üniversitesi, Yönetim Araştırmaları Dergisi 2 (2), 187-213, Ankara, 2002
- ÖZLEM, Doğan, “Etik-Ahlak Felsefesi”- İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2004
- ÖZTÜRK, Namık, Kemal, “Kamu ve Özel Yönetim Etiği: Benzerlikler ve Farklılıklar”, Amme İdare Dergisi, 34:1. 2001
- ÖZTÜRK, Namık, Kemal, “Kamu Yöneticilerinin Kararlarında Etik Değer”, Amme İdare Dergisi, 31: 2 1998
- ÖZTÜRK, Namık, Kemal, “Yolsuzlukla Mücadelede İtalya’dan Ders Alınabilir mi?”, Amme İdare Dergisi, 34:1
- PATER, Alberic, GILS, Anita Van, “Stimulating Ethical Decision- Making in a Business Context: Effects of Ethical and Professional Codes”, European Management Journal, 21: 6, 2003
- PAYNE, Dinah, RAİBORN, Cecily, ASKVIK, Jorn, “A Global Code of Business Ethics”, Journal of Business Ethics, 16: 16. 1997
- PEHLİVAN, İnayet, “Yönetimsel Mesleki ve Örgütsel Etik”, Pegem Yayıncılık, Ankara, 1998
- PEPPAS, Spero, “Attitudes Toward Business Ethics: Where East Doesn’t Meet West”, Cross Cultural Management, 2002
- PLANT, Jeremy, F. “Codes of Ethics, Handbook of Administrative Ethics”, Editor: Terry L. Cooper, Dekker, New York, 2001
- PRESTON, Neol, “Understanding Ethics”, Federation Press, Sidney, 1996
- RUACAN, Şevket, “Bilimsel Araştırma ve Yayınlarında Etik İlkeler”, 2006; 1, www.tuba.gov.tr, 29.05.2007
- RUSS- EFT, Darlene, ve HATCHER, Timothy, “The Issues of International Value and Beliefs: The Debate For a Global Hrd Code of Ethics”, Advances in Developing Human Resources, 5:3, s.304. 2003
- SINGER, Peter, “A Companion To Ethics”, Blackwell Publishing Ltd., Massachusetts, 2006

- SNELL, Robin, S., HERNDON, Neil, C.”Hong Kong’s Code of Ethics Initiative: Some Differences Between Theory and Practice”, Journal of Business Ethics, Dordrecht, 51: 1, s. 75 – 77. 2004
- SVENSSON, Göran, WOOD, Greg, “Codes of Ethics Best Practice in The Swedish Public Sector: a Pubsec – Scale”, The International Journal of Public Sector Management, 17:2, s.180. 2004
- ŞENATALAR, Burhan, “Bilinmeyen Akademik Etik”, Görüş Dergisi, Bilgi Üniveristesi, İstanbul, 2001
- ŞİMŞEK, Birgül, “Yöneticilerin Çalışanlara Karşı Etik Sorumlulukları”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı: 3, s.69-89.
- ŞİŞMAN, Mehmet, “Örgüt Kültürü”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 732, Eskişehir, 1996
- T.C. Başbakanlık Kamu Görevlileri Kanun ve İlgili Düzenlemeler, Yayın No. 1, Ankara, 2004
- TATLİDİL, Hüseyin, “Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Analiz”, Cem Web Ofset Ltd. Şti., Ankara, 1996
- TEPE, Harun, “Etik ve Meta-etik: 20 yy Etiğinde Normatiflik Tartışması”, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1992
- TEVRUZ, Suna, “Etik Yaklaşımlar ve İş Ahlakı, İş Hayatında Etik”, Editör: Suna Tevruz, Beta Yayınları, İstanbul, 2007
- TSALİKİS, John, ve FRİTZSHE, David, J. “ Business Ethics: a Literature Review With a Focus on Marketing Ethics”, Journal of Business Ethics, 8: 9, 1989
- TURAL KURUL, Necla, “Küreselleşme ve Üniversiteler”, Kök Yayıncılık, Ankara, 2004
- TUTAR, Hasan, “Sanal Bürokrasi ve Yönetim Etiği”, 1. Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi, Ankara, 2003
- TÜSİAD, Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik Kavramsal Çerçeve yayın no: 1, Yayın No. TÜSİAD-T/2005 – 11/412, İstanbul, 2005
- URAL, Tülin, “İşletme ve Pazarlama Etiği”, Detay Yayıncılık, Ankara, 2003

- ÜLGER, Gürdal, “İnsana ve Doğaya Saygı Anlayışında Turizmde Etik İlkeleri Taslağının İşlevleri”, 1. Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi, Ankara, 2003
- VALENTINE, Sean ve FLEİSCHMAN, Gary, “Ethics Codes and Professionals’ Tolerance of Societal Diversity”, Journal of Business Ethic, Vol. 40 No. 4. 2002
- VALESQUEZ, M., Andre, C., SHANKS, T., & MEYER, M.J. “Thinking Ethically: A Timework for Moral Decision Making. Issues Ethics”, 7 2002
- WEAVER, Gary R, “Does Ethics Code Design Matter? Effects of Ethics Code RatioJournal of Business Ethics, Dordrecht, 14:5, s.368, 1995
- WİDMANN, Horst, “Atatürk ve Üniversite Reformu” Çeviren Aykut Kazancıgil, Serpil Bozkurt. Kabalcı Yayınevi, Aakara 2000
- WİLKİNS, A.L, Patterson, K.J. “You Can’t Get There From Here: What Will Make Culture Change Projects Fail”, İn Kilmann, R.H, Saxton,M.J, Serpa,R. (Eds.), Gaining Control Of The Corporate Culture, Jossey Bass, pp.262-910 San Francisco, CA, 1988
- YAKAR, Cenap, “İnançlar ve Tutumlar Üzerine”, Gazi Üniversitesi Yayınları, No:115, Ankara, 1998
- YASAR, Neslihan, “Sorumluluk ve Ahlak, İş Hayatında Etik”, Editör: Suna Tevruz, Beta , İstanbul, 2007
- YÖRÜKAN, Turhan, Yörükan, Aydan, “Üniversitede İlim ve Ahlak- Cahit Tanyol ve Sosyoloji”, Vadi Yayınları, Ankara, 2003
- www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/2293/unite02 15ağustos 2006
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Dharma> erişim tarihi 07/03/2007 saat 11.27
- <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=2360#ahlak> erişim tarihi 09/03/07 saat 14.41
- <http://www.tedmer.org.tr/pps/etikbarometre.pps> erişim tarihi 23.05.2007
- <http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EF05A79F75456518CA>
- http://www.anatomidernegi.org/belge/ortas_2.pdf, erişim tarihi 13.05.07

- <http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF05A79F75456518CA> erişim tarihi 11.03.07
- http://www.anatomidernegi.org/belge/ortas_2.pdf erişim tarihi 23.04.2007
- <http://www.fesih.com/haber76.html> erişim tarihi 05.06.2007
- www.belturk.be.go.details.return. 07.05.2006
- www.baskent.edu.tr.ahalici.etikilkeler.htm. 01.05.2006
- http://www.yok.gov.tr/egitim/raporlar/kasim_2005/kasim_2005.doc erişim tarihi 20/05/2007 saat 18:46
- <http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=175> erişim tarihi 10.02.2007 13:40
- http://64.233.183.104/search?q=cache:0IStWSE15_sJ:www.basbakanlik.gov.tr/docs/kkgm/kanuntasarilari/yuksekogretim%2520kurumlari.doc+%22devlet+%C3%BCniversitesi+say%C4%B1s%C4%B1%22&hl=tr&ct=clnk&cd=1&gl=tr erişim tarihi 04.07.2007 saat 18.33
- http://eab.ege.edu.tr/pdf/2_2/C2-S2-M10.pdf. erişim tarihi 23.03.2007
- http://rasiyagci.com/p_abd.html erişim tarihi 11.06.2007
- http://www.elyadal.org/elyadal_info.htm erişim tarihi 05/04/07

EK: 1

Akademisyenlik Mesleğinde Etik Kodların Değerlendirilmesine Yönelik Bir Anket Formu

Değerli katılımcı bu anket formu akademisyenlik mesleğinde etik kodların değerlendirilmesine yönelik yüksek lisans tezinde kullanılmak üzere hazırlanmıştır ve toplu olarak değerlendirilecektir.

Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkürler.

Celal Bayar Üniversitesi
Yönetim ve Organizasyon
Yüksek Lisans Öğrencisi
Günce YILMAZ

Cinsiyet	☒ Kadın ☐ Erkek	
Yaş	☒ 22-28 ☐ 29-34 ☐ 35-40 ☐ 41-46 ☐ 47 ve üstü	
Medeni Durum	☒ Evli ☐ Bekar ☐ Diğer	
Kaç yıldır akademisyenlik yapmaktasınız?	☒ 0-1 yıldan az ☐ 1-5 yıldır ☐ 5-9 yıldır ☐ 9 ve üzeri	
Akademik unvanınız	☒ Araştırma Görevlisi ☐ Öğretim Görevlisi ☐ Yardımcı Doçent ☐ Doçent ☐ Profesör	

Kaç yıldır bulunduğunuz kurumda görev yapmaktasınız?	☒ 0-1 yıldan az ☐ 1-5 yıldır ☐ 5-9 yıldır ☐ 9 ve üzeri	
Şu anda çalışmakta olduğunuz üniversitenin niteliği:	☒ Devlet Üniversitesi ☐ Vakıf Üniversitesi ☐ Özel Üniversite	
Faaliyet alanınız:	☒ Tıp ve sağlık bilimleri ☐ Mühendislik ve teknik bilimler ☐ Fen bilimleri ☐ Sosyal Bilimler ☐ Eğitim Bilimleri ☐ Güzel Sanatlar	

Aşağıda akademisyenlerin karşılaştıkları etik durumlar ile ilgili çeşitli görüşler verilmiştir. Bir akademisyen olarak bu görüşlerin, i) Kendi kurumunuzda ne derece uygulandığına, ii) Türkiye genelinde akademisyenlik mesleğinde ne derece uygulandığına ve iii) Sizin açınızdan ne derece önemli olduğuna ilişkin düşüncelerinizi yansıtacak şekilde (1 “kesinlikle katılmıyorum” dan 5 “tamamen katılıyorum” arasında) puanlayınız. Eğer bir fikriniz yoksa “0” kullanınız.

Ankette Yer Alan Sorular	
1	Akademisyenler, yalnızca bilim çevresinin değil, toplumun da güven ve saygısını kazanmaya özen gösterirler.
2	Akademisyenler, gerçekte var olmayan verileri ve sonuçları çalışmalarında kullanmazlar.
3	Akademisyenler, daha önce yayınlanmış bir yayının tümünü yada belli bir kısmını kaynak göstermeksizin, kendi yayını gibi yeniden yayınlamazlar
4	Akademisyenler her zaman özel yaşamlarına dikkat ederler.
5	Akademisyenler, öğrencileri küçük düşürücü veya hakaret edici davranışlarda veya eylemlerde bulunmazlar.
6	Akademisyenler, sınav kağıtlarını okumadan, okunmuş gibi göstermezler.
7	Akademisyenler, profesyonel iş yaşamı ile ilgili (kongre, seminer, vs.) etkinlikleri ihmal etmezler.
8	Akademisyenler, derse asistanı göndermeyi alışkanlık haline getirmezler.

9	Akademisyenler, kurum içinde veya dışında yetkisi bulunmadığı halde kurumunu bağlayıcı açıklamalar yapmazlar.
10	Akademisyenler, öğrencilerine kendi çalışmalarını ile ilgili ödev hazırlatarak, bunlardan faydalanmazlar ve faydalanmayı düşünmezler.
11	Akademisyenler, kılık ve kıyafet konusunda gerekli özen ve titizliği gösterirler.
12	Akademisyenler, mesai saatleri içerisinde kurumlarında bulunmaya özen gösterirler.
13	Akademisyenler, gerek üst- ast gerekse aynı düzeydeki meslektaşlarıyla gerekli zamanlarda, gerekli ilişkileri kurmaktan kaçınmazlar.
14	Akademisyenler, bilimsel çalışmaların sonuçları konusunda toplumu zamanında ve doğru bilgilendirirler.
15	Akademisyenler, yapacakları araştırmalarda insanlık yararını ön planda tutarlar.
16	Akademisyenler, tek bir çalışmadan çıkan sonuçları yapay bir şekilde bölerek birden fazla yayında yayınlamazlar.
17	Akademisyenler, maddi destek sağlanan çalışmalarında destek sağlayanlara karşı tarafsızdırlar.
18	Akademisyenler, ders programlarını düzenlerken sadece öğrencinin ve toplumun sağlayacağı faydayı gözetirler.
19	Akademisyenler, öğrencileri ile duygusal ilişki kurmazlar.
20	Akademisyenler, öğrencilerinin başarılarını değerlendirirken tamamen rasyonel davranırlar.
21	Akademisyenler, meslektaşlarıyla işbirliğine girmekten kaçınmazlar.
22	Akademisyenler, genç bilim adamlarına önderlik yaparlar.
23	Akademisyenler, kuruma ait doküman, kaynak ve araçları kasıtlı olarak uzun süre mülkiyetlerinde bulundurmazlar.
24	Akademisyenler, ast- üst konumundaki meslektaşları ile yaşadıkları herhangi bir sorunu doğrudan üst yönetime aktarmazlar.
25	Akademisyenler, her ne koşulda olursa olsun cinsel tacize asla izin vermezler.
26	Akademisyenler, kuruma ilişkin gizli nitelikteki bilgilerin dışarıya sızdırılmaması konusunda azami özen ve dikkati gösterirler.
27	Akademisyenler derslerinde, maddi çıkar sağlamak için belirli kitap, doküman ,vs. talep etmezler.
28	Akademisyenler, toplumu "bilim" konusunda doğru bir şekilde bilgilendirirler(deprem vb.).
29	Akademisyenler, yaşam biçimi ve davranışlarıyla topluma ve öğrencilere örnek olurlar.
30	Akademisyenler, aynı verileri ve sonuçları birden fazla yayında değerlendirmezler.
31	Akademisyenler, konularında bilimsel açıdan yetkindirler.
32	Akademisyenler, öğrencilerine önerecekleri ders kitaplarını belirlerken, sadece öğrenciye sağlayacağı faydayı düşünürler.
33	Akademisyenler, derslere giriş çıkış saatlerine özen gösterirler.
34	Akademisyenler, ders saatleri içinde veya dışında değişik konulardaki bireysel görüşlerini aktarmaya, benimsetmeye çalışmazlar.
35	Akademisyenler, çalışma arkadaşlarını öğrenciye çekitirmezler.
36	Akademisyenler, bilimsel çalışmalarında özeleştiri, dürüstlük ve açıklığı elden bırakmazlar.
37	Akademisyenler, astları arasında iş bölümünde adil davranırlar.
38	Akademisyenler, kurumun bilgisi dışında, başka işlerde çalışmazlar.

39	Akademisyenler, iyi eğitilmiş, genç bilim adamlarını topluma kazandırır.
40	Akademisyenler, çalışmalarında kaynak olarak sadece kendi sonuçlarını destekleyici görüşler ve çalışmalara yer vermezler.
41	Akademisyenler, kişisel yakınlık ile öğrenci - öğretmen ilişkisini birbirine karıştırmazlar.
42	Akademisyenler, derslerine, konuları güncelleyerek, yenilikleri takip ederek, vs. gerekli özeni gösterirler.
43	Akademisyenler, bilimsel çalışmalardan sağlanan parasal desteği uygunsuz bir biçimde (bilim dışı amaçlarla) kullanmazlar.
44	Akademisyenler, akademik yükseltme sınavlarında sadece bilimsel liyakat'a dayalı olarak hareket ederler.
45	Akademisyenler, her ne sebeple olursa olsun astlarını ve meslektaşlarını yönetime karşı kışkırtmazlar.
46	Akademisyenler, ders dokümanlarını pazarlama yoluyla kazanç elde etmezler.
47	Akademisyenler, kuruma ait araç ve gereçleri kendi şahsi işleri için kullanmazlar.
48	Akademisyenler, öğrencilere karşı yaş, cinsiyet, dil, din, ırk, vs. gibi nedenlerle önyargılı davranmazlar.
49	Akademisyenler, şahsi işlerini gerek astlarına gerekse diğer görevlilere gördürmezler.
50	Akademisyenler, astlarını daha fazla çalıştırmak için (çalışmaya motive edebilmek için) vaadlerde bulunmazlar.
51	Akademisyenler, kurum içi formel iletişimde hiyerarşik yapıyı dikkate alırlar.
52	Akademisyenler, bilim için elde ettikleri bilgiyi meslektaşları ile paylaşırlar.
53	Akademisyenler, eğitim faaliyetlerini sınıf ile sınırlandırmayarak, her zaman yol gösterici olurlar.
54	Akademisyenler, toplumda yaşam kalitesinin geliştirilmesi konusunda önderlik yaparlar.
55	Akademisyenler, kurumun düzenlediği toplantılara mazeretsiz olarak katılmamayı alışkanlık haline getirmezler.
56	Akademisyenler, bilinçli yada bilinçsiz olarak yaptıkları yanıltıcı çalışmalarla, kurum veya ülke için ortaya çıkabilecek olumsuz yankılara sebebiyet vermezler.
57	Akademisyenler, ikram yazarlığından (çalışmaya herhangi bir desteği bulunmadığı halde çalışmada isminin yer alması) kaçınırlar.
58	Akademisyenler, siyasal görüş benzerliği, akrabalık, hemşehirlik gibi nedenlerden dolayı belirli öğrencilere imtiyazlı davranmazlar.
59	Akademisyenler, öğrencilerini ders dışında özel işlerinde kullanmazlar.
60	Akademisyenler, idari işlere ilişkin sorumluluklarını zamanında yerine getirirler.
61	Akademisyenler, ast - üst konumundaki hiçbir meslektaşına asla yalan söylemezler.
62	Akademisyenler, çalışma saatleri içerisinde iş dışında uğraşlarla ilgilenmezler.
63	Akademisyenler, mesleki uzmanlık ve üstünlüğü hiçbir zaman insanları aşağılamak, kandırmak için kullanmazlar.
64	Akademisyenler, akademik hayatın her aşamasında "bilimsel liyakat" kriterini temel alırlar.
65	Akademisyenler, öğrenci ile her hangi bir menfaat ilişkisine girmezler.
66	Akademisyenler, beraber çalışacakları astlarını seçerken özgürce davranırlar.
67	Akademisyenler, kuruma veya bilime yönelik olarak doldurulması gereken form ve dokümanları zamanında teslim ederler.
68	Akademisyenler, her ne amaç için olursa olsun kurum içinde siyasi amaçla hareket etmezler.

69	Akademisyenler, kurum içinde çalışma arkadaşlarını veya kurumu etkileyecek davranışlarda (dedikodu vs.)bulunmazlar.
70	Akademisyenler, astlarının performans değerlendirmesinde, her türlü (önyargı, benzerlik, zıtlık, vs.) sübjektif kriterlerden kaçınarak, tamamen adil ve objektif olarak bilimsel liyakata dayalı kriterlerle hareket ederler.
71	Akademisyenler, derslerini fiilen yaparlar, "Öğrencinin kapasitesi yeterli değil.", "maaş düşük" gibi veya " başka akademisyenlerde böyle yapıyor" diye hareket etmezler.